Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

5375

1855

059
S-26

ՏԱՐԵՑՈՑ

1855

ԱՄՍԻՆ

ՄՈՒՇԵՑԻ ՏՊԱՐԱՆ

ՊՕԼԻՍ

059
Տ-26

059
S-26

529
Յ-ՏԱ

ՏԵՐԵՑՈՑ

1855

(183)

ԹՂԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ԽԸՄԲԱԳՐՎԱԾ

ԱՒՍՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Ա 2453

Ի Հայրապետութեան Հայոց
Տ. Ներսէս Սրբազան Կաթողիկոսի

Ի Պատրիարքութեան Երուսաղէմի
Տ. Յովհաննէս արքեպիսկոպոսի

Ի Պատրիարքութեան Կոստանդնուպոլսի
Տ. Յակոբ արքեպիսկոպոսի

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Публичная Библиотека
7/ՅԼ. 1922
Имени А. Мясникяна

ՊՕԼԻՍ

Յ. ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

9422 Uh

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

Ա Զ Դ

ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ կարեւոր դէպքով մըն է, որ տարիի մը մէջ եղանակներուն փոխուելուն համեմատ՝ ընկերութեան հարկաւոր էղած առեւտրական, հոգեպատրաստական, առաւնելու տնտեսական, ազգապահական ու պատմական դիտելիքները կը պարունակէ:

Մեր տարեցոյցը երկու մաս կը բաժնուի. Օրացոյց ու Տրէգիր:

ՕՐԱՑՈՅՑԸ՝ արեւին ու լուսնին յեղափոխութիւնները համաձայն՝ ամսաթիւը ցուցնելն ու օրերը կը ցուցնէ: Իւրաքանչիւր օրուն դիմացը նոյն օրուն վերաբերեալ դիտելիքը դրուած է՝ եթէ կայ, կամ առեւտրական, և կամ տնտեսական. և իւրաքանչիւր ամսուն դիմացը իր համառօտ մշակականը:

ՏԱՐԵԳԻՐԸ նախ՝ նոյն տարիին համար հոգեպատրաստական, տնտեսական և ազգապահական դիտելիքները կը բովանդակէ: Երկրորդ՝ նախընթաց տարին տպագրուած մէջ պատահած եղեւնէլի դէպքերուն համառօտ պատ-

մութիւնը։ Եւ առնցմէ զատ՝ կրթական ու բարօսոյն պէտքերնէր։

Մինչ այս տարի մեր տարեգրին մէջ միւս պետերնէրը գանց ընելով, միայն անցեալ տարուն պատմական ըստորագրութիւնը կ՚ընենք հակիրճ, և քանի մ՚այլ եւայներով կը վերջացնենք։

Եթէ պատեր հատարակութիւնը մեզ քաջալերէ մեր այս փոքրիկ աշխատութիւնը բարեհաճութեամբ ընդունելով, փոխ-ուք ունինք տարին տարի աւելի հատուցանել այս հատորիկը, մեր Ազգային Տարեցոյցին հմուտ խմբագիրն ամբողջացնելով։

Գ. իշխաքաղաքներու և գիւղերու բնակիչներն՝ որոնք դիրքեր ու լուսիններ չեն կրնար գիւրաւ ձեռք բերել, շատ հարկաւոր տեղեկութիւններէ զուրկ կը մնան. անոնք՝ եթէ հատորս ու եթէ գնով պրսիկ այսպիսի մեկ գրքոյկը կրնան գիւրաւ բանալ ու կարդալ։ Ա հա այս օգուտը դիտելով է գլխաւորապէս՝ որ կ՚ընծայենք մեր նոր հատորիկնիս մեր Տարեցոյցը։

ԱՌԱՔԻՆ ՄԱՍ

ՕՐԱՑՈՑՑ

ԻՆՉ Է ԹՎԱԿԱՆԸ

Հին ատենք ի վեր ժողովուրդները ընտելի դէպի մը յիշատակը պահելու համար, նոյն դէպքին ըսկսած էն տարինէրը համրել, թվական մը հաստատելով: Եւ որովհետեւ անձիւր ժողվուրդ ունէցած է իր մէջ մանաւոր յիշատակի արժանի դէպ մը, ուստի մէկէն աւելի տ թվականներ երեւցած էն:

Հին պատմութեան մէջ երկու մեծ ու հիմնական թվականներ կան. որոնց մէկը կ'ըսկսի աշխարհի ստեղծումէն՝ որ Քրիստոսէ 4004 տարի առաջ է, և միւսը Ջհեղեղէն՝ որ ստեղծումէն 1657 տարի ետք է:

Նոր պատմութեան մէջ հիմնական թվականն է Քրիստոսի թվականը:

Քրիստոսէ թէ առաջ և թէ ետ երեցած երկրորդական թվականներուն ցուցակը իրենց համապատասխան տեղերուն

ներսիդ վարդը կը դնեինք, և հոս Քրիստոսի Թըւականին ինչ ըլլալը կ'ուզենք խմացնել։

ԹՂԻԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Դարերու պատմութեան մէջ մարդկային միտքը յաւիտեանօր ամէնամեծ էղելութիւնը Յիսուս—Քրիստոսի հրաշալի գալուստն ըլլալով, տարակոյս չկայ որ քրիստոնէ ժողովուրդներու համար քան զայն էրեւելի դէպք, ու քան զայն հաստատուն Թըւական չկրնար ըլլալ։ Ուստի ան սկսին քրիստոնէ, ու հետզհետէ քրիստոնէութիւնն ընդունող ժողովուրդներն ընդունեցին այս Թըւականը, էքնեցավ ուրիշ Թըւականներու գործածութիւնը։ Բայց դէշն ան'էր որ տարին մի և նոյն օրը չէրսկսէր, ոչ միայն այլեւայլ երկիրներու մէջ, հապա նաեւ մի և նոյն երկիրներու մէջ։ Ելլեւմն մայիսի մէկին, ելլեւմն յունվարի մէկին, ելլեւմն Զատիկէն, ելլեւմն Ծնունդէն, ելլեւմն Քրիստոսի մարմնանալէն, այսինք Աւետման ծնունդէն, կամ այս տարբերութիւններուն մէկ քանին միանգամայն կը գործածվէր։

1563 ին կարդաս Թ. հրամարտակով մը վերցուց Փռանսայէն այս զանազան տարբերութիւնները, և հրամեց որ՝ յունվարի մէ-

կէն ըսկսած տարեգլուխը Կրիտոսի Թըւականին ալ տարեգլուխ ունէլով՝ ըստ այն Թըւական դրլի Թէ հանրական և Թէ մասնաւոր գրվածներու մէջ: Այս տարբերութիւնը բոլոր աշխարհ տարածվէցաւ, ու մինչեւ այսօր մնաց:

Առկէ յայտնի է որ յունվար տարեգլուխը Կրիտոսի Թըւականին տարեգլուխը չ'է. վասն զի Յիսուս-Կրիտոսի ծնէ մարդիգլուխն անհասանէլի խորհուրդը, և ոչ հրաշափառ ծնունդը նոյն օրը այսինք յունվարի մէկին պատահած է. և է յունվար տարեգլուխը՝ ուրիշ հնագոյն ու դիցաբանական Թըւականի մը տարեգլուխ, 'զոր հոս բացատրէնք բիչ մը, որպէս զի Կրիտոսի Թըւականն ալ աղէկ բացատրված ըլլայ:

Յունվար բառը՝ Լատինացոց Յանուս կռատպաշտ Թագաւորին անունէն առած է. կամ է որ առաջ Յանուս Հռոմ քաղքին մէջ, հաստատած ալ 'զանի յ'անուն խաղաղութեան հաստատած: Այս Յանուս հաստատը ժամանակի ու տարիի ալ իշխէլուն համար, երիս գլխով՝ ծոծրակ ծոծրակի տրած՝ կը նկատրէին 'զանի. որի մէկ դէմն անցեալին կը նայէր, միւսն ապագային:

Յունվար կամ ի յիշատակ Յանուսի՝ տա-

ընդունել յունվարին ընկնելու տալով Թիւնն ահա այսպէս մինչեւ մեր օրերը ձգաց։

Այս տալտաԹիւնն ինքնին բանական ներԹևան դէմ բան մըն է. վասն զի պարՀ կ՚ըսվի երկրիս մէկ կէտին վրայէն անցնելով՝ նորէն նոյն կէտը հասնելու համար անցուցած ճանապարՀը. և պարբերա՛ծ կ՚ըսվի՝ նորէն նոյն կէտին վրայինելը։ Արդ՝ երկիրը միշտ գարնան կէտին գիշերահաւասարին (մարտի 21 քան զառ. 9 քան յուն.) կը վերնի, ու 365 օր, 5 ժամ, 48 վայրկին, 51 մանրավրկտի մէջ նորէն նոյն կէտը կը հասնի. ըսել է Թէ բուն տարեգլուխը՝ քան Լատինացոց մարտի 21 ին է. կամ քան հուն՝ գարնանին առջինն օրը։ Առիթ է որ գարնանային գիշերահաւասարին ըսկսած ձիշտ տարին՝ տասղարեանց գիշեր հաւասարէ կամ աբեղարձէ պարՀ կ՚ըսվի. իսկ յունվարի մէկին ըսկսածը՝ քաղաքական պարՀ. որ ԹեպԷտ և գիշերահաւասարի տարին վրայ չհասնած է, և բնաԹևան տալն տարիին յեղափոխութիւնէն այն գիշերահաւասարի բնական տարիին օրինակութեան հասնճայն կ՚ըլլան, տակայն մօտ հոս տմիս անոր տարեգլուխը բանաԹևան տալ քաշելնուն համար, կամ ին տմիս հոս մեղնելնուն համար, անուանեն ալ վոխելու բռնադատված էն, ու քաղաքական տարի

դած էն. իբրեւ թէ քաղաքական իրա-
ղութիւնների մէջ գործածված տարի։

Այս քաղաքական տարին՝ բանաւոր ու հիմնական ըլլալու համար, հաստատ կէտի մը պէտք էր դնել սկսիլ. ըսր օրինակ ձմեռան արեւադարձէն (դեկտ. 21 ըստ նոր.) այսինք այն կէտէն՝ ուր էկլիպս հասած առնելը արեւին խիստ մօտ էզած կէտն է, և ասոր համար Perihelium կ'ըսվի։

Այս քաղաքական տարին հին առնէն 365 օրէ բաղկացած էր. բայց գտնվեւոր էրկիրս 365 օրի, 5 ժամի, 48 վայրկեանի, 51 մանրավրկոդի մէջ կը կատարէ իր շրջանաւորութիւնն արեւին վրա, (այսինք նոյն չափ առնելու մէջ էլած կէտին վրայ կը հասնի նոր նորէն, որ է գարնանային դիշերահաւասարի կէտը.) տարիներ անոնվիլ՝ 5 ժ. 48′. 51″ի տարբերութիւնն օրէն կը ձեւացնէր։ Յուլիոս Կեսար՝ Սոսիկէն աստղագէտին օգնութեամբը այս վնասակին դիմացն առնելու համար, որոշեց որ ամէն չորս տարին մէյ մի՝ մէկ օր աւելի ունենայ տարին, և էն կարճ ամիսին, այսինք փետրվարին վրայ աւելցվի նոյն օրը։ Մեծ սխալն մը այս կերպ սրբագրութիւնն ալ սխալ մը ծագեցաւ։ Վասն զի էրկրիս շրջանին կատարը տարին 6 ժամ չ'է, որով չորս տարին մէկ օր մը ձեւանայ, հապա 5 ժ.,

48′, 51″ է. որով 24 ժամին այսինքն մէկ օրին պակաս կ'ընէ հոգս տարիի մէջ։

Այս պակասած ժամն կատարելիւթիւն գտնելու անցնելէն առքը օրեր ձեւացուցին, այնպէս որ աստղաբաններուն հարկ եղաւ գալ այս վերջալոյն ալ կէտին մը շուրջէն և 16դ. դարուն մէջ Գրիգոր ԺԳ. քահանայապետը այս բանիս հոգ տանելով՝ որոշեցաւ որ հարեւանցիներուն 4 հին տարի տասն օր ձգվի, ա. հարեւանցիին 5 հին հարիւրեակին 15 համարվի։ Ապագայ դարերուն մէջ ալ այն վերջալոյսն դիմացն առնելու համար, սոյն Գամբան գտին. այն տարիներն որոնց թիւը 4ով բաժնելի է, անոնք 366 օր ունենան. այն տարիներն որոնց թիւը 400ով բաժնելի է, անոնք ալ 366 օր ունենան. իսկ այն տարիներն որոնց թիւը 100ով միայն բաժնելի է, անոնք 365 օր ունենան։ Ինչպէս 1852 ը 4ով բաժնելի ըլլալուն համար՝ նահանջ էր, և ունէր 366 օր. իսկ 1855 ը 4ով բաժնվլած ա. ասիր կատարակ ձգելուն համար՝ նահանջ չէ, և ունի 365 օր. 1800 և 1900 տարիները 365 օր ունին, վասն զի 100ով միայն բաժնելի կին. 2000 տարին 366 օր է, վասն զի թէ 100ով և թէ 400ով բաժնելի է։

Այլեւս պրեսպիտերիանը՝ կատարին ա-

նուռնուկը՝ Յուլէան պօմպը ըսկիցաւ. իսկ էրկրորդը՝ քահանայապետին անունովը՝ Գրիգորէան պօմպը: Յուլեան օրմարին մէջ աքին դարտպուխս նահանջ է. և այս օրմարը հինա արեւելեան քրիստոնէները կը գործածէն, պէտուրտակս Յունէրն ու Ռուսերը: Գրիգորեան օրմարին մէջ չորս դարտպուխս մէյ մը նահանջ է. և այս օրմարը հինա բոլոր արեւմտեան քրիստոնէները կը գործածէն:

Գրիգորեան օրմարին արդիւնքը սա է որ՝ տարին առջին օրը բերաւ հաւասարութեան կէտի մը կապէց. իսկ տարեցոյցին ուրիշ թերութիւննէրն անխափան պահէց, որ միշտ հինա ալ նոյնպէս կ'երթայ:

Այս թերութիւնները պէտուրտակս ամիսներուն բաժանման կերպին և անոնց անուններուն մէջ է:

Հինէրը տարին ամիսի բաժնելը լուսնին յեղափոխութիւնէն առին: 12 լուսնկը 354 օր, 8 ժամ, 48′ ու 38″ կ'ընէ. և որովհետեւ արեւային տարին 11 օրի տարբերութիւն ունի, այս տարբերութիւնը Վերոդէր հաշիւով՝ 354 հին վրա պտըկին. ու տարին 12 ամիս բաժնեցին, որոնք 30, որոնք 31 օր. փետրվարն ալ 28 կամ 29 օր: Այս բաժանումն անտեղի էր, վասն զի լուսնական ամիսը 29 օր, 12

ժամ, 44′, 2″, ու 87‴ է:

Ամանէտուն անուննէրն ալ ամէնը մէկ մէկ ուրուակ անուանդութիւն ունին: Յունվարը՝ Յանոս հաստատութեան անունէն առված ըլլալը ըսինք: Փեվրվարը՝ Փեպրուա (Կերպ) լատին բառէն եկած, Կերպի ամիս ըսել է. ասանկ կոչվիլուն պատճառը՝ հին ատեն նոյն ատենն ալ Հռոմ քաղքին հոս դին Կերպ անուած ըլլալուն է. որ Թափրեա աշխարհին ուրիշ մէկ կողմը այն ատեն Կերպ չը գտվիլ: Մարտը՝ Մարս, այսինքն Արէս պատերազմի հաստատութեան անունէն: Ապրիլը՝ Ափրօդիդէա յոյն բառէն, ի յիշատակ Վեներկի՝ հաշտութեան հաստատուհիին: Մայիսը՝ Մայիա գեղեցուհիին անունէն, որ էր Արքայ մազդի հռանոցը: Յունիսը՝ Յունիոս յատուկ անունէն: Յուլիսը՝ Յուլիոս կեսարին անունէն: Օգոստոսը՝ ի յիշատակ Օգոստոս կայսրին: Սեպտեմբեր՝ լատիներէն եօթ թուէտը ամիս ըսել է. վասն զի առեն մը մարտին ի՛ըսկիզբն տարին. բայց հիմա տասնին ինն թուէտը ամիսը ի՛ըլլայ: Հոկտեմբեր՝ ութ թուէտը ամիս ըսել է. որ հիմա տասներկուքն է: Նոյեմբեր՝ ինն թուէտը ամիս ըսել է. որ հիմա տասնմէկերորդ է: Դեկտեմբեր՝ տասն թուէտը ամիս ըսել է. որ հիմա տասներկրորդ է:

Բոլոր այս թուաբանութեանս մէջէն

ելնելու համար, և ուսմարին կառարեալ ճշտութիւն ու պարզութիւն տալու համար, վախճաքին էր սա հետեւեալ բնաւկան կերպովն լսել ու յառաջ վարել տարին ընթացքը։

Գարնայրն գիշերահաւասարը՝ որ է սկիզբն աշխատակ վերադարձին գրծն, պէտք էր տարին գլուխ սեպել ու անկէ լսել տալը, որ արդէն Կարիատայի Մարդիքեան անճատելի խորհրդին օրէքը կ'ընկնի (1), այսինքն Աւետման ծանին, որ քրիստոնէութեան առջին ծանն է և շնորհական անօրինութեանց լսկիզբը. որով՝ և շնորհական Թրեւսիանին տարեմուտը կ'ըլլայ (2)։

Այս բնական կամ տոմարական տալդրութեամբ՝ տարեցոյցին եղանակներէն տաղաշխատական եղանակներուն դրեթէ ձիշտ

---

(1) Թէ Լատինաց, Թէ Յունաց և Թէ Հայոց Աւետման ծանը գարնան առջին առիւտին մէջ կը պատահի։

(2) Այս բնական ու տոմարաշխատական տարին շնորհական տարին հետ համաձայնելով, քաղաքական տարին էն առին առաջ կ'երթայ. ինչպէս քաղաքական տարին 1855 ի գարնանամուտը՝ տոմարաշխատական տարին 1856 ի գարնանամուտն ու տարեմուտը կ'ըլլայ։

կը պատասխանէին. Գարունն ու Աշունը՝ երկու դիշերահաւասարներու պօսներին կ'ըսկսէին. Ամառն ու Ձմեռը՝ երկու արեւադարձներ կ'եղծէին (1):

Խաթաքանձիւր եղանակ 90 օր կ'ունենայ. որ ձիշտ երեք ամիս կ'ընէ՝ եռասնեակ օրով ամէն մէկը:

Ձոյս եղանակները 12 մասչան ամիս կ'արտադրէին. որոնց գումարը 360 օր կու տայ: Ա՛յս 360 օրին վրայ՝ հաւարակ տալին 5, և նահանջ տային 6 հօտ, այսինքն լրացուցիչ օր աւելցնելով՝ կ'ունենային տալին ձիշտ չափը:

Ամանէրուն՝ փոխանակ կրատաշատական ու անուռելի, կամ մանուածապատ ապակի ու երկաթի վերածելու անուններէն տալու, պատրաստեան ու վաճառելու համար՝ բանաւորապէս այն թզուկան անուններէդ ալէտք էր տալ, որ աշխարհս ամէն կողմին կը յարմարին:

---

(1) Տարեգլուխը այ եղանակէն ալ կսկսի, միւս եղանակներուն ընկերքը ըսելիս ձիշտ ամսագլուխ չէ պատահի. վասն զի եղանակներուն մէկին իսկսելս ըսելիս հաւասար չէ. այլ քանի մ'օրի տարբերութիւն կայ, որ տարիին վերջը լրանան օրեր կը կազմէ:

Մխաման.	30 օր.	Եօթաման.	30 օր.
Երկաման.	30 »	Ութաման.	30 »
Եռաման.	30 »	Ինաման.	30 »
Չոռաման.	30 »	Տասաման.	30 »
Հինկաման.	30 »	Տասմիաման.	30 »
Վէցաման.	30 »	Տասերկաման.	30 »

Լրօր. 5, 6 օր:

Մխամիսն մեկը ձիշտ գալուտնուն է, այսինք Լուսնացոյց մտած 21 էն ըսկսելով, տարեցոյցին ամսանէրն ալ դրեթէ ձիշտ կը պատասխանեն կենդանաբանելու համառօտ գրութեանց կամ տասերգուներուն համար. ո՛րոնց մէջէն անցնելով կը կարգալ պիտի իր տարեկան շրջանը:

Կիսօրը միջօրէին կ՚ըսկսի. վասն զի միջօրէն այն կէտն է ուրկէ արեւը կը սկսի ամէն օր, ու ձիշտ 24 ժամի մէջ նորէն նոյն կէտը կը հասնի. ասով կէս օրն ու կէս գիշերը տարին տասերկու անգամ կը ծնան: Այս բնական գերազանց միութենէն օրին ժամերուն մէջ պահելու համար, պէտք է 24 ժամը երկու տասերկու բաժնել և իւրաքանչիւր տասերկուն այս անուանով կենդանի կարել. այսինքն՝ մէկ կէս օրին և մէկ կէս գիշերին ժամը 12 անել, ու անկէ ըսկսիլ համրել 1 ժամ,

2 ժամ, 3 ժամ. եւայլ։ Առաջնական օրը կէս օրէն կ'ըսկսի, քաղաքական օրը կէս գիշերէն։

Նահանգը՝ հոս տարին մէյ մըն է, ու հոս դատաստանի մէյ մը պէտք է որ ըլլայ, որպէս զի արեւային շրջանին կատարելիքը ո՛չ աւելնայ ո՛չ պակսին։ Ան առանձ չ'ըլլալուն համար է, որ յուլեան օտնարին տարին 12 օր եւս միացած է ձիշտ առաջնական տարիին։ Եւ եթէ այս մեծ վրիպակին առջեւը չ'առնուի, այս 12 օրն տարբերութիւնը երթալով կ'եւրնայ, ու գարնէր անցնելով՝ ամիս, տարի կը կազմէ։

Այս վտանգին վերանոտգման եր հու կոտրը այսինք կէսօրը սկսօրէն ընկալին ու հոս դատաստանի մէյ մը նահանգ ընելը որոշեն Եւրոպայի մէջ ամէն տեղ ընդունված է։ Իսկ միւս կողմնէրը՝ տակի վրայուն տարի մ'առաջ Գրեգորեան առաջադէմնէրը՝ մեր դարացածէն քանի մը տարեթուերնամբ, իրենց երկրին մէջ մուծին, որոնց դործածութիւնը առաւելնով տարին չուտ քշելէն եղաբ, քաղաքական պատճառնէրով խափանվէցաւ։

Այս առաջադէմնէրը՝ տարեգրութիւնը աչնայեին գիշերահաւասարէն ըսկսեցին, քաղաքական երեւելի դէպքի մը յիշատակը պահելու համար, բայց տարակոյս չը կայ

որ գարնային գիշերահաւասարին ըսկսիլը շատ աւելի բանաւոր է. վասն զի գարունին է որ բնութիւնը կ'ըսկսի ՚ւլոր նոր տալին, կ'ըսկսի նորին արթընանալ, ու կենդանացնել ամին բան:

Խոտքանձիւր էզանակ երեք հաւասար ամիս բաժնելոյին եռաւունական օրով. և նոյն էզանակին բնական երեւոյթներուն յարմար անուններէր դրին ամիներուն, ա-մին մին եռամսիկին մին մանաւար վերջ-ջաւորութիւն մ'ոգշիլով: Ա յս ամիանէր՝ մեր դրած վերի ամիներուն ձիշտ կը պատասխանին աստղաբաններն. և կըսեն միօրինակ ու անտարբեր գործածվիլ մին-կը միւսին տեղ: Ոսսի երկը մին-կին կարգով կը գնէին հետ:

Գարնան եռամսիկ:

ԲՈՒՍՒՆ — ՄԻՒԱՄՒՍ. 30 օր
ԾԱՂԿԻՆ — ԵՐԿԱՄՒՍ. 30 „
ՄԱՐԳԻՆ — ԵՌԱՄՒՍ 30 „

Ամառն եռամսիկ:

ՀՐՆԾԱՐ — ՔԱՌԱՄՒՍ. 30 օր
ՏՕԹԱՐ — ՀԻՆԿԱՄՒՍ. 30 „
ՊՏՂԱՐ — ՎԵՑԱՄՒՍ. 30 „

Աշնան եռամսեակ։

ԿԹՕՆ — ԵՕԹԱՄԻՍ· 30 օր
ԹԱՒՄՕՆ — ՈՒԹԱՄԻՍ· 30 »
ՄԻԳՕՆ — ԻՆԱՄԻՍ· 30 »

Ձմեռան եռամսեակ։

ՁԻՒՆԻՐ — ՏԱՍԱՄԻՍ· 30 օր
ՍԱՒՆԻՐ — ՏԱՍՄԻԱՄԻՍ·30 »
ՄՐՐԿԻՐ — ՏԱՍԵՐԿԱՄԻՍ·30 »

ԼՐՕՐ· 5· 6 օր։

1· Բուսին՝ *բոյսի տիս ըսել է· այս տնեն մէջ բոյսերը կ'ըսկսին ծլիլ, և տունն բան վերածնիլ։*

2· Ձուցկին՝ *ծաղիկի տիս ըսել է· այս տնեն մէջ ծառերը կ'ըսկսին ծաղկիլ։*

3· Ամպին՝ *մպրդի տիս ըսել է· այս տնեն մէջ կ'ըսկսի մպրդատեսնելու քաղաքը։*

4· Հընձար՝ *հունձի տիս ըսել է· այս տնեն մէջ ցորենը կը հընձէն։*

5· Տօթար՝ *տօթի տիս ըսել է· այս տնեն մէջ տրեւելն ու գետնեն տաքութիւնը խիստ է։*

6· Պտղար՝ *պտուղի տիս ըսել է· այս տնեն մէջ պտուղները կը հասնին։*

7. Կթօն՝ կուժի ամիս ըսել է. այս ամսին մէջ հզիները կը կթէն:

8. Թուամօն՝ թաւարի ամիս ըսել է. այս ամսին մէջ անասունները տեղեւները կը թաւրմին ու կը թաւխին:

9. Միգօն՝ մէգի ամիս ըսել է. այս ամսին մէջ օդը յաճախ միգապատ, և գեղմին եղեմատ է. ուստի այս ամիսը Եցմօն ալ կը կոչվի:

10. Զիւնէր՝ ձիւնի ամիս ըսել է. այս ամսին մէջ շատ կը ձիւնէ:

11. Սառնէր՝ սառի ամիս ըսել է. այս ամսին մէջ շատ կը սառի:

12. Մրկէր՝ մրրիկի ամիս ըսել է. այս ամսին մէջ շատ կը մրրկէ (1):

Ասոր անուններէրը յիրաւի շատ ճարտար, յոյժ գեղեցիկ ու բանաստեղծական էին. բայց որովհետեւ տարիին եղանակներէրը հողագործութեան վրա ամէն տեղ մի և նոյն ժամանակ չէ պատահիր, այս անուններէրն ալ ամէն տեղ մի և նոյն ժամանակը կարօղ

---

(1) Թուամօն ու սառնէր բառերը՝ ըստ ռանկէրէնին թարգմանութիւնը չէին. և Դեկտեմբեր՝ քառասունօրեայ դրած կարգին տեղը չէ: Ասի գիտնալու բան էնք. վասն զի եթէ երբէք ամիսներու այս անուններէրն ընդունինք, այս փոփոխութեամբ կ'ուզինք ընդունել մեր տարեցոյցին մէջ:

չ'կան ցուցնել. ասկայն բարեխառն գօտի-
ներու տակ գտված էրկինքներու համար
խիստ յարմար կ'են:

Օրերուն անուններն ալ որ ամիսնե-
րուն անուններուն պէս դիցաբանական ա-
նուններէ կ'են Ֆռանսացոց մէջ, վասնզի
ոչ սուրբերու անուններէ դրին:

Միօր. 1ին օր հօմնէկի, որ է Տիօր,
այսինքն աչերուն օր կամ կէտ:
Երկօր. 2ը օր հօմնէկի. բշ.
Երօր. 3ը օր հօմնէկի. գշ.
Չաւօր. 4ը օր հօմնէկի. դշ.
Հինկօր. 5ը օր հօմնէկի. էշ.
Վէնցօր. 6ը օր հօմնէկի. զշ.
Եօթօր. 7ը օր հօմնէկի. էշ. որ է Շաբաթ:

Եօմնէկին օրերն ալ այս անուններով
համրելը անշուշտ աւելի բանաւոր է քան
ուրիշ մը և ըստ կերպով. և մեր բշ, գշ,
և այլ, անուններն ալ աւոր նման բան
մըն կ'են:

Ասկայն այսչափով գոհ չ'կրնան Ֆռան-
սայի աստղագէտները. աւելի հեռուն դը-
նային, և ուզեցին՝ օրերը դիւրով համրե-
լու համար, ամիսը երեք հաւասար մաս
բաժնելով հօմնէկը տասնէկի փոխել: Ա-
կայն չը մտածեցին այս խնդաստասկինելը

թէ տալ աւելի դիւրութիւն մը չի մըտնէր օրէրս համրանքին մէջ. վասն զի ամէն քանին ըլլալը գիտէին եօթը պէտք էր նաեւ գիտել թէ ո՛ր տասնեկին քանի՛ երորդ օրն է: Եւ ինչ հարկ կար այս վարժութեան. վասն զի ամիսն ու ամսին քանի՛երորդ օրն ըլլալը գիտէ բոլորն է, թէ տառերական հաշիւներու եւ թէ քաղաքական գործօրութեանց մէջ: Բայց տակի՝ եօթնեկին դալչին ու Տիւօրը տեսին խախտելը յանդուգն բան էր:

ԱՅԼԵՒԱՅԼ ԹՐՒԱԿԱՆՆԵՐ

ՈՒ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օլիմպիական ըրաւիան:

Այս թըւականը Յոյներըը հաստատեցին, Քրիստոսի թըւականէն 773 տարի առաջ: Ամէն մէկ Օլիմպիոդը չորս տարի ատենն ապրեցուցած մըն է. ըստ այսպէս կոչեցին ի յիշատակ Օլիմպիական խաղե-

թուն որ կը կատարվէին հանդէսով ամէն չորս տարին մէյ մը։

ՀԻՒՐԻՈՒԻՆ ՀՈՄԷ

Հռոմի հիմնարկութիւնը՝ որ քառավածն է, 753 տարի առաջ Ք. Քրիստոսէ, իբրեւ թքաւոր մը գործածված է ժամանակագրութեան մէջ։

ԹՂԱՒՈՆ ԵՒԷՈՒՈՒՐԷ

Այս թքաւորը Քրիստոսէ թքաւկանէն 747 տարի առաջ ըսկսած է։

ՅՈՒԼԻՈՆ ԸՔՒՈՆ

Քրիստոսէ 45 տարի առաջ Յուլիոս Կեսար արեւային տարին չափը ճշդել ուզելով, չորս տարին մէյ մը նահանջ ընելը հաստատեց, և հռոմայիք որ մինչեւ այն ժամանակ նոմայի տարեցոյցով կ'երթային, անկէ ետքն ըսկսան Յուլիան տօնացոյց երթալ։ Նոր տօնացոյցն հաստատվելուն յիշատակը պահելու համար, երբ տարին նոր թքաւկան ըսկսելու հասնէր, 'ղոր Յուլիան թքաւկան կոչեցին։

Այս Յուլիան տօնացոյցը անկոտրոնք պա-

հած էն մինչեւ հիմա արեւելեան քրիստո-
նէութիւնը. իսկ արեւմտեանք քանի մը թե-
թեւ փոխոխութիւններ ըրած էն միայն:

Հայոց Ընթացքն

Այս թըւականը Մովսէս Բ կաթո-
ղիկոսը հաստատեց, Քրիստոսի թըւին
552 ին, ի յիշատակ Հայոց պատճառած հին
ուսմարին վրայ ըրած փոխոխութիւնե-
րուն, և Հայերը այնուհետեւ Մովսիսեան
ուսմամբ ընթացին վարվիլ, որ Հայոց թը-
ւական ըսվիցաւ: Այս թըւականին ամիս-
ներն էն որ Այսմաւուրքին մէջ կը գտ-
նուին. և բնական տարիին ամիսներուն
ալ կը պատասխանին, Արեգ ամիսը գտ-
նամաւուն ընթացքուն համար:

Հիճրէն

Այս բառը արաբացոց լեզուով պան-
պըխտութիւն կամ փախուստ ըսել է: Մահ-
մետականներն այս թըւականը հաստատած
էն ի յիշատակ պանդխտութեան Մհմմե-
տի իրենց մարգարէին, որ պատահեցաւ
Քրիստոսի թըւին 622 ին: Բայց Մահմե-
տականներն ընդհանրապէս Մհմմետի ծը-
նունդէն կը համրին Հիճրէթի թըւական

նը. որ Կրետոսի Թըռւականին 580 ին ա-
ռեննէրը կ'ընկնին:

Թըռւական Հանրապետութեան Փառնոպոս

Այս Թըռւականը Փռանոպոսիք հաս-
տատեցին 1792 ին, ի յիշատակ բարձման
միապետութեան և հաստատութեան հան-
րապետութեան, 'զոր հրատարակեցին նոյն
տարին աշնան ըսկիզբը:

Արեգակնոյին չափ

Ամէն 28 տարին մէյ մը կիրակիներէրը
նորէն տարին նոյն օրերը կը պատահին.
ասիկ 28 տարեկան շրջան մը հաստատե-
ցին, 'զոր արեգակնոյին չափ կոչեցին:

Ովերը

Ամէն 19 տարին նոր լուսիններէրը տա-
րին նոյն օրերը պատահիլուն համար, այս
19 տարեկան շրջանին լուսնոյին չափ ըսին
աստղագէտներէրը: Այս շրջանը հին աւեն
Մեթօն աստղաբանին էգիտա. և Յոյներէրը
այնչափ յարիշատակութեամբ ընդունէցին
որ ասկի գրով մարմար տախտակի վրա
նոյն շրջանին տարին արձանագրեցին. ա-
սիկ շրջանին աւուրներն ալ ոսկեթիւ ունայ:

Ընդհնիոնի չափ

Ա՛յս չափը 15 յուլեան տարի կը պա-
րունակէ, և հռոմայոց տէրութիւնը 15
տարին մէյ մը տեսակ մը տուրք ժողվելու
կերպ ունէր, անոր յիշատակ հաստատվե-
ցաւ այս չափը:

Յուլեան պարբերութիւն

Ա՛յս վերի 28, 19 ու 15 թիւերը՝
որ երեք չափերուն թիւերն էին, իրարու
հետ բազմապատկելով, 7980 տարի կ'ըլ-
լայ. այսչափ տարին է որ երեք շըր-
ջանները միւս կարգի վրա կու գան, ու ե-
րեքը միւնոյն տարին կ'լրանան: Ա՛յս շըրջա-
նը Յուլեան պարբերութիւն կ'ըսվի:

Մէծ պարբերութիւն

Գիշերահաւասարի կէտերուն տեղը ա-
րագ չ'է երկնագրնտին վրա. վասն զի ամէն
տարի 50'' արեւելք արեւմուտ կը ծռին.
և այս հակումը գիշերահաւասարներու խնդրոյ
կ'ըսվի: Ա՛յս խնդիրն պատճառով 25868
տարուան մէջ մեծ շրջան մը կ'ըլլայ, որով
գիշերահաւասարի կէտերը նորին երկնագրն-
տին նոյն տեղերը կու գան: Ա՛յս շրջանը՝
աստղաբաններուն մէջ մեծ պարբերու-
թիւն կը կոչվի:

Ռ. Բ

Ջանաղան պարբերաշրջիկ

Քաղքական թիւ Ք՚ին	1855	Յունվար	1
Բնական թիւ Ք՚ին . .	1856	Մարտ	9
Հայոց թիւ	ՌՅԵ	Օգոստ.	20
Ասլաբայոց թ. . . .	1272	Օգոստ.	31

Եղանակներուն բաժինը

Գարուն	Մարտ	9
Ամառ	Յունիս	10
Աշուն	Սեպտ.	10
Ձմեռ	Դեկտ.	9

Կենդանակերպներուն նշանները, ա-ռաւելները, և անոնց պատասխանող ամիս-ները կարգով սակնակ են։

				Ամիսներ
♈	Խոյ . . .	Բաւական	— 1 ամիս	0
♉	Ցուլ . . .	Ծաղկեն	— 2 ամիս	30
♊	Երկաւոր . .	Մարգին	— 3 ամիս	60
♋	Խեցգետին .	Հընծար	— 4 ամիս	90
♌	Առիւծ . . .	Տօմար	— 5 ամիս	120
♍	Կոյս	Պաղար	— 6 ամիս	150
♎	Կշիռ . . .	Կծծան	— 7 ամիս	180
♏	Կարիճ . . .	Թառմօն	— 8 ամիս	210
♐	Աղեղնաւոր	Մխիթ	— 9 ամիս	240
♑	Այծեղջիւր	Զիւնէր	— 10 ամիս	270
♒	Ջրհոս . .	Սառնէր	— 11 ամիս	300
♓	Ձուկ . .	Մերկէր	— 12 ամիս	330

Աղաբուխան

Յ. Յունական
Լ. Լատինական
Բ. Բնական
Օ. Օր համնեկին
Ս. Սուրբ
ՍՍ. Սրբոց
կ. կոյս
կկ. կուսանաց
Լփ. Լատինաց
Յն. Յունաց
Ար. Արաբացոց
Տճ. Տաճկաց
Եվ. Եւայլ
Ծ. Լ. Ծնունդ Լուսնի
Ա. Ք. Առջին քառորդ
Լ. Լ. Լրում Լուսնի
Վ. Ք. Վերջին քառորդ
Ծ. Ա. Ծագում Արեգ
Կ. Օ. Կէս Օր և Կէս գիշեր
ժ. ժամ. ր. րոպէ
☉ Արև. ☾ Լուսին
☿ Տօն Հոյոց
♃ Տօն Լատինաց
♀ Տօն Յունաց
♂ Տօն Տաճկաց
♄ Տօն Հրէից

1″. Միամիա
2″. Երկամիա
3″. Եռամիա
4″. Քառամիա
5″. Հինգամիա
6″. Վեցամիա
7″. Եօթամիա
8″. Ութամիա
9″. Ինամիա
10″. Տասամիա
11″. Տասիմիամիա
12″. Տասերկամիա
Տ. Տիրօր որ է Մի-օր ուշ.
Բ. Երկօր ուշ.
Գ. Եռ-օր ուշ.
Դ. Քառ-օր ուշ.
Ե. Հինգօր ուշ.
Զ. Վեցօր ուշ.
Է. Եօթօր է ուշ. որ է Շաբաթ

Հետեւեալ տիւառակ-նէրուն մէջ կը դնէ նք 1855 տարին հատուած օրացոյցը, տարւոյ տունին դէմ էր համա-ռօտ միշտակատուելը։

Յ	Օ	ՅՈՒՆՎԱՐ	Լ	Բ
1	Է	Ս. Բարսեղ, Եւ Կապանք: ✻ Տճ.	13	29
2	Տ	✻ Ի. օր պահ. ձն: ✻ ԼՒԵԱՆ. Ասս:	14	30
		Սառներ ≈ Տասմիամիս		ԼԱ.
3	Բ	Ի օր պահ. ձն:	15	1
4	Գ	Ի օր պահ. ձն:	16	2
5	Դ	Ճրագալից ձն: Ղաւագիպի:	17	3
6	Ե	✻ ԾՆՈՒՆԴ: ✻ ☺ Լ. Լ:	18	4
7	Զ	✻ ՄԷԽԷԼԻՑ: ✻ Աւր. ՃԷՄԱՊԷԼԷՆ	19	5
8	Է	Ի օր ձն: ☺ Ի ՋՐՀՈՒ:	20	6
9	Տ	✻ Ի. օր ձն:	21	7
10	Բ	Ի օր ձն:	22	8
11	Գ	Ի օր ձն:	23	9
12	Դ	Ի օր ձն:	24	10
13	Ե	✻ Տօն Անուանակոչաց Ի: Ղ Վ. Կ:	25	11
14	Զ	Պահ.	26	12
15	Է	ձն. Յօհաննու կարապետին:	27	13
16	Տ	✻ Բարեկին. առաչաւտ:	28	14
17	Բ	Ա օր պահ. առաչ:	29	15
18	Գ	Բ օր պահ. առաչ: ✻	30	16
19	Դ	Գ օր պահ. առաչ:	31	17
20	Ե	Դ. օր պահ: Լ. ՓԷՏՐՎԱՐ:	1	18
21	Զ	. . . Լ. ՏԷՐԸՆՊԱՆ: ◎ Լ. Լ.	2	19
22	Է	Ս. Սարգիս զօրաւոր Եւ:	3	20
23	Տ	✻ Հարանէփ:	4	21
24	Բ	ՍՍ. Առաքելոց զօրավար:	5	22
25	Գ	ՍՍ. Սեբաստացոց վկայ: ✻	6	23
26	Դ	Պահ.	7	24
27	Ե	ՍՍ. Ոսկանչ քահանայ: ✻	8	25
28	Զ	Պահ.	9	26
29	Է	Ս. Իսահակ պարթեւ: Ղ Վ. Կ:	10	27
30	Տ	✻ Հարանէփ:	11	28
31	Բ	ՍՍ. Մարկոս քահ. Պետեր եպիս. Եւ:	12	29

ՄՀԱԿԱԿԱՆ

Սառներ ամսին

Ձմեռան միջին ամիսը: Օդը սաստիկ ցուրտ, տառնամանիքը խիստ, ու երկիրը դէռ ձիւնով ծածկուած է: Բայց եթէ օդը նեղի, ժիր մշակը առջին հերկը կատարայ այն հողերուն ու սկսի սերմանէ գարի, վարսակ, գարնան ցորեն. և կ'ըսկսի տղէն ու պատրաստել նոյն գործիքները, պատրաստուր ծառէրը տընկէլ, ու նրբատաշելու տակը փորել ու տղէն:

Պարտիզպանը կ'ըսկսի ցանել հարուր դէմ ընդհատ պատէրու տակ պրաս, սոխ, սխտոր, կարմեր, հազար, շոմիր, էղէրտ, կոռեմ, և ուրիշ կանխահաս բոյսեր: Կանդառին վրան բանալու է ցորեկը, և գիշերը ծածկէլու է: Բուռնծէրը լաւ մը քաղհան ընէլու է:

Եթէ ցորենները խիստ առաջ գնացած էն, աերուեներուն ծայրերը մանկաղալ կտրէլու կամ ոչխարներու ճարակէլ տալու է:

Մեղուի տակար բերթաւներուն վրայ հակէլու է. և եթէ պաշարնին ընդարձակ է, անոնց տեղ հայթայթէլու է:

Յ	Օ	ՓԵՏՐՎԱՐ	Լ	Բ
1	Գ	Ղեւոնդեանց քա։ Տճ. Հոռոմ։	13	30
		Մրկէր Ի Տասերկամխս		12ս.
2	Դ	Պահք։ Յն. Տէրընդառաջ։	14	1
3	Ե	ՍՍ. Վարդանանց ղօրավ. եւլ։	15	2
4	Զ	Պահք։	16	3
5	Է	Կ—Պօղոս Ս. Ժողովին։ ◎ Ծ. Լ։	17	4
6	Տ	✻ Բռնեցաւ։ Ար. ՃԷնոպղէոսիոսէր։	18	5
7	Բ	ա օր աղօթից։ ☉ ի Զուխ։	19	6
8	Գ	բ օր աղօթից։ ✻	20	7
9	Դ	գ օր աղօթից։ Օր Տոնդոյ։	21	8
10	Ե	դ օր աղօթից։ ✻	22	9
11	Զ	ե օր աղօթից։	23	10
12	Է	Ս. Թեղղոսս։ ✻ ☽ Ա. Ր։	24	11
13	Տ	✻ Բ. Կառնէտ. պահ։	25	12
14	Բ	✻ Տեառնընդառաջ։	26	13
15	Գ	զ օր աղօթից։	27	14
16	Դ	է օր աղօթից։	28	15
17	Ե	ը օր աղօթից։ Լա. Մարս։	1	16
18	Զ	թ օր աղօթից։	2	17
19	Է	Ս. Կիւրղ. եւլ։	3	18
20	Տ	✻Գ. Կառնէտ։ ◎ ◎ Յէսի Լ. Լ։	4	19
21	Բ	ժ օր աղօթից։ ◎	5	20
22	Գ	ժա օր աղօթից։	6	21
23	Դ	ժբ օր աղօթից։	7	22
24	Ե	ժգ օր աղօթից։ ✻	8	23
25	Զ	ժդ օր աղօթից։	9	24
26	Է	Ս. Յոհան. Ներսէս. եւլ։	10	25
27	Տ	✻ Գ. Կառնէտ. պահ։ ☾ Վ. Կ.	11	26
28	Բ	ժե օր աղօթից։	12	27

ՄԵԿԱԿԱՆ

Մրուկեր ամսին

Այս ամսին մէջ որ ձմեռան և միանգամայն գարնան մշակական ու բնական տարին վերջին ամիսն է, արեւը կ'ըսկսի հորիզոնին վրա բարձրանալ, և օրը քիչ մը տաքութիւն կ'ըստանայ: Սառուկ հովէր ու մրրիկներ սառնամանիքները կը հալեցնէն, ու գետնին երեսը կը չորցնէն: Քանի մը բոյսեր կ'ըսկսին ծլիլ, ու քանի մը ձմեռան ծաղիկներ կը փթթին:

Պոլսոյս ծառերը տընկելու վերջ տալու է. կորիզապտուղ ծառերը հօտել ու պատուաստելու է. այգին ալ հօտելու ժամանակն է:

Գետնախընձոր, գետնասամնդ, սէհ աեռ, ղեռ, լոբիա, բակլա, առւոյտ ցանել. — եղակ տընկել. — էգինէրուս և պարտէզնէրուս ցանկապատ ծառատունկ ընելը գլնուել: Պարտէզնէրուս մէջ շատ մը ծաղիկներուս ալ ցանելու ժամանակն է: Սոգն ու բադը, և քանի մը տեսակ հաւէր Թուխա կը նատին այս ամսին մէջ: Մուշօնի ու Զիւնէրի մէջ ծնած գառնէրն ալ մորէրուս առնել է:

Յ	Օ	ՄԱՐՏ	Լ	Բ
1	Գ	իէ օր աղօխ ։ Տճ · Մարփ ։	13	28
2	Դ	իը օր աղօխ ։ Միջինք ։	14	29
3	Ե	իթ օր աղօխ ։	15	30
4	Զ	իլ օր աղ ։ Բնական պարիին Լրօր ։	16	1
5	Է	ՍՍ · Կառաւաշն մանկութիք ։	17	2
6	Տ	✻ Ե · Կառանիք ։ ◎ Ծ · Զարկ · Լ ։	18	3
7	Բ	իխ օր աղօխ ։ Ար · Րէճէք ։	19	4
8	Գ	Լ օր աղօխ ։	20	5
		Հուսին ♈ Միսամիս		1ա.
9	Դ	Բնական Տարեմուտ 1856 ամին.	21	1
10	Ե	լը օր աղ ։ Լգրնոմ և Հարիճ ։	22	2
11	Զ	լգ օր աղօխ ։	23	3
12	Է	Ս · Գրիգորի մուտն ի վիրապ ։	24	4
13	Տ	✻ Զ · Լա · Աէպոմ ։ ☽ Ա · Կ.	25	5
14	Բ	լզ օր աղօխ ։	26	6
15	Գ	լէ օր աղօխ ։	27	7
16	Դ	լը օր աղօխ ։	28	8
17	Ե	լթ օր աղօխ ։	29	9
18	Զ	ի օր աղօխ ։	30	10
19	Է	Յիշատ · յարութ · Ղազարու ։	31	11
20	Տ	✻ Ծաղկազարդ ։ Լա · Աւրէլ ։	1	12
21	Բ	Աւագ իշ · ☺ Աւագ Լ · Լ ։	2	13
22	Գ	Աւագ իշ · Յիշ · ժ կկ ։ ◎ պասէք ։	3	14
23	Դ	Աւագ իշ · ◎	4	15
24	Ե	✻ Տօն Ս · Հաղորդութիւնն ։	5	16
25	Զ	Յիշատ · խաչելու ։ Յն · Աէպոմ ։	6	17
26	Է	Ճրագալոյց Զատկ ։ Կասկիս ։	7	18
27	Տ	✻ Զատիկ · Լա Լա · Լա Յն ·	8	19
28	Բ	✻ իբ օր զատկի · Մէռելոց ։ ◎	9	20
29	Գ	✻ իգ օր զատկի ։ ◎ Ը Վ · Կ ։	10	21
30	Դ	իդ օր զատկի ։	11	22
31	Ե	Ձ օր զատկի ։	12	23

ՄՇԱԿԱՆ

Բուսին ամսին

Գարնան ու միանգամայն մշակական ու բնական տարին առջին ամիսն է սակ։ Երկիրն իր ընթացքին մէջ գարնան հասա՝ բակածին վրայ կը հասնի, որով ամէն տեղ ցրտին ու գիշերը հաւասար կ'ըլլան, վասն զի երկիրս իր կշռուին մէջ կը գտնի և իր առանցքն ուղղահայեաց կու դայ այն դը՝ ծին որ երկիրս ու արեւին կեդրոնէն իւ՝ րարու հետ կը միացնէ։ Այս ամսին մէջ բնութիւնը կ'բակսի արթընուլ ու կենդա՝ նացնել ամէն արարած։ Օդն ու ջուրը տաքութիւն բառնալ կ'բակսին, հողը կ'ար՝ թընայ, բոյսերը կը բազմանան, կենդա՝ նիներուն սերընդական զգայուքը կը գըգռ՝ ռի։ Այս ամսին մէջ մառախ ձիւնն ու ֆ՝ շերը և մանրինէրը կը զուգվին։

Այս ամսին իր բարեխառնութեամբն ու անձրեւներու յաւէտ կամ նըւազ յորդութեամբը մեծ ազդեցութիւն ունի տարւան հունձին վրա։ Ուսոմ մշակին իր աշխատութիւններուն մէջ իր բոլոր ժրա՝ քութիւնը կատօտ է, որպէս զի բնութեան պակասը ինքը լրացնէ ըստ կարի։

Յ	Օ	ԱՊՐԻԼ	Լ	Բ
1	Չ	ԻԼ օր պատկի ։ ✠ Տ՟. Նիսան ։	13	24
2	Ի	Յիշատակ գնեցաւ ։ Յ. Մկրտչին։	14	25
3	Տ	✻ Նոր կիրակի ։	15	26
4	Բ	ԼԺ օր յիւսիս ։ ☉ Ծ. Լ.	16	27
5	Գ	Ժ օր յիւսիս ։ Աբ. Շաբաթ ։	17	28
6	Դ	ԺԱ օր յիւսիս ։ ✝	18	29
7	Ե	✻ Տօն ԱԽՏՄԱՆ ։	19	30
		Ցաշկին ♉ երկամիս		2″.
8	Չ	ԺԲ օր յիւսիս ։ ☉ ի ՑՈՒԼ։	20	1
9	Ի	ԺԳ օր յիւսիս ։	21	2
10	Տ	✻ Աշխարհամատոյցն կիրակի ։	22	3
11	Բ	ԺԴ օր յիւսիս ։ ✝	23	4
12	Գ	ԺԵ օր յիւսիս ։ ☽ Ա. Ր.	24	5
13	Դ	ԺԶ օր յիւսիս ։ ✝	25	6
14	Ե	ԺԷ օր յիւսիս ։	26	7
15	Չ	Ը օր յիւսիս ։ ◎	27	8
16	Ի	ԸԱ օր յիւսիս ։	28	9
17	Տ	✻ Գ. կարմիր կիրակի ։	29	10
18	Բ	ԸԲ օր յիւսիս ։	30	11
19	Գ	ԸԳ օր յիւսիս ։ Լա. Աւագ ։	1	12
20	Դ	ԸԴ օր յիւսիս ։ ☾ Լ. Լ.	2	13
21	Ե	ԸԵ օր յիւսիս ։ ✝	3	14
22	Չ	ԸԶ օր յիւսիս ։	4	15
23	Ի	Ա՟ն Հոգւոյն Էջ՝ ու է Խորհրդոյ ։	5	16
24	Տ	✻ Տօն Երեքշաբթի Խաչին ։	6	17
25	Բ	Է օր յիւսիս ։ ✻	7	18
26	Գ	ԸՌ օր յիւսիս ։	8	19
27	Դ	ԸՋ օր յիւսիս ։ ☿ Վ. Ր ։	9	20
28	Ե	ԸԸ օր յիւսիս ։	10	21
29	Չ	ԸԹ օր յիւսիս ։	11	22
30	Ի	Թ օր յիւսիս ։	12	23

ՄԵԱԿԱՆ

Ծաղկին ամսին

Տարին էն գեղեցիկ ամսան է. բոյսերն ու բոլոր բնութիւնը ծաղկեալ կը ցրնծան: Շատ տունկերու բարեբերութեան մեծ ապրեցութիւն ունի այս ամսը. հաւնծին ինչպէս ըլլալնէն այս ամսոյն կ'ըլլայ: Մշակին ժրաջան աշխատութեան տեւն է: Արտերու մէջէն խոտերը խլելու, և հանելով, ոչնչելու, բերան, բակլան ցանելու է: Բուսին ամեն պարտէզներու մէջ ցանած ամէն բանն ալ այս ամսոյ նոթէն կը ցանվի:

Պարտէզներու մարգերը, ծառատունկները, ասրվինայի վրա տուած տունկերը մաքրել, շտկել ու ձեւի բերելու է: Այս աւելով ամէն գէշ խոտերն ալ կը խլվին, ու վնասակար միջատները կը հընչվին:

Ոչխարները խուզելու, հոլթերը մաքրելու, և Զիւնէրէ առաջ ծնած գառները կամէ կտրելու է:

Մեղուներն ընդհանրապէս այս ամսին կ'ըսկսին պար կալվիլ ու բեղմակ հինել. վոյթ ունելու է որ ժիր ըլլան, ու վատաւնին իրենք չ'բռատուին:

Յ	Օ	ՄԱՅԻՍ	Լ	Բ
1	Տ	✻ Զ· կիրակի։ Տճ· Մայիս։	13	24
2	Բ	Լ օր յիսնից։ ✻	14	25
3	Գ	Լա օր յիսնից։	15	26
4	Դ	Լբ օր յիսնից։ ◎ Ծ· Լ·	16	27
5	Ե	✻ Համբարձ· ✻ ✻ Ար· Թոմասլան։	17	28
6	Զ	կամաւոր պահք մինչև Հոգեգալ։	18	29
7	Է	Լսէ օր յիսնից։	19	30
		Մարգին Ի եռամիս		Յ".
8	Տ	✻ Ե· Երկիր ծաղկազարդ։ ✻	20	1
9	Բ	Լսէ օր յիսնից։ ☺ Յ'Երուսաղէմ։	21	2
10	Գ	Խնդ օր յիսնից։	22	3
11	Դ	Լսէ օր յիսնից։ ◎	23	4
12	Ե	Երկնայինն վերանալ։ ◎ ☽ Ա· Ք։	24	5
13	Զ	Լսէ օր յիսնից։	25	6
14	Է	Լսէ օր յիսնից։	26	7
15	Տ	✻ Հոգեգալուստ· Պէնտէկոստէ։	27	8
16	Բ	Բ օր Հոգեգալըստեան։	28	9
17	Գ	Բ օր Հոգեգալըստեան։	29	10
18	Դ	Բ օր հոգեգալ։	30	11
19	Ե	Բ օր հոգեգալ։ ◎ Ծ· Լ·	31	12
20	Զ	Բ օր հոգեգալ։ Լ· Յոհան։	1	13
21	Է	Բ օր հոգեգալ։ ✻	2	14
22	Տ	✻ Աստուածն պսակ։ Լ· Աղեռնք երրորդ։	3	15
23	Բ	ՍՍ· Հոգեխոխմեանց։	4	16
24	Գ	ՍՍ· Գայիանեանց։	5	17
25	Դ	Պահք։	6	18
26	Ե	Ս·Յոհան· կարապ· եւ Ճ Վ· Ք։	7	19
27	Զ	Պահք։	8	20
28	Է	Ս·Լուսաւորչի եկն 'ի վիրապէն։	9	21
29	Տ	✻ Հարսնիք։	10	22
30	Բ	ՍՍ· Մանկանց Բեթլեհեմի եւ ✻	11	23
31	Գ	ՍՍ·կկ· Նահանեայ եւ Մանեայ։ ✻	12	24

ՄՀԱԿԱԿԱՆ

Արդիւն ամսին

Այս ամիս մարդիկը կը քաղվին։ Մը-շակը անցան արտերը կրկին կը յարդարէ. շողգամն ու բոլիկը կը ցանէ. վուշը կը քաղէ. և մարգն ու ցորենի ըշտեմարանները կը պատրաստէ. վասն զի այ հասկերը դէղնորակ իրենց ոձերուն վրա կը հակին։

Այդհպանը որթերուն խնձակ կը դնէ և ասոնքանց ընել կ'ըսկսի ամսիս սկզբին։

Ամսիս մէջ եղակ, հաղարջ, կեռաս, դարնան պատուղները կը հասունանան։ Աղտոյտին առջին մանեկատուները կ'ըլլայ. զբաղարձուխն հայթայթօղ ծառերին պտուղը առշտամեծաղ կ'ըլլան. ու ծաղկաբեր տունկերուն մատղաշ ճիւղերը կը տընկվին դատ։

Պարտէզներու մէջ այլեւայլ կանաչեղէն ու ընդեղէն կը տընկվի. սակայն ըստեպ ջրելու է՝ զանոնք, վասն զի սակէ եղբը անձրեւնէրը սակաւ էն, և արեւին տաքութիւնը սաստիկ։

Բուրաստաններու մէջ շուշան ու վարդ և դարնան ուրիշ շատ ծաղկներէ բացված կը վայլին։

Յ	Օ	ՅՈՒՆՈՒԱ	Լ	Ր
1	Դ	պահք ։ ✳ ՏՃ· Հաղիբաե ։	13	25
2	Ե	ՍՍ·Սահակայ և Յով. վք ։ ◎ Ծ·Լ ։	14	26
3	Զ	✳ Ար·Շէվէլ և պայրամ ✳	15	27
4	Է	Ս·Մեծն Կիրակէս և Խաչ ։	16	28
5	Տ	✻ Բարեկենդան Լուսաւորչի ։	17	29
6	Բ	Ս·Եպիփան Հիսուսի , վք ։	18	30
		Հինգշաբթի ՃԹ Քառասնից		4″
7	Գ	ՍՍ·Կոստանդիանոս և Հելինէ ։	19	1
8	Դ	պահք ։	20	2
9	Ե	Ս·Թէոդոսիոս գաղատ · վք ։	21	3
10	Զ	Ամմոպ և արևելք· ☺ ի խէց ։ ☽Ա·Ք ։	22	4
11	Է	✻ Գիւտ Նշխաց· Լուսաւորչին ։	23	5
12	Տ	✻ Հարիևէ ։ ✳	24	6
13	Բ	ՍՍ·Ամոսնիոս , Թէոմիկաս , վք ։	25	7
14	Գ	ՍՍ·Դանիէլ մարգար·և իւ մանկ ։	26	8
15	Դ	պահք ։	27	9
16	Ե	ՍՍ·Թարգմանն·Սահակ և Մեսր ։	28	10
17	Զ	պահք ։ Լա·Պաղօս և Պէարսա ։	29	11
18	Է	Ս· Տրդատ վք ։ ☺ Լ·Լ ։	30	12
19	Տ	✻ Գիւտ տխոյ ։ Հարս ։ Լա·Յովէս ։	1	13
20	Բ	ՍՍ· կաթուղիկոս·Դանիէլ ։ ✳	2	14
21	Գ	Զաքարիա մարգարէ ։ ◎	3	15
22	Դ	պահք ։	4	16
23	Ե	Եղիսե մարգարէ ։	5	17
24	Զ	պահք ։ ✳ ☾Վ·Ք ։	6	18
25	Է	ՍՍ · Ժէ աւազակաց ։	7	19
26	Տ	✻ Բարեկեն · Վարդավառ ։	8	20
27	Բ	պահք վարդ ։	9	21
28	Գ	պահք վարդ ։	10	22
29	Դ	պահք վարդ ։ ✳	11	23
30	Ե	պահք վարդ ։ Յն· ԺԲ աաւտէլուց ։	12	24

ՄԱԿԱԿԱՆ

Հինգշաբթի առաւօտ

Այս առաւօտ հետզհետէ աւելի ուժգնացաւ։ Երկինքը իր ընթացքին մէջ առաւօտեան արեւակայքը կը հասնի, այսինքն այն կէտը որ երկրիս արեւէն ի հեռուէ գտնուած կէտն է, և ասոր համար հեռաւոր կը կոչուի։ Առիւծ էութիւնը արեւը ի՛րենէն հեռացնել, ցորեկը կարճնալ և գիշերը երկարնալ։ Օդին ու գետնին ջերմութիւնը խիստ ի՛ջեցաւ, ուստի արտերու մէջ ջուր քալեցնելու է, երբ կրկին հունձ առնել ուզուի, ու պարտէզինը ջրելու է։

Կարմրատեսիլը կոկիկը կը զուգէ, ոչխարինը, մատուռինը ու հոլիէրը կը վաճառէն, հաճարն ու գարին, ցորենն ու վարսակը կը հրնձէն, կանխահաս գետնախնձորը կը քաղէն, ու մեղուներուս քեթաւինները կրկին ի՛րենց կը տանին։

Առուտուր պատուհանին, շողգամ, բողկ, հաղար, սոխ, կաղամբ ու նմանները կը տրնկուին։

Պողտատոր ծառերու էվէրտը պատուհները թափելու, և խիտուճմ ու կոպնինձները ջարդելու է։

Յ	Օ	ՅՈՒԼԻՍ	Լ	Ե
1	Չ	Պահք վարդ ։ Տ֊ Թէոդորոս ։	13	25
2	Ը	Ներսիսեան ։ ✻ ☉ Ծ֊Լ ։	14	26
3	Տ	✻ Վարդավառ ։ Ար֊ Զէնոպիէ ։	15	27
4	Բ	✻ Մեծ Էլոյ ։ ✻	16	28
5	Գ	իջ օր վարդ ։	17	29
6	Դ	Պահք ։	18	30
		Տօնախաղ ☽ Հինկտեմբեր		Յ″
7	Ե	Եսայի մարգարէ ։ ✻	19	1
8	Զ	Պահք ։	20	2
9	Ը	ՍՍ֊Թադէոս և Յակոբոս ։	21	3
10	Տ	✻ Հարանիք ։ ☽ Ա֊ Կ ։	22	4
11	Բ	Ս֊ Կիպրիանոս և Ղ ։	23	5
12	Գ	Ս֊Ամանապինէ և Ղ ։ ☺ Յ՛Ասի֊ծ ։	24	6
13	Դ	Պահք ։	25	7
14	Ե	ՍՍ֊Ներսիսեան ։	26	8
15	Զ	Պահք ։	27	9
16	Ը	Ողբ֊ց և Ծնո֊ Կուսաստղին ։	28	10
17	Տ	✻ Հարանիք ։ ☹ Լ֊ Լ ։	29	11
18	Բ	ՍՍ֊ Մակաբայեցոց ։	30	12
19	Գ	ՍՍ֊ Ժէ մարգարէից ։	31	13
20	Դ	Պահք ։ ✻ Լա֊ Օգոստոս ։	1	14
21	Ե	ՍՍ֊ Սոփոնիա Եղիայեղ ։	2	15
22	Զ	Պահք ։	3	16
23	Ը	Ս֊ Պետրոս Հայրապետ , Ղ ։	4	17
24	Տ	✻ Հարանիք ։ ☾ Վ֊ Կ ։	5	18
25	Բ	Ս֊ Անան Ճգնաւոր ։ ✻	6	19
26	Գ	Ս֊ Թէոդոս Մատաւոր , Ղ ։ ✻	7	20
27	Դ	Պահք ։ ✻	8	21
28	Ե	ՍՍ֊ Կիրակոս և Յուղիտա , Ղ ։	9	22
29	Զ	Պահք ։	10	23
30	Ը	ՍՍ֊ Ամանաս և Կիւրեղ ։	11	24
31	Տ	✻ Հարանիք ։	12	25

Մ Հ Ա Կ Ա Կ Ա Ն

Տօթար ամսին

Ամռան մէջէն ամենէն տաքը Երկինքը ջինջ, օդը չոր, ուռոյ արեւէն տաքութիւնն ալ աւելի զգալի։ Ցորենի արտերուն մէջ սայլ սայլ պարարտութիւն դիզէլու, և մէկ դինն նոյն արտերը հերկելու է։ Էգ կանեփը քաղել ու ճրնշել ջրի մէջ և հաճարը ծեծել։

Սաստիկ տօթէն արտերու աւազակները կը չարնան. պէտք է մաքրել՝ զանոնք։

Գարնան մէջ հողի տակ դրված ծառերու սերմերը այս ամիս ընդհանրապէս կը ծլին ու հողէ դուրս կ՚ելնեն. այն մատղաշ աւազները լաւ խնամելու է։

Ցախընթաց ամիսներու մէջ տընկուած հատուչները ու ընդելընները այս ամիս ալ կը տընկուին։

Պարտէզներու մէջ աշնան ծաղիկները ցանել. սեղերը կրկին դրնտել. ծառատունկներն ու տարխինաներն աչքէ անցնել ու մաքրելու է։

Բուրաստաններու մէջ հահոքրայն ու հաւ ուրիշ աւելան ծաղիկներ բացուած կը վայլեն։

Յ	Օ	ՕԳՈՍՏՈՍ	Լ	Ե
1	Բ	Ար·Զ Իւդիթ: Տ՚Ճ·Ա Ղօսիոս: ☉ Ծ·Լ:	13	26
2	Գ	ՍՍ · Տրիման , պատրաստ՝ Ո՚նամ:	14	27
3	Դ	Լ՚ս · Վ Երափոխում Ս· ՈՃաՃնի:	15	28
4	Ե	ՍՍ · Ե՚գիսէոս , Մահատ · և Լ:	16	29
5	Զ	Պահ՚ք:	17	30
		Պետրոս ՊՉ Վ Հռոմիս		Ց՚
6	Է	Եփեսոսի մէջ ժողովին: Յն·Վ ար:	18	1
7	Ը	✻ Բարեկենդ· Ա՚ծածնի:	19	2
8	Բ	Պահ՚ք ՈՃածածնի:	20	3
9	Գ	Պահ՚ք ՈՃածածնի: ☽ Ա· Վ:	21	4
10	Դ	Պահ՚ք ՈՃա: Տ՚Ճ՚Ք ո՚րդոյն Ի՚ օր:	22	5
11	Ե	Պահ՚ք ՈՃածածնի: ✻	23	6
12	Զ	Պահ՚ք ՈՃածածնի: ✻ ☉ Ի կոյս:	24	7
13	Է	Ղա՚ազարէ: ✻	25	8
14	Ը	✻ Վ ԵՐԱՓՈԽՈՒՄ Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱՅՆԻ:	26	9
15	Բ	✻ Ա՚ե՚ԼՅ: ✠ ☾ Լ·Լ:	27	10
16	Գ	իգ օր վերափոխ:	28	11
17	Դ	իդ օր վերափոխ:	29	12
18	Ե	իե օր վերափոխ:	30	13
19	Զ	իզ օր վերափոխ:	31	14
20	Է	իէ օր վերափ: Լ՚ս· Ա՚ե՚ՊՀԵՅԵՐ:	1	15
21	Ը	✻ իը օր վերափոխ:	2	16
22	Բ	իթ օր վերափ: ♋ Վ· Վ:	3	17
23	Գ	ՍՍ· Յովակիմայ և Աննայի:	4	18
24	Դ	Պահ՚ք:	5	19
25	Ե	Երեմիա մարգարէ:	6	20
26	Զ	Պահ՚ք:	7	21
27	Է	ՍՍ · Թովմաս , Յ՚ԼԸ , Շմաւոն: ✻	8	22
28	Ը	✻ Գիւտ գլխոյ ց: Հարիսէ:	9	23
29	Բ	Ս·Սահակայնոց Ո՚ՂՆ · և Լ:	10	24
30	Գ	Եղիկիէլ , Եղբ , և Լ: ☉ Ծ·Լ:	11	25
31	Դ	✻ Ար· Մուհաջրէն ՈՀՀ Ի՚շխ:	12	26

ՄԵԱԿԱԿԱՆ

Պտցար ամսին

Այս ամսին մէջ ամէն պատուղները կը հասունանան, և բոլաքը սկսիլ կ'ըսկսի կա՛ նաչաւթիւնին կտուաքել: Առատ անձ՛ րեւնէրը տաւնկէրուն վրայէն անուղը կը մաստակարարէն, ու կէտքալ մը բնաւթիւ՛ նը կը բանտագատէն որ գամ մի նար կէնդ գանաւթիւն ըզգէնէ. ուսան ոչիչքին ու մարդէրը նարէն բաց կանաչ մը կը կապէն քիչ տաւնկ համար: Ամռան ու ձմեռան պատուղները կը քաղվին, նարմնչ ու նման՛ նէրը յարդի ու անուակնէրու մէջ կ'տա՛ վարվին:

Հազագործը իր արուեստն վրայէն հեր՛ կը կաւ ատց. սերմերը կը ժողվէ, և հա՛ ճարը կը ցանէ: Պարտիզպանը ձմեռէն առաջ կամ էտքը հասցնելու ընդհէնե՛ լուն հոգ կը տանէ, գէտաւորատիս ընդա՛ ւար կաղամբին, շողգամին, պրասին, և այլ:

Նոր տընկագործութեան համար պէտք էգած վարերը բանալու է, ու նախ այն ծառերը տընկելու է որոնց տերեւները կեն առաջ կը թափին: Անցած ամիսներու՛ մէջ էգած պատվաստանէրն աչքե անցնելու է. չըլլայ որ պատվաստին կապը խնդրէ ըզատունկը:

Յ	Օ	ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ	Լ	Բ
1	Ե	Յ. կարիզա, եւ Տ՚. Իլու։	13	27
2	Զ	պահ. Լ՚. խուէնբրայ։	14	28
3	Ը	Ընկերոյ առաքը ժողովին։	15	29
4	Տ	✻ Բարեկենդան. խաչի։	16	30
		կիսօն ♎ Եօթամսիա		7″.
5	Բ	պահ. խաչի։	17	1
6	Գ	պահ. խաչի։	18	2
7	Դ	պահ. խաչի։ ☽ Ա. Վ։	19	3
8	Ե	✻ Ծնունդ Ս. Ածածնի. Եւս Յն։	20	4
9	Զ	պահ. խաչի։	21	5
10	Ը	Տօն Եկե։ Աշնոմոտա և Հոգ։	22	6
11	Տ	✻ Խաչվերաց։	23	7
12	Բ	✻ Մեծ. ☺ ի կուխ։	24	8
13	Գ	Տօն Եկեղեց։	25	9
14	Դ	Տօն Եկեղեց։ ✻ ☹ Լ. Լ։	26	10
15	Ե	Տօն Եկեղեց։ ◎ Ղազ։	27	11
16	Զ	Տօն խաչի։ ◎	28	12
17	Ը	Տօն խաչի։ ✝	29	13
18	Տ	✻ Բարեկենդ. Վարագ. խաչին։	30	14
19	Բ	Ս. Մամաս. եւ Լ։ Հոգեբ։	1	15
20	Գ	ՍՍ. փե վրան և Մարիամն, եւ Լ։	2	16
21	Դ	պահ. ✝ ◎ ♎ Վ. Վ։	3	17
22	Ե	Ս. Բարագամ. եւ Լ։ ◎	4	18
23	Զ	պահ. ✻ ◎	5	19
24	Ը	Ս. Գեղարդ. ջօրավար, եւ Լ։ ✻	6	20
25	Տ	✻ Վարագայ Ս. խաչ։ Հարոնի։	7	21
26	Բ	Ս. Դաւիթ Դիվեց. եւ Լ։	8	22
27	Գ	Ս. Եսաստաքեոս, եւ Լ։	9	23
28	Դ	պահ։	10	24
29	Ե	ՍՍ. Սահակ և Համան։ ◎ծ. Լ։	11	25
30	Զ	պահ։ Ար. Սէֆէր։	12	26

ՄՇԱԿԱՆ

Կթօն ամսին

Աշնան առջին ամիսն է ասիկ։ Երկիրն իր ընթացքին մէջ մեզ մ՚ալ կը հասնի հասարակածին վրայ. որով ամէն տեղ ցորեկն ու գիշերը հաւասար կ՚ըլլան։ Այս ատենն մէջ ծառերուն պտուղները բոլորովին կը քաղուին. այգեկութը կ՚բակի ամէն երկիր մէյմէկ կերպ հանդիսաւ և ուրախութեամբ, ու խաղողը հընձանիներու մէջ կը կոխուի։ Մշակը դեռ չ՚ազատի իր դաշտային աշխատութիւններէն. պէտք է որ արտերը նորէն աշքէ անցնէ. ցորենն ու գարին ցանէ. պտղատուր և ուրիշ ծառերը հոր հողերու մէջ տընկէ, խոնաւ հող ուզողները ձմեռան ձգելով։

Այդինէրուն խէհանները վերցնել ու գիտցուս է. բաւական հոր տերեւ ու յատուկ ժողվելու է. կանգառներն ու ձմեռան ընդհենները ծածկելու համար, երբ սառոյն ըսկսի։

Տնկական ընդարձակութիւնը ալ կ՚ըսկսին շտկել. ծնելու մնացները աղէկ կերպով ընել. գինիները տեղաւորել. քանի մը տեղ մերկ իւղերը հանելու ձեռք զարնել։

Յ	Օ	ՀՈՆՏԵՄԲԵՐ	Լ	Ե
1	Ե	Ս. Աշտակ. Կնի: Տճ. Թադէոս Ել:	13	27
2	Տ	✻ Հարանէս:	14	28
3	Բ	Ս. Փոկաս. Ել:	15	29
4	Գ	ՍՍ. Կկ. Թեկղի և Վառվառ. Ել:	16	30
		Թառամօն Ղ Ութամիս		8"
5	Դ	Պահք:	17	1
6	Ե	Ս. Պանդալէոն, Ել:	18	2
7	Զ	Պահք: ☽ Ա. Կ:	19	3
8	Է	ՍՍ. Թարգմանն. Վարդապետ:	20	4
9	Տ	✻ Հարանէս:	21	5
10	Բ	Ս. Գրիգորիս Աղբատնից, Ել:	22	6
11	Գ	ՍՍ. Անանիա, Մաամէ. Ել:	23	7
12	Դ	Պահք: ☺ Ի կարճ:	24	8
13	Ե	Ս. Յովհաննէս, Ել: ☺ Լ. Լ:	25	9
14	Զ	Պահք:	26	10
15	Է	ՍՍ. Ի Աբոտպանչաց:	27	11
16	Տ	✻ Հարանէս:	28	12
17	Բ	Ս. Ղուկիանոս Հարիւր. Ել:	29	13
18	Գ	Ս. Թէոդոսն քահ. Ել: ✻	30	14
19	Դ	Պահք:	31	15
20	Ե	✻ Տօն Ամենաքոյ, Նահատակաց. Զըմ	1	16
21	Զ	Պահք: ☾ Վ. Կ. Լուսն Վերջանէ:	2	17
22	Է	ՍՍ. Ժէ վարդապետաց, Ել:	3	18
23	Տ	✻ Հարանէս:	4	19
24	Բ	Ս. Անաստաս, Ել:	5	20
25	Գ	ՍՍ. Հայրիքեանց:	6	21
26	Դ	Պահք: ✻ Տ. Քաւոլք:	7	22
27	Ե	Ս. Սեբաստիանոս, Ել:	8	23
28	Զ	Պահք:	9	24
29	Է	Ս. Յովհան Ոսկեբերան: ☉ Ե. Լ:	10	25
30	Տ	✻ Հարանէս: Ար. Ըէպէլ Էվէր:	11	26
31	Բ	Ս. Սահակ. Հռոմ. Հայրա, Ել:	12	27

ՄՇԱԿԱԿԱՆ

Թաւմօն ամսին

Թաւմօնին հետ բնութիւնը կը թա-
ռամի բոլորովին . գաշտերը լերկ , ծառե-
րը մերկ , ու ձմեռան ամէն բարիքներէն ըզ-
ուրմարանոցը ժողվված , ալ միշտին իր
խրճիթին ու նեղլքին ընտանեկան կեանքին
աչք կը տընկէ : Սակայն քանի մը հարկաւոր
գործ ունի դեռ ընելու . սերմերը ամէնքին
անվնասապէս տոքը տանձէնին ու նոյն ատենին
յօսելու է . կանեփը կոտրելու և վուշը
փշրելու է . աշնան վերջին սերմերը ցանե-
լու է . ծառերն ու արմտիքը տընկելու է .
հինցած էգերնիները քակելու է . կանգառնե-
րուն վրա հոգալ ծածկելու է լաւ մը որ
չը սառին : Ձմեռան ցորէն , և այլ . ցանե-
լու համար այս ամսին մէջ անձրեւներէն
տոքը միշտը կ'լսակոտ հողերը հերկել : Խո-
ղերու գերցած ու պէնալու ժամանակն է :

Պատահելիքը մտքերնիս է ամէն էվէ-
լորդ խոտորէնութիւն . պտղատուր ծառերը
յօսելու , այգին տընկելու և անտառնե-
րը կտրելու ըսկսելու է . քանի մը տախտ ու
ծալելիներու ալ տընկվելու ժամանակն է :

Յ	Օ	ՆՈՅԵՄԲԵՐ	Լ	Ե
1	Գ	Ս. Ակիմասին և Ը Տճ. Թադրինի ⁂	13	28
2	Դ	պահ.	14	29
3	Ե	Ս. Մեսրոպիանոս, և.	15	30
		Միգօն ↠ Խնամիս		9″.
4	Զ	պահ.	16	1
5	Է	ՍՍ. Հրեշտակապետաց և. ☽ Ա. Կ.	17	2
6	Տ	✠ Հարանիք.	18	3
7	Բ	Ս. Մելիտոս, և.	19	4
8	Գ	Ս. Գեմեռը վկայ. և. ✠	20	5
9	Դ	պահ. Լփ. Ընծայաւոմ.	21	6
10	Ե	Ս. Գոռգիոս, և. ✱	22	7
11	Զ	պահ. ☺ Յ'Աղէքսանդրիա.	23	8
12	Է	ՍՍ. Անդրէի և Փիլ. ✠ ☺ Լ. Լ.	24	9
13	Տ	✠ Հարանիք.	25	10
14	Բ	Ս. Անդրէի ղօրավ. և. ✠	26	11
15	Գ	Ս. Անդրիանոս, և.	27	12
16	Դ	պահ. ✠	28	13
17	Ե	ՍՍ. Անարծաւի եպիշկոպոս, և.	29	14
18	Զ	պահ.	30	15
19	Է	Տօն ԱՄԵՆԱՐՐՈՑ. Լփ. Դէկեմբեր.	1	16
20	Տ	✠ Բարեկ. Յիսնակ. ☾ Վ. Ր.	2	17
21	Բ	✠ Ընծայաւոմ. Նա Յն.	3	18
22	Գ	պահ. Յիսնակի.	4	19
23	Դ	պահ. Յիս. ◎	5	20
24	Ե	պահ. Յիս.	6	21
25	Զ	պահ. Յիս. ✠	7	22
26	Է	Ս. Գրիգոր սքանչ. և. ✠	8	23
27	Տ	✠ Հարանիք. ◎ Ծ. Լ.	9	24
28	Բ	Ս. Յուլիանէ և. Ար. Րէպիւ.	10	25
29	Գ	Ս. Գռնկիանոս քահ. և.	11	26
30	Դ	պահ. ✠	12	27

ՄՀԱԿԱԿԱՆ

Միջօր ամսին

Մշակական ու բնական տարեմին վեր-
ջին ամիսն է. օրերը խիստ կարճ. օդը յա-
ճախ միջատաց ու գետնին եղեմուտ կ'ըլ-
լայ. ցուրտն ու սառույցն պատճառով հեր-
կը կը դադրի ալ: Պէտք է որ ամիս
մէջ ցորենը բոլորովին կասված ըլլայ:
Շինքի համար պէտք եղած առաղձը, վա-
ռելու փայտը կտրելու, արտերուն մէջի
ջրանցքերն ու փոսերը մաքրելու, ուռի-
ներն ու ցանկապատները կտրել շտկելու
է: Խոզերը վիճել ու ազելու է. ջրմիան
ու երեշկիը շինելու է. հընդկահատներն,
ապխրն ու բադերը ի վաճառ ղրկելու է:

Կանաչեղինը քիչ կ'ըլլայ. քանի մը
տեսակ աղցան ու նմանները շատ անքոյթ
տեղը տրնկվելով առաջ կու գան:

Ածուներու և արտերու մէջ տրնկ-
ված ամէն ընդհղէն ու արմտիք պէտք է
որ հողի հետ խառնված չոր տեղուտ,
խոտով կամ յարդով լաւ ծածկված ըլլան
ցուրտէն պատսպարված:

Յ	Օ	ԴԻԿՏԵՄԲԵՐ	Լ	Բ
1	Ե	... Լ. Լուսիա կոյս: Տ. Քէան. Է՛	13	29
2	Զ	պահք:	14	30
3	Է	ՍՍ. Թադէոս և Բարթողիմէոս:	15	31
		Զիւնէր Ե Տասմիս		10՛՛.
4	Տ	✻ Հարսնիք: ☽Ա. Ք:	16	1
5	Բ	Ս. Գենարիոս եպիս. և Լ:	17	2
6	Գ	Ս. Աբգար Թագաւոր: ✻	18	3
7	Դ	պահք:	19	4
8	Ե	ՍՍ. Հարցն եղիսաւացոց, և Լ:	20	5
9	Զ	✻ Յղու. ✻ Ձմեռն և արեւադարձ:	21	6
10	Է	Ս. Նիկողա զմեռ: ☺Յ՛Այծեղջիւր:	22	7
11	Տ	✻ Բարեկ. Ս. Յակոբ: ☺ Լ. Լ:	23	8
12	Բ	Ս. Մինաս, և Լ:	24	9
13	Գ	Ս. կաւռնէլիոս, և Լ: Լ՛. Ծն:	25	10
14	Դ	պահք: Լ. Ս. Սթէփաննոս:	26	11
15	Ե	Ս. Եւստրատիոս, և Լ:	27	12
16	Զ	պահք:	28	13
17	Է	Ս. Յակոբ Մծբն. և Լ:	29	14
18	Տ	✻ Հարսնիք:	30	15
19	Բ	Ս. Իգնատիոս, և Լ: ☾Վ. Ք:	31	16
20	Գ	... Լ. Յունվար 1856 ԻՐԻՆ:	1	17
21	Դ	պահք:	2	18
22	Ե	ՍՍ. Ինդոս, Գումիա, և Լ:	3	19
23	Զ	պահք:	4	20
24	Է	ՍՍ. Դաւիթ մար. և Յակոբ առ:	5	21
25	Տ	✻ Յ. Ծնունդ: Լ. Յայտնութիւն:	6	22
26	Բ	Ս. Ստեփան նախամարտ: ✻	7	23
27	Գ	ՍՍ. Պետրոս և Պօղոս: ☉ Ծ. Լ:	8	24
28	Դ	պահք: Ար. Ճէմպէլ Էվէր:	9	25
29	Ե	ՍՍ. Որդւոց սրուս. Բարեկ. Ծն:	10	26
30	Զ	պահք Ծն:	11	27
31	Է	Ս. Բարթող կեսարացի, և Լ:	12	28

Մ Ա Կ Ա Կ Ա Ն

Չուանէ ամսին

Այս ամսին հետ բան ձմեռը կ'ըսկսի: Երկիրն իր ընթացքին մէջ ձմեռան սրեւմտակողքը կը հասնի. այսինք այն կէտը որ երկրիս սրեւմին էն մօտ գտնուած կ'ըլլայ, և սորա համար ծերժանէպ կը կոչուի: Առկէ հետքը սրեւը կ'ըսկսի բարձրանալ, ցորեկն երկննալ և գիշերը կարճնալ: Օդը սառակ ցուրտ ու ձիւնոտ կ'ըլլայ: Հիւսիսային երկիրներու մէջ լեռներն ու դաշտերը ձիւնով կը ծածկուին: Մշակը գաշտային աշխատութենէն մը չի կրնայ ընել սաանկ օրով. ուստի հիմա է ժամանակը՝ երկիրը քաշված՝ հողագործական գործիքները պատրաստելու, որթի և ուրիշ տունկերու համար պէտք եղած նեցուկներն ծայրերը սրելու. կառներն ու վառը գործելու, և իւղ հանելու: Ձմրան միջակ մը ձեռագործով ալ կ'ըլլայ. կտոլ, կիթոց, ամանակ, փայտմուճակ, և այլ. շինելով:

Պարտիզպանը սկ չէ ըսնուելի մէջ կը պարապի. իակ եթէ օդը նորի կրնայ դուրս սերմեր ցանել հարուստ դէմ ընկնող պատերու տակ:

Յ. Ա

ԾԱԳՈՒՄ ԱՐԵՒԻ
ԿԷՍ ՕՐ ԿԱՄ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

ՅՈՒՆՎԱՐ			ԱՊՐԻԼ		
Օ	Ծ · Ա	Կ · Ո	Օ	Ծ · Ա	Կ · Ո
	ժ · ր ·	ժ · ր ·		ժ · ր ·	ժ · ր ·
1	14 · 42	7 · 21	1	11 · 00	5 · 30
7	14 · 34	7 · 17	7	10 · 45	5 · 23
13	14 · 22	7 · 11	13	10 · 28	5 · 14
19	14 · 8	7 · 4	19	10 · 12	5 · 6
25	13 · 56	6 · 58	25	9 · 58	4 · 29
ՓԵՏՐՎԱՐ			ՄԱՅԻՍ		
1	13 · 37	6 · 49	1	9 · 46	4 · 54
7	13 · 23	6 · 42	7	9 · 34	4 · 48
13	13 · 9	6 · 33	13	9 · 25	4 · 43
19	12 · 53	6 · 26	19	9 · 17	4 · 39
25	12 · 34	6 · 16	25	9 · 11	4 · 36
ՄԱՐՏ			ՅՈՒՆԻՍ		
1	12 · 22	6 · 11	1	9 · 6	4 · 33
7	12 · 6	6 · 3	7	9 · 4	4 · 32
13	11 · 51	5 · 56	13	9 · 3	4 · 31
19	11 · 36	5 · 49	19	9 · 7	4 · 33
25	11 · 19	5 · 39	23	9 · 9	4 · 35

Կ · Պօլսի

Լայն· երկրագր· 41°· 00′· 15″· Հիւսիս·

Երկայն· Բարիզէ· 26°· 38′· 50″· Արեւելք·

ԾԱԳՈՒՄ ԱՐԵՒՒ

ԿԻՍ ՕՐ ԿԱՄ ԿԻՍ ԳԻՇԵՐ

ՅՈՒԼԻՍ			ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ		
Օ	Ծ · Ա	Կ · Օ	Օ	Ծ · Ա	Կ · Օ
	Ժ · Ր ·	Ժ · Ր ·		Ժ · Ր ·	Ժ · Ր ·
1	9 · 15	4 · 36	1	12 · 55	6 · 27
7	9 · 22	4 · 41	7	13 · 19	6 · 33
13	9 · 31	4 · 45	13	13 · 31	6 · 46
19	9 · 43	4 · 52	19	13 · 42	6 · 51
25	9 · 56	4 · 57	25	13 · 56	6 · 57
ՕԳՈՍՏՈՍ			ՆՈՅԵՄԲԵՐ		
1	10 · 12	5 · 6	1	14 · 12	7 · 6
7	10 · 26	5 · 13	7	14 · 24	7 · 12
13	10 · 38	5 · 18	13	14 · 36	7 · 18
19	10 · 52	5 · 27	19	14 · 44	7 · 21
25	11 · 12	5 · 38	25	14 · 50	7 · 24
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ			ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ		
1	11 · 33	5 · 45	1	14 · 34	7 · 26
7	11 · 51	5 · 56	7	14 · 56	7 · 28
13	12 · 7	6 · 4	13	14 · 57	7 · 28
19	12 · 21	6 · 11	19	14 · 54	7 · 26
25	12 · 39	6 · 19	25	14 · 51	7 · 27

Ի Կ · Պոլիս

Ծաւմերը մինչ Ի 24 կը համըսվին, ապե-
ւին մնանիկէն ըսկսէլով։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՏԱՐԵԳԻՐ

ԱՌՔԻՆ ԳԼՈՒԽ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ի՛ՆՉ Է ՊԱՏՄՈՒԹԻՒԸ։ — Պատմութիւնը գիտութիւն մըն է որ կատարած դէպքերուն տեղեկանալով՝ զանոնք ի լոյս կ՚ընծայէ։ Պատմութեան նպատակը՝ անցեալին ծանօթութեամբը՝ ներկային մտահաս ուսուցնելն նախատես ընել է ըլլալոյն։ Ըսել է թէ պատմական գիտութիւնը ծագումն ունի անցեալէն և ներկային վրա։

Երկրագրութիւնը՝ որ գետինն կը քննէ, և ժամանակագրութիւնը՝ որ ժամանակին կը քննէ, երկուքն ալ պատմութեան երկու աչքերը կը սեպուին։ Երկրագրութիւնը անձնաւոր երկրի բնական վիճակը կ՚ուսումնասիրէ, այսինքն՝ երկրի մը բնական կամ գաղութական տեղանունները, բնակիչը, նոյն երկրին մէջ բնակած մարդկանց ցեղական տարբերութիւնները։ Ժամանակագրութիւնը

պլեւալ ժոդովուրդներու կողջ վարած ժամանակի բաժանումը, ու նոյն բաժանման սկսիմնիներուն իրարու ետեւէն պատահանիները ի՛ւսոյնի. ու գլխաւոր դէպքերուն թըւականներէրը կը ճշտէ, կապելով նոյն դէպքերուն ժամնակը սովորական որշած կէտ եղեւելի թըւաբերութեան հետ:

Պատմութիւնը՝ պիէրոդիան կամ Տաճանոյան, ընդհանուր կամ պեռոդիան է: Տիեզերական կը կոչվի, երբ բովանդակ մարդկութեան պատկերը բանայ մարդիս առջեւ: Պատանեան կը կոչվի, երբ միայն մէկ ժողովրդի տարեգրութիւնները գրուշմի: Ընդհանուր կը կոչվի, երբ բովանդակէ այն ամէն տզգ դէպքերը՝ որոնցմով կը յայտնվի ժողովրդի մը կենցաղավարութեան կերպը: Տեսանիան պատմութիւնները իրենց նախնիներ յարմար պլեւալ անուններէր կ՛առնէն, ու կը կոչվին ենիեղեցեսիան, փաղափան, մոնոնագրեան, պուրեգրեան, ժամհանագրեան, հինցաղագրեան:

Պատմագրութեան էզանակը բազմապատիկ է. սակայն սա եւս գլխաւոր կերպերուն կրնայ վերածվիլ. 1ն՝ Հինգեան պատմութիւն, որ միայ յատկապէս ու վարվելուն դէպքերու ապդեցութեամբ գրըվածն է. 2ն՝ Հմպեան եւ բովգեբեան պատ-

Տոնի՝ ան, որ դեպքին ի յայտ բերելու և՝ զանոնք ըստուգելու ուշ կը դնէ, առանց հոգ ընելու անոնց շահայարութեանն ու ըստորագրութեան կերպին. Ճշ՝ Յատուկ աբրևան պաշտօնի՝ ան, որ կատարված դէպքերը մէկ կը բերէ, անոնցմով բակլազուն մը հաստատելու կամ սխալի մը վաճառ բացնելու համար:

Պատմութեան այս ևս եղանակին ալ իրենց դերակատարութիւնն ունին, և ըստ կը մեկնէն չը կրնանք բացարձակապէս վերցնել: Մեր տարեգրին ամիսներ՝ (1853 հոկտ. բակլազէն՝ մինչև 1854 սեպտ. վերջը.) մէկ տարիի սխեզբսական պատմութիւնը պիտի ըլլար. սակայն սրեւելեան մեծ խնդիրը՝ որ այս տարի՝ զաշխարհ կ'ըղգաղէ՝ անցած տարուն ընթացքին մէջ ծագած ըլլալով, հարկ եղաւ մեր տարեգրութիւնը 1852 հոկտեմբերէն սկսել ու երկու տարիի պատմութիւնը միկէն տալ, այս տարիին պատմութեան լաւ իրազեկ ընելու համար մեր ընթերցողները:

ԵՒՐՈՊԱ

Երկրիս հինգ մասերուն մեկը. — Տարածութիւնը՝ 9,578,189 քառակուսի հաջաթամէթր. — Բնակիչներուն թիւը՝ 250 միլիոն. — կրօնը՝ քրիստոնէութիւն։

(1852 հոկտ. ընդէդէն՝ 1853 սեպտ. վերջը։)

Ֆռանսա. — Մայրաքաղաք՝ Բարիզ. Վարչութիւն՝ սահմանադրական. Իշխան՝ Նապոլէօն Գ. կայսր։ — Ա՛ս երկրին մէջ հասարակութեան քաղաքական մեծ ըղձադրութիւն էր պետութիւնը դէպի Լուի Նապոլէօն պօնափարթէին կայսր անուանելը։ Լուի Նապոլէօն՝ Մեծն Նապոլէօնին եղբօրորդին՝ Ֆռանսայի ժողովուրդին մեծագոյն մասին հաւնութեամբը չորս տարիէ հաստատ նախագահ ընտրվեցաւ Ֆռանսայի Հանրապետութեանը (20 դեկտ. 1848)։ Նախագահութեան վերջին տարին, այսինքն Սահմանադրութեան որոշած չորս տարիւան միջոցին վերջերը, պետական հարցած մը ազգային ժողովը ցրվելով (2 դեկտ.) տաս տարիէ համար նորէն նախագահ ընտրել տուաւ՝ վճռովը 1852 ին։

Սակայն այս տաս տարիներ դեռ աւելին չը լրացած, նոյեմբերի 21 ու 22 ին բոլոր Փարանոյի ժողովուրդին քրտ ձգել տալով, բազմութեան հաւնութեամբը կայսր անուանել հատուր 'ղինքը: Ասով Փարանոյի Հանրապետութիւնը վախճեցաւ ի կայսրութիւն:

Հոս համառօտիւ Լուի Նափօլէօնին կայսր հրատարակուիլուն կերպը, և հետզհետէ կատարուած կայսրական հանդէսներուն պատմութիւնը:

1852 Նոյեմբերի վերջին օրերը Լուի Նափօլէօն Բարիզ մայրաքաղքին քիչ մը հեռի՝ Սէն-Քլուի պալատը գնաց: Հոն ժողովեցան Պետութեան խորհրդատուները Սենհատոսին անդամները: Դեկտեմբերի մէկին պիշերը Ազգային ժողովին անդամներէն ոմանք հարիւր հանդիսի կատարելով, չահերով ու ձիասար զօրքով Բարիզին էլեան Սէն-Քլուի պալատը գնացին: Կոմս Պաշիօքի՝ որ արարողապետ էր հանդէսին, պալատը գտած իշխանութիւններուն ու եկաւորները պահին անունները մատց, և իրենց սենեակներն առնելէն ետքը կեցուց:

Քիչ մը առնէն Լուի Նափօլէօն իր պալատական առաջնորդովը, ապ դին իր հօրեղբօրորդը՝ Ժերոմ Նափօլէօն, ձախ դին նորօրդին՝ Ժերոմ Նափօլէօն իշխանը,

ժառանգ կայսրութեան, մնաս գահին անհետակը, ու անցաս բոլմիցաս գահը։

Ա. պապին ժողովին նախագահը Պ. Պէ-լօ, ու Սիւնհոդոսին նախագահը Պ. Մը-նաս, էրկաքանչիւր ժողովին դիմացին բարեմտութեան դիրքը կարգալէն, ու շատ անգամ՝ ինչո՛ւ հայրը՝ կանչելիկէն էտքը նորընտիր կայսրը բոլոր ժողովականն նէրսն իր շնորհակալութիւնը յայտնէց քանի մը խօսքով, ու քաշվէյաս աւագա-նիսվը իր նեղքին անհետակը. ու ամէն պաշ-ծօնակատնէրը վերնէցան իրենց տեղէրը։

Յաջորդ օրը Բարիզ քաղքին մէջ ՕՐԷԱԲԸ ՎԻՒ (քաղաքապետն) բոլոր շէն-քին ճակատը փառաւոր կերպով զարդա-վէցաս, ու պիւեղոպանան գումնէր, ու Մե-ծըն Նաբօլէօնի հիւծօրեայ զօրականնէրս կարգ մը շինքին տակը շարված կիացան։ Այն միջոցին ազգային ժողովին անդամ-նէրն ու Բարիզի քաղաքապետը նոյն ա-պարանը եկան մնան. ու Բարիզի Եպսկ-կոպոսն մէկը՝ Պ. Գէռժէ՝ ժողովուրդին իրենց Նաբօլէօնին կայսր ու նուանելը։

Նոյն օրը կայսրը Սէն-Քլուի պալա-տէն եկաս, ու մեծ հանդէսով Բարիզ մնաս։ Կայսրին առջեւէն ու եաեւէն պա-նալան զինքերէ անցրած ու զրահաւոր

այրուձիի գունդէն, նըւազարանէն ու ամէն կարգէ պաշտօնականէն կ'երթային. իսկ ինք կայսրը՝ Թաւիրէն մինչ ուղը՝ վիշտպագունդ ըսուած իր հետէ տալով Թիւրքահպատակներէն երկուսն քայլ մը բացէն միս վճռակ առաջ կը քալէր:

Ան կերտով Պօա պը Պուլօնյը ըսուած անտառին մէջէն եղնիով, Ասֆ պը Թուլօնյ ֆէն (յաղթական կամար) տակէն անցնիլ ըսվ, հասան Թիւրքերուն Թագաւորական պալատը: Կայսերական բնակութիւնը պալատին առջեւ դիմաւորիչին՝ զինքը. և կայսրը պատշգամը եղնիով՝ բոլոր զօրքին երեսաց. ու պատերազմի ուղուշը երբ բարձրացան հրամանատարէց՝ Թէ Նաւօլէօն գ կայսր էրաւ, բոլոր բոպարտականէրն ու զօրավարները ձիէրնին իջան ու պալատը մտան կայսրը շնորհաւորելու. ուր գըտան վէցաւ նաեւ Ապտիւլ Գասէր:

Նոյն գիշերը կայսրը ուծ հարկիք մ' էաւ իր պատերազմականներուն. և կերակուրին ետքն ալ յոյժ փառաւոր երեկոյթ մը: Նաւօլէօնին կայսր ըլլալը բոլոր Տէրթեւթիւններէն ընդունէցին. ու դեսպան ներ զրկիցին շնորհաւորութեան:

1853 Յունվարի 22 ին, կայսրը Խորհրդոնցին ուղուշները պալատը կանչէց, ու իր աշխատն մտնելուն խօսքն էրաց անոնց:

Իմացուց որ բոլոր Մօնմիժօ անուն կոմսուհին իրեն հարսնացնէլու է։ Կայսրին առաջարկութիւնն ընդունելէն յետոյ, ան օրիորդը քանի մ՚օրէն ժողովուրդին ու բանակին ցոյց տրուելէն յետոյ։

Յունվարի 29 ին նշանուելի հանդէսը կատարուեցաւ։ Օրիորդը մեծ հանդէսով Ելիզէի պալատէն Թիւիլըրիի պալատը բերին ու հոն կայսրին առջեւ օրիորդին անունը Նաբօլէօնի ցեղին յատկացնելու համեան մատեանին մէջ գրեցին։ Երկ օրէն, յունվարի 31 ին, նշանածնէրուն արարողութիւնը Բարիզի մայր եկեղեցիին մէջ հետեւեալ կերպով։

Եկեղեցին զարդարուեցաւ ոսկեհուռն թաւիշներով, ծածանի ու յախճապակի զարդերով, ու տաս-հինգ հազար մոմերով լցուեցաւ։

Կայսրական թափօրը կէս օրի առեն պալատէն ելաւ ու շքախումբէ դէպ եկեղեցին։ Նախընթաց շաբթու երկ չորս ու վեց ձիով հանդէսի փառաւոր կառքեր կայսրին եասեւէն ու առջեւէն կ՚երթային, որի կառքը ոսկի լոպիտակ ձիեր կը քաշէին։ Թափօրին մէջն էին Տէրութեան բոլոր պետական ու քաղաքական պաշտօնէներն իրենց էն փառաւոր ձեւերգեստներով։

Բարիզի Արքեպիսկոպոսը ուրիշ եպիս-

կատանէրով ու ծայրագոյն վարդապետանէրով դիմաւորել ըզկայսրն ու կայսրուհին եկեղեցին դուռը, ու տալու 'ղանոնք դասը, և իրենց պահապանութեան դիմացը կեցուց: Երբ բոլոր իշխան ու իշխանուհիները ու դեսպանները և հրաւիրուածները իրենց տեղերը շարվեցան կեցան, եպիսկոպոսը երկ նշանածները խորանին դիմացը հրաւիրեց, ու հոն՝ ըստ արարողութեան եկեղեցիին՝ պէտք էղած հարցումները տուաց ընէլէն ետքը, պսակի աղօթքը կարդաց վրանին, ու ձայնաւոր պատարագն ըսկսեց:

Պատարագէն ետքը Արքեպիսկոպոսը նորապսակներուն յուղարկ գնաց մինչ եկեղեցիին դուռը. ուրկէ Թագուհին եկած շուքովը նոքին Թիւրքուհի պալատը դարձաւ:

Կայսրին տարեկան հասը 25 միլիօն է: Կայսրուհին ալ շատ եկամուտ ունի: Առայժմ ժառանգ կայսրութեան որոշուեցաւ կայսրին եղբօրորդին Ֆէրուտ Պօնապարթ իշխանը, ու մինչ ու կէս միլիօն Ֆրանք եկամուտ ունի Տէրութենէն:

Պոյս տանին մէջ կայսրին Թագադրութեանը հանդէսին, ու այս բանիս համար Սրբազան Բարին Ֆրանսա երթալու խօսքը դադրեցաւ, որովհետև այս բանը

կատարելու համար Սրբատաղը քանի մը ծանր պահանջումներ կ'ընէր Փռանտոյին։

Մեծն Նաբօլէօնի կառքը՝ զոր իր ձեռքովը պրած էր մեռնելէն քիչ առաջ, Ամերիկայի Տէրութեան ձեռքն էր։ Նաբօլէօն գ. ուղէց՝ զանի նոյն Տէրութենէն, ու Բարիզ բերել տուր։

Նաբօլէօն Մեծին ամուսնութիւնը վեհապետական մեծ հանդէսով նշանաւոր եղեր էր պետին մէկ մասը, որ մասնաւորապէս այս բանին համար շինուելու հետ էր քանի տարիէ ի վեր։

Հանդիսաւորութիւնն օրէն դրած էր որ կ'արդիլէր ամենամեծ քաղաքականեան յանգամներէ համար ալ ըլ յանգաւորել ի մահ դատապարտելը։ Կայսերութիւնը նոր նոր օրէն մը հրատարակէց, որով ի մահ կը դատապարտուէ՝ զայն անձը՝ որ լսպանելու եռեռէ կ'ըլլայ բռնաւորին մէկը։

Լսի Նաբօլէօն դեռ կայսր չ'էզած, Փռանտոյի հարուածելու կոչումը ճամբորդութեան ըրած ժամանակը, ոտիկանութեան Ղեկավարին կեանքին դէմ էզած դաւաճանութեան մը վրա հասաւ, ու զը ժողովին մէջ էնգիւ, որ պատրաստած ժամանակը 1500 դրնատակ մէկէն պիտի արձակէր։ Կայսր ըսաւին եւթն ալ դիշեր

մը երբ կայսրուհուն հետ Թատր երթա-
ու կը պատրաստվէր, Թուղթ մ'էտա
քահանայի մը ըստորագրութեամբ, որ կ'ի-
մացնէր իրեն Թէ չարամիտ մարդիկ կ'ու-
զէն վնասել ։ Ոստիկանութեան
իմաց արուէցաւ. ու կասկածաւոր մարդի-
րը ձեռք ընկնելավ բանն իմացվէցաւ. ու
կայսրն ու կայսրուհին ետ չերկեցան Թատր
երթալէն, Թէպէտ և պալատականներէրը
կ'ուզէին վտանգէն զգուշանալու ։

Օգոստոս 15 ին Ս. Աստուածածնի վերափոխման տօնին օրը մեծ հանդէս կա-
տարվէցաւ ի Բարիզ՝ եկեղեցական ու քա-
ղաքական՝ ի յիշատակ նորօրէծնին կայս-
րական պատուի հաստիլուն ։ Մեծն Նա-
բօլէօն ալ իր տարեկան տօնին հանդէսը
այս օրը կը կատարէր ։

Անկիւն. — Մայրքաղաք՝ Լօնտօն. Վարչութիւն՝ սահմանադրական. Իշխան՝ Վիքտորիա Թագուհի ։ — Ա յս տէրու-
թիւնը պարիսպ ի վեր իր ծովային զօրու-
թիւնն աւելցնելու հետ էղաւ. առաջ
Փռանսայէն երկիւղ մ'ունէլով, հաքն ալ
արեւելեան խնդրին ծանրանալուն ու Ե-
րուսղէմ վիճակին խրճիթանալուն պատճա-
ռով ։

Ափրիկէի հարաւային ծայրը Բարե-

յուսի դլխին սեղայի ժողովուրդը՝ որ Քաֆթա կը կոչվի, շատ առեւնէ ի վեր գը-լուխ քաշած հոգնեցնելու հետ էր՝ ղԱնկ-լեայի Տէրութիւնը: Շատ գանձ ու շատ ղօրք կտուսաէլէն էտքը, սեղին հեռաւո-րութեանն ու կլիմային դէշութեանը պատ-ճառով, վերջապէս նըւաճեց՝ զանոնք Տէ-րութիւնը:

Անկլիան Պրսմանի տէրութեան հետ ունած վէճն ալ յաջողութեամբ լմընցուց, նաւախուռմբ մը և Հնդկաստանի բանա-կէն խել մը զօրք անցնելով նոյն տէրու-թեան հողը: Ասով ոչ միայն ձեռք բերաւ այն արծաթի գումարը՝ զոր կը պահանջէր անկլիացի վաճառականն նաւէրուն դէմ Պրսմանեներէն էղած զրկանքին համար, այլ նաեւ ընդունել էտուր այն պայման-նէրը՝ զորոնք կ'ուզէր դրով հաստատել նոյն տէրութեան հետ:

Ա յս տարի Անկլիան իր էն ականա-ւոր անձերէն, ու աշխարհիս էն անուանի զօրավարներէն մէկն էր, կորուս: Տիւք ալ Ուէլլինկդըն որ Մեծն Նաբօլէօնի դէմ շատ անգամ ծեծկըռված, ու վերջա-պէս հռչակաւոր Վաթէռլօի պատերազմ-մին մէջ յաղթած է անոր, ուխտաւո-րութ տարեկան մեռաւ ու թաղվեը յոյժ վսուաւոր հանդէսով վերցվէցաւ, ու մար-

մինը Լօնտօնի տուրը Պօղոս մայր եկեղեցուն մէջ Թոպվէյտ, անուանի Գէլըն ծոխախոսին քով։

Գուռնըլին անկլիացի քով նստած՝ որ հիւանդութիւն տասած ականիանը ճամբորդութեան եղած էր, ահագին տասոյնէրու մէջէն նոյն ծովին մէկալ դին անցնելու համար, վեց տարի է չ'երեւցած, և անշուշտ վտանգի մը հանդիպած ու կորած է։ Սակայն Անկլիոյ Տէրութիւնը՝ ամէն տարի լրագիրն պէս՝ այս տարի ալ եռւեւէն քանի մը նաւ օգնութեան ղրկեց, որ թերեւս նոյն ծովին մէջ մէկ տեղ մը հանդիպին անոր։

Եւ թագոյի մեծ Տէրութիւնները մէկ քանին Անկլիոյ վարչութենէն պահանջեցին որ Քօշուտ, Մառճինի ու Լը Տըռա Ռօշէնի պէս ազատութիւն ու հոգեւնաւորութիւն քարոզող մարդիկն իր երկիրն հանէ։ Այս պահանջումը անկլիացի ժողովուրդին խիստ ծանր եկաւ, ու վարչութիւնն իսկոյն այն Տէրութիւններուն որ այս բանն անկարելի էր գործադրել, միայն խօսք էտուր որ աւելի արմատն ուշքով հակէ անոնց վրա, ու չը թողնէ որ կեղտոտ մը զգիտ ոտն իրենց հայրենիքին ժողովուրդներուն։

Արեւելեան խնդիրը՝ այսինք Օսմանեան

եան Տէրութեան ու Ռուսիոյ մէջ բուռ-
ված վէճը՝ մեծ մտածութիւն կուտայ Անգ-
լիոյ վարչութեան. միևչեւ Բառլամէն-
թին անդամները՝ որ պարոյկի պատճա-
ռով իրենց քաղաքները ցրված կին, Լօն-
սոն դառձան, ու խորհուրդնէր ըսկսէցին
ընել յիշեալ խնդրին վրայ:

Անուստուս. — Մայրքաղաք՝ Վիէնա,
վարչութիւն՝ սահմանուսու միապետական,
Իշխան՝ Ֆրանսոա-Ժոզէֆ Ա, կայսր: —
Կայսրը Մռճառատանի ու Խրվաթատանի
մէջ ձամբորդութիւննէր ընէլէն ետքը,
դարձաւ իր մայրքաղաքը՝ Վիէնա: Հոն
քանի մը տանեն ետքը ընդունէց Ռուս
կայսրին մեծ որդին Ալէքսանդրը, կայտ-
րութեան ժառանգը, որ իրեն պցիլու-
թեան եկած էր: Ետքը կայսրը Սաքսո-
նիայէն անցնելով Պէռլին դնաց, ու Բռու-
սի թագաւորին հետ տեսութիւն ըրաւ:

Անյեւ այլ պատճառներու համար
Ասորիայի տէրութիւնը զինուորական ու-
ժը նուիրն ըսկսէց աւելցնել, միևչդեռ նոր
արձկած էր աւելորդ սեռված զօրքին
մէկ մասը:

Բարեկենդանի օրերով Միլան քաղ-
քին մէջ խռովութիւն մը ծագեցաւ, զոր
շուտով մարէց Ռուսէց-էն բոպարտէսը,

ընդամենը հեռուն քաւուն հոգի մեռ-
նելով ժողովուրդին ու ղօրքին կսպանէն։
Նոյն բռնապետութը խիստ պատիժներ հը-
րամայեցէց նորին հետեւութիւն վրձիռ
ուղօրնեցուն դէմ։

Օր մը կայսրը Օ՛ Տօնել անուն համ
հարցնէն հետ Վիէնայի պարիսպին տակի
փոսին մէջ կեցած ղօրքին կրճտութիւնը
դիտելու ատեն՝ պարիսպէն վար ձգած,
եռեւէն էրիտասարդին մէկը դանակով մ՛
էզարկ կայսրին վրէն։ Հարուածը մահա-
ռիմ չ՛ըլլալով, կայսրը սուրը քաշեց ու
Օ՛ Տօնել ալ էրիտասարդին վրան ընկնելով՝
դանակը ձեռքէն էառ։ Սակայն կայսրը
ամիսն չափ կարօտ էղաւ բժիշկներու խը-
նամքին, ու երբէք բոլորովին առողջանա-
լով, հիւանդութեան մէջ գոհութեան ա-
ղօթներ էղան, ու քաղքին մէջ լու-
սաւորութիւններ ու մեծ խնճոյքներ։
Սրբազան Հարցն ալ ի նշան խնդակցու-
թեան՝ գեղեցիկ մատանուի մը մէջ
սուրբ Պետրոս առաքեալին մէկ ակռան
ղրկեց կայսրին։ Իսկ զարմանալ էրիտասար-
դը՝ որ Վիէնայի անուանով մածառ դեղ
ձակ մըն էր, քաղքին հրապարակներէն մէ-
կին մէջ կախեցին։

Յունէրուն Թագուհին, Պէլիքարի
Թագաւորն ու ամբողջութիւն, և Բռուսի

թագաւորը կայսրին այցելութեան էկան վիճեա, ու մեծ հիւրընկալութիւն տեսին կայսրէն: Պէլժիքաի արքայորդին, Պուա-պանի կոմսը, կայսրին հօրեղբօր աղջիկին՝ Մաո-Հանով-Խեդ արհիպ-քաուհիին հետ նշանվեցաւ:

Հունկարիաի ու Իտալիաի վախճա-տակմանեցուն պատճառով, Աւստրիաի դեկավարութիւնը մեծ վէճ մ'ունեցաւ Սաւոյենիաի ու Չվիցերաի դեկավարու-թիւններուն հետ. և վէճը այն տառիճան տաղակացաւ, որ իւրաքանչիւր տէրու-թիւնները իրենց դեսպանները եւս կանչե-ցին: Սակայն վերջը բանին մէջ տեղը գտաւ-ով, բարեկամութիւնը նորէն հաստատվե-ցաւ նոյն տէրութիւններուն մէջ, ու դար-ձեալ դեսպանները ղրկվեցան:

Մաձառաստանի խռովութենէն վերջը, այն երկրին բնիկ թագաւորներուն հին ու հռչակաւոր թագը՝ որով Աւստրիաի կայսրերը Հունկարիաի թագաւոր կը պսա-կակվին, անհետացեր էր: Տա-նեալ գտնելն չսրբերը այս տարի տասնիկ յորդութեամբ իր երեսփոխներուն ներբերը քայլելով, ու հոգերը տակն ու վրա ընե-լով, հոգին տակէն երկաթ մնտուկ մ'ե-լաւ, որի մէջէն յիշեալ հրաշակաւոր թա-գը, ու դեռ քանի մը թագաւորական բա-

նէր գամէցան. 'զորոնք Վինոս բերէր, ամէն հանդէսով քաղքին մայր եկեղեցիին մէջ պահէին:

Կայսրը Գաղիոյ Թագաւորական տունէն էլօղ Էլիսա Ամէլի Էօժինի իշխանուհին հետ նշանուեցաւ, որ իր մօրքրօջն աղջիկն է:

ԲՈՒՍՍԱ. — Մայրաքաղաք՝ Պէռզիոյ. Վարչութիւն՝ տասնմնատրական. Իշխան՝ Փռէտէրիկ - Կաղիոմ Դ. Թագաւոր: — Բոլոր Գերմանական դաշնակցութեան համար մեքեն նոր օրինադրութիւն մը շատուց ի վեր հարկաւոր սեպուած ու առաջարկուած էր: Այս օրինադրութիւնը խիստ ամէն վէճէրուս պատճառ էրաւ Բաւարիոյ ու Աւստրիոյ վարչութեանց մէջ. և երկոյն իրարմէ բաժնուելնէրնէ ետքը երկու տէրութիւն միջնորդութիւնով նոյն օրինադրութեան յօդուածնէրուն վրայ, տասն երկ տարիի համար ընդունելու 'զանոնք, ան ինքնէյին:

Պէլճիքայի տէրութիւնը Հօլանտացին բաժնուելնէն, ու առանձին Թագաւորութիւն ըլլալնէն ի վեր, Բաւարիոյ չէր ձանձանայ 'զայն Թագաւորութեան օրինաւորութիւնը, այս տարի ձանչցաւ 'զանոնք, ան երկու տէրութիւն իրարու դեսպաններ ղրկելնէր

ՌՈՒՍԻԱ. — Մայրաքաղաք՝ Պետրպուրկ. Վարշավիան՝ միահնծան. Իշխան՝ Նիքոլայ Չար. Կայար Ռուսաստանի: — Ա՛յս տարի Ռուսիայի մէջ գինուորական մեծ փորձեր էղան. որոնց էն գլխաւորն էր Վօլնիշխնոյի դաշտին մէջ հարիւր հազար զօրքով ու կրակով էղած փորձը: Կայսրը փորձին ներկայ գտուեցաւ. ու անկէ Սեվաստօպօլ գալով՝ Սեւ ծովին մէջ իր նաւատորմին փորձն էտես ու էտ գառնալու առին ի Վարշաւ հանդիպեցաւ:

Ըղ կայսրը մեծ տուդի մէջ էմոյծ իր փեսին՝ Լայխթէնպէրկի կոմսին մահը: Այս իշխանը ժէնէռալ պօհառնէին թոռն էր. և Ռուսիոյ մէջ մեծնալով, իր գեղեցիկ կառավարութիւններուն համար կայսրին սիրելի էղած էր. որ և 1839 ին իր մեծ աղջիկն էտուր անոր: Կայսրն այս իշխանին վրա՝ իր ունած սէրը ցուցնելու համար, ինքն ու իր էռ որդիները ուսկրնուն վրա վերցուցին դագաղը, ու կտոր մը ուղղ տարին:

Քանի մը զօրավարներէ՝ գինուորական գանձէն հինգ վեց միլիօն ըռուպլի իրենց վիճն անցուցած ըլլալնուն համար՝ ստիպ ճաննէրնէն ընկան ու հասարակ գինուորի կարգը ձգվէցան:

Կայսրը ի Վիէնա ուղեւորութիւն մ՚

ընկալ, անկէ ալ դարձին ի Բուսախա հանդիպելով, Ասորիոյ կայսրին ու Բուսախու թագաւորին հետ մեծարանօք առնթիւննէր ըրաւ։

Օսմանեան տէրութիւն։ — Մայրաքաղաք՝ Կաստանդնուպոլիս։ Վարչութիւն՝ սահմանեալ միապետական։ Իշխան՝ Սուլթան Աբտիւլ-Մէճիտ Խան, կայսր Օսմանցոց։ — Այս տէրութիւնը իր ծագումէն ի վեր առջին անգամ հոխ ըսուակ առնելու համար Եւրոպայի անդամնութեան հետ խօսակցութիւն ըրաւ։ Հինաւուրց միլիօն ֆռանք հոխին մուրհակը Օսմանեան դեսպանին ձեռքին ի Բարիզ կնքվեցաւ։ ու նոյն գումարին 100 հազար քսակ ղրուշ ի Պօլիս բաշվեցաւ։ Սակայն այս հոխին դաշնադրութիւնը համաձայն չըլլալով կայսրական էրոփէին, մուրհակը չվճռեցաւ, ու բաշված գումարն ալ հետ ղրկվեցաւ։

Բայց որովհետեւ հարկ էր ու և է կերպով Տէրութեանդ բանակաւորին բանը կարգի մը դնել, հոկտեմբերի 11 ին Տէրութեան պաշտօնակալներէն քանի մը հոգի, ու չորս երեւելի սեղանաւորմէկ տեղ եկան, ու այս գործիս համար առջին անգամ ժողով ս՚ըրին։ Եսքը Տէրութեան

հպատակներին ումէ հայազգի երեւելի անձէր, և օտար Տէրութեանց հպատակ չորս յոյն ու եւրոպացի անձ, ընդամինը տասերկ հոգի, այս դրամատունն՝ գործողութիւնն իրենց վրա առնել ուզելով՝ ընկերութեամբ միաբանեցան մէկտեղին, ու իրենց պատասխանատուներ տալկը դրամատուն մը հաստատել ուզելնին Տէրութեան առաջարկեցին: Վարչութիւնը այս առաջարկութիւնն ու անոր պայմանները քննելէն ու բանը Տէրութեան ու երկրին օգտակար տեսնելէն ետքը, ընդունեց՝ զանի և մեւրհակը շնորհելով՝ հրովարտակով ու կայսրական էմպէռ բանը հաստատեցաւ:

Սակայն Ռուսիոյ կանդիլը վրայ գալուն համար առ այժմ այս դրամատունին բանը անգործադիր էզած է. վասն զի եւրոպացի տեղապահներնէրը, որ խօստացած էին պէտք էզած դրամագլուխը տալով դրամատունին, խօստումնին կատարելու համար՝ երկու Թշնամացեալ Տէրութիւններուն մէկ խորհրդութեան հաստատվելուն կ'ըսպասեն:

Պարտատոմս ժողովուրդը, որ քիչ շատ միշտ անկախութեան հոգի մը կը ցուցնէ, այս տարի իրեն Տանիէլ անուն իշխանին յորդորելովը Օսմանեան Տէրութենէն դէ-

լուս քաշէց : Ա յս ապատամբ ժողովուրդին վրա Դաւուդ զօրք ղրկեց և յանձնէն Էօմէր – Բաշային հրամանատարութեանը տակ բանակ մը հանելով վրանին , ծովէն ալ եօթ կտոր նաւէ բաղկացած նաւատորմիղ մը ուղարկելով ծովակալ Ահմէտ-Բաշային իշխանութեանը տակ , ծովէն ու ցամաքէն պաշարել տուր ապատամբները : Բանակին երկ սաւաչքը Ղշքօտրախ վրայէն , երկ սաւաչքն ալ Պօսնախ վրայէն դէպ ի Քարտաստ քալելով , քիչ ատենի մէջ ապատամբներուն շուտ սաւառնելն ու դիւղերը առնելն . ան կամաց կամաց զօրքին շուտ թեւէրնին ալ իրարու մօտ տեղալով՝ վերջապէս ապատամբներէրը բերդատեղին ղնդրկրնին վար գնելու :

Ա ւստրիոյ Տէրութիւնը կամ Քը ռէթիէն Լանինկէն անուանով արտաքոյ կարգի դեսպան մը ղրկեց ի Պօլիս : Ա յս անձը իր վարչութեանը կոզմէն Բ . Դուռին հետ շատ խօսակցութիւններ ընէլէն եօթը Իտալիոյ ու Հունգարիոյ փոխարտանականներուն , Քարտաստի գործերուն , և առնելիք դուռնոյ մը գրոյի համար , մեկնելու գնաց նորէն ի Վիէնա , կայսերական Դուռէն ալեւոր եղած պատասխաններէրն ընդունելով և շատ մնալն ուզածին համար : Եւ այն պատճառութիւնը որ երկու

սէրտ մի խնդրել ու ոչ ոքի երես
բէն աչքս բարեխաղութեան վոխվէցաւ։

Օգաստոսի Սուլթանին մայրը, որ առնէ ի վեր հիւանդ էր, բժիշկներուն խնամքէն օգուտ մը չը գտնելով, տղուկը 20 ին մեռաւ. և մեծ ցաւ պատճառեց իր հպատակներուն։ Դադարը մեծ հանդէսով վերցվէցաւ, ու Սուլթան Մահմուտ Ինւորական մէջ թագվէցաւ։ Այս դէպքերն ոչով մնծութեան չը կար. հինէ առած հինգերեան մէջն ալ երեսէն ի ներս պաղէր մօտ հիւանդութեամբ. և Ղոբապոխանէն (օտարանոց) Փազլը-Իաշայի մօտ ու Տօլմապաղչէի գեղեցիկ ձամին։

Փետրվարի 16 ին Ռուսի Տէրութեան կողմէն Մինչ Խթօֆ իշխանը նորին արտաքոյ կարգի դեսպան և Պօլիս ղրկվէցաւ։ Այս անձը քանի մ' երեսէլի պաշտօնեաներէ մնսնաւոր այցելութիւններ ընդունէցին նորը, իր ոչերութեանը քանի մը պահանջումներըը Օսմանեան Դուռը կին մատուց։ Դուռը զօրաւոր վճռակրով ցուցընէցին նորը Մինչ Խթօֆ իշխանին, որ Ռուսի խորհրդատանցին առաջարկութիւնը անկրաւ, և Օսմանեան Տէրութեան ազատ վարչութեան դպչող բան է, երբեք դեսպանը չը պնդաւ իր պահանջումին, Դուռն ալ խնայուց անոր՝ այդպիսի առա-

Չարիութեան մ՚ընդունէլութեան անկատելի ըլլալը։

Ա յս պատասխանին վրա Մինչէ ի՞նչ ըսեմ ըլլաւնը մոյիսի 9 ին ետ դարձաւ՝ եկած շոգենաւովը, և երկու Տէրութիւնէրուն միջը բացվելով՝ հաղորդվեցաւ. որ այս գործը ալ ախորժակաւին միջոցով դժար պիտի լմընար։ Խնդիրը բոլորվին ծանրացաւ, երբ Ռուսի Տէրութիւնը զօրք էմոյծ Ռէսհ Պուլղարիան, ու վնասուրական էրեւոյթով ըսկսեց իր պահանջումները պընդել։ Բարձրադոյն Դուռը որ միշտ գործը խաղաղութեամբ վճարել կը չանար, հարկադրվեցաւ նոր պինդի ձեռք զարնել։ և ընդ ծալ ու ընդ ցամաք մեծամեծ պատրաստութիւններ ըսկըսեցան տեսնվիլ։

Եւրոպաի Տէրութիւնները՝ որոնք անտարբեր անհնարաւոր չը կրնային ընել այս երկու կայսերութեան մէջ չուռված խնդիրին, գործին ըսկիզբէն ի վեր շատ մեծ Տէրութիւնները բանին մէջը մնան, խնդիրը կէտակալ մը լուծելու համար։ Ու երբ գործն աւելի ծանրցաւ, երկու վիճաձոյ Տէրութիւնէրուն հաւանութեամբը Անգլիան, Փռանսան, Բռուսան և Աւստրիան վարչութիւնէրուն կողմէն պրուշիան մնանաւոր նոր նրամները վ՚իննայի մէջ ցիշեալ խնդրին վրա ժողով ընին, ու չա-

նացին այնպիսի ծանօթագիր մը շինել՝ որ թշնամացեալ տէրութիւնները չկրկին ալ ընդունելու ըլլայ։

Վիէնոյի ծանօթագիրը Ռուսի խոր հըդձանոցին ընդունելիցաւ, սակայն Դուռը նոյն ծանօթագրին մէջ իր իրաւունքն ու պատիւը տեղ տեղ վհատած տեսնելով, առանց քանի մը սըրբագրութիւններու չ'ուզեց զայն ընդունել։ Ռուսի տէրութիւն ալ Օսմանեան Դուռին սրբագրութիւնները մերժելով, անկարելի եղաւ երկու Տէրութիւնները մէկ տեղը դնել։

Ռուսի բարձրագոյն Դուռը սեպտեմբեր 13 ին Տէրութեան պաշտօնաւար ու անպաշտօն գործակալներն ու աւազ դիտնականները ընդհանուր ժողովի կանչեց, ու երկայն խօսակցութենէ ետքը, երբ գործին խաղաղութեամբ չը լմընալը հասկըցվեցաւ, ու պատերազմին պատճառները պարզեցին առաջ դըրվեցան, բազմութեան հաւանութեամբը պատերազմ հրատարակվեցաւ ընդդէմ Ռուսի տէրութեան։ Դէնպուն իր վճիռը վաւերացուց պատերազմին արդարացի ըլլալը, ու կայսրն իր ձեռնադրվելը հաստատեց՝ զանի։

Սատենա. — Մայրաքաղաք՝ Թուրքին, Վարչութիւն՝ սահմանադրական, Իշխան՝

վ. Ալիշան-Մխիթարեան ։ Թատրատ ։ — Ճիօղէռեի անուանի վիպասոխս քահանան, որ Խարբերդ 1848 ին ծագած մեծ խռովութիւնէն ժամանակը Սասունի տէրութեան ազատութիւն գործելուն առաջ էղած էր, այս տարի ի Բաբիլ մեռնելովը, մտրմիներ ի Թուրքիս վիճակագրութիւնը ։ ու գործը մեծ հանդիսաւ վերցնելեցաւ ։ Սակայն ճիօղէռեի կօչ յօրինուց դէմ գրած ըլլալով, և ուրիշ ի մասնասիրական գրութիւններ հանած ըլլալով, Հրօմին առջեւ յանցաւոր անուանած էր ։ ուստի գործին յուզարկ դնացօղ հիւղեցականները նրան հիւղեցական պատիւ ծոնը վարձին արդիլելեցան նրան հոպատնելուն կողմին ։

Սասունիան տէրութիւնը ոչ-պարսկան օրէնսդիր ըսված օրինադրութիւնը հանելեցաւ, հիւղեցական իրաւասութիւններու գործելուն համար պետին Հրօմի հետ ութված էր ։ Երբ պետէն ամուսնութեան նոր օրինքին ալ հանել, այն օրինքը որ ամուսնութիւնը վաւեր ընելու համար քահանայ կը պետէր միայն քաղքական իշխանութեան առջեւ էղած ամուսնութիւնը, երկու տէրութեան մէջ էղած յարմութիւնը աւելի առատացնալ բանէց ։ Սակայն այս ամուսնութեան օրինքը Սասունի

ազգային ժողովին մէջ միայն ընդունվելու, ու ծերակոյտի ժողովէն մերժվելով, խորհրդարանացը առաջարկած օրէնքը եւս էտու թափառումին հրամանով. և տալ երկու տէրութիւններէուն մէջ հակառակ կարծիքը չը պայքարու։

ԵԿՂԵՑԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ։ — Մայրաքաղաք՝ Հռոմ. վարչութիւն՝ եկեղեցական և ընտրողական. Իշխան՝ Պիոս Թ, Բաբ։ — Սըրբասպան Բաբը 1849 ին կայերմահէն ի Հռոմ դարձած ժամանակը լաւ տեսած էր Քօնստոլդա անունով ժողով մը հաստատելու աշխարհական խորհրդականներով։ Այս տարի Քահանայապետին կոչը հրատարակեցաւ այս ժողովը. որն անդամ ընտրվէցան Հռոմի ազնուականն ընտանիքներէն ղեկավարութեան յատկացութիւն ունեցող անձեր։

ՍՈՒԼՈՒՍ։ — Մայրաքաղաք՝ Նաբօլի. վարչութիւն՝ միահեծան. Իշխան՝ Ֆերդինանդ Բ, Թափառող։ — Այս երկրին թափառելը՝ երկու մեծ վտանգներէ ազատեցաւ այս տարի։ Վտանգներուն առջինը սա էր որ՝ իր երկ ազգայնացնելովը Նաբօլի մայրաքաղքին Քալէդոնիոյ երեսուն տունն երկրէ ձամբով, կարգին և

բարու վայ ընկան՝ խոչն մը հանդիպե-
լով. սակայն Թագաւորին ու պետն ար-
ձայորդին բնաւ վնաս մը չ'ելլաւ. իսկ
ան ալքայորդին զլուխը վերաւորվեցաւ
յոյժ թեթեւ կերպով:

Երկորդ վտանգը սա էր որ՝ Թագա-
ւորին վարչութենէն տշգահ եղող քանի
մը մարդիկ անոր կեանքը կործէլու հա-
մար դործիք մը պատրաստեցին: Բայց
դործիքը պատրաստողին քիչ առաջ ոտնե-
նութիւնը տեղեկանալով բանին, վտան-
գին առջեւն էառ:

Յունաստան. — Մայրաքաղաք՝ Ամէնք. Վարչութիւն՝ սահմանադրական. Իշխան՝ Օթօն, Թագաւոր: — Այս երկրին Թա-
գաւորը որդի չ'ունենալով՝ Թագաւորու-
թեան ժառանգ, Ալքայեան ժողովրդի մէջ
ան վէճ բացվեցաւ այս բանիս վրա. և
սակ' ալ ըսվեցաւ որ՝ ով և որուշվի ժա-
ռանգ Թագաւորութեան, կրօնքը յու-
նադաւան ըլլալու է ըսած սահմանադրու-
թեան: Օթօն Թագաւորը այս բանիս հա-
մար Եւրոպա ճամբորդութիւն մ'ըրաւ.
և խնամակալ Անկղեսի, Ֆռանսայի, և
Ռուսի Տէրութեանց միտքը այս խնդիրս
մէջ, և դարձին Յունաստան յայտարարու-
թեամբ մ'խնդրուց որ իր ժառանգը յու-

հնդաւան պիտի ըլլայ, և ամէն կերպով ամմանադրութեան հաստատուն պիտի թագաւորէ: Օծուածն ալ ժողով մ'էզրա Յունաստանի ու եռ յիշեալ տէրութիւնները ղրկուն նըւիրակներուն մէջ, և բանը օմէն թագաւորին յայտարարուածին պէս արշաւէցաւ, ու սալ' ալ աւելցէցաւ որ՝ մինչեւ թագաւորին յայտնուին իր տէրն անցնի, Տէրութեան գործերը թագուհին ձեռքովը ու անոր խնամակալութեանը տակ կառավարվին:

Ըլ թագաւորն ու թագուհին մեռցնելու մտքով պատրաստված դաւադրութիւն մը յայտնըվէցաւ ասոնիանութեան ձեռքովը, ու Մարքոսի զօրավարն ի սահ դատապարտվէցաւ. սակայն թագաւորը անոր շնորհեց կեանքը, ու ի թիւ ղըրկեց 'զանի:

Յունաստանի վարչութիւնը օսմանեան բարձրագոյն դուռին հետ պետի վէճ մ'ունէցաւ՝ երկ Տէրութենց սահմանները լուն վրայ, սակայն շուտով ու դիւրով եղբայցաւ բանը:

Եւրոպայի մէջ դեռ շատ տէրութիւններ կան, ինչպէս Գերմանական դաշնակցութեան մեծ ու պետի վարչութիւններ, Ելիսի, Տանիմարքայի, Հոլանտայի,

պէլժիքայի, Ըտալիոյի, Բօսթոնէլի, Չվիցերայի տէրութիւնները, ու Իտալիոյ քանի մը դէքտութիւնները։ Ասոնց ամէնին մէջ այլ ու այլ դէպքեր կատարված էն տարիս ընթացին մէջ, սակայն խիստ էական բանէր չէին, ու մեր տարեցոյցին չատը չը նեղե զանոնք հոս շարադրել։

Ա Մ Ի Ա

Երկրիս հինգ մասերուն մեկը, օրական մարդկային աջգին. — Մակերեւոյթին չափն է՝ 423,866 քիւրմէթր քառակուսի. — Բնակիչը՝ 400 միլիոն. — կրօնք՝ գլխաւորապէս կաթոլիկութիւն ու Մահմետականութիւն. եւրը կու գան Հրէութիւնն ու Քրիստոնէութիւնը։

Ա յս ընդարձակ աշխարհին մէջ շատ թագաւորութիւններ ու իշխանութիւններ կան, սակայն այն երկիրներուն մէնէ հեռակայութիւնն և հաղորդակցութեան պակասութիւնը չը թողնէ մեզի բաւական կատարեալ տեղեկութիւն բառնալու նոյն երկիրներու մէջ կատարված դէպքերուն վրա։ Տարիս ընթացին մէջ առնն առնն

տուած ասիական լուսերուն կ'են գնահատուած ըլլալ Հինի կայսրութեան մէջ ծագած ապրուստամբութեան լուրը։ Ա յս լսելու ծառայ կայսրութիւնը տարին ի վեր մեծ յուզման մէջ է։ Ժողովուրդը թամբարի ցեղէ իր վրա իշխող կայսրերու և Մանտարին բռնած խիստ ընթացքը չը դիմանալով, գլուխ բարձց։ Կայսրական զօրքը շատ տեղ փախուստ կուալու ապստամբելու դէմ՝ անոնց հետ միացաւ, և ապստամբելը օր ըստ օրէ զօրանալով շատ տեղերու տիրեցին. Դանքինը երկար պաշարումէ ետքը առին, որ կայսրութեան երկրորդ մայրաքաղաքն է. ու Հօնկ-Կօնկ ծովեզերեայ նահանգներն ալ ձեռք անցուցին ու Բէքին մայրաքաղքին մօտ հասան։

Պարսկաստանի մէջ այս տարի բնականի դէպքեր պատահեցան, և շատ վնաս տուին նոյն երկրին։ Գետնաշարժով քանի մը քաղաքներ ըստ մասին կործանեցան. տեղ տեղ ջուրերը կոխելով՝ շատ գիւղեր ու աւանները վնասուեցան. հրնասախտն (ժօղերա) շատ մարդ կարդեցաւ։ Թագաւորը՝ Նասրէտտին Շահ է. Թող ըլլ Թեհրան, իր մայրաքաղքը, և քանի մը ամիս դադրս տեղերը ու Սուլթանին շատ տեղը կեցաւ։

Ա Փ Ր Ի Կ Է

Երկրիս հինգ մասերուն մեկը. — Մակերեւոյթին չափն է 270,307 քառակուսի բիւրմէթր. — Բնակիչներու թիւը 60 միլիոն կը կարծուի. — կրօնք՝ ընդհանրապես կաթոլիկութիւն ու Մահմետականութիւն է։

ԵԳԻՊՏՈՍ. — Մայրաքաղաք՝ Քահիրէ, Ղեկավար՝ Ապպաս-Հաշա, փոխարքայ։ — Գլխաւոր յիշատակութեան արժանի դէպք այս փոխարքայութեան մէջ Անգլիայի տէրութեան վինել տուած երկաթուղին է, Սուէզի պարանոցին վրա, Օսմանեան Դուռին հաճութեամբը, և Եգիպտոսի վարչութեան ընկերակցութեամբը։ Այս երկաթուղին Մէնէրկրական ծովէն ու Կարմիր ծովը իրարու հետ կապելով, երթեւեկութեան մեծ դիւրութիւն և վաճառականութեան ալ շատ մեծ օգուտներ բերելիքն աներկբայելի է։

Այս տարի Օսմանեան տահմանադրութիւնը, Թանզիմաթը, մեծ հանդէսով Եգիպտոսի մէջ հրատարակվեցաւ, ու դրծադրութիւնն ալ կամաց կամաց կսկսվի։

ՈՎԿԻԱՆԻԱ

Երկրիս հինկ մասերուն մեկը. — Մակերեւոյթին չափն է 105,277 քառակուսի բիւրմեթր. — Բնակիչներուն թիւը՝ 20 միլիոն. — կրօնք՝ Քրիստոնեութիւն ու կառավարութիւն:

Այս աշխարհը մեծ ու պըտի կըլլինէրսով ձեւացած է: Եւրոպաի տէրութիւններէն ոմանք այս աշխարհին այլ և այլ կտորներուն տիրած էն. իսկ մնացած կտորները՝ կէս մը բնիկ վայրենիներուն ձեռք էն, կէս մ'ալ ամեմատ ազնակ էն:

Յիշատակի արժանի դէպ այս աշխարհին մէջ սա է որ՝ Անկլեացոց բատացված նէրսուն մէջ առաւ ոսկիի հանքեր գտնեցան. և ամէն տեղէ շատ մարդ հոն թափեցան ոսկիի քաղցէն. ինչպէս տարինէրսով առաջ նոյն քաղցով ի Քալիֆօռնիա վազած էին՝ Ամերիկայի մէջ:

ԱՄԵՐԻԿԱ

Երկրիս ինգ մասերուն մեկը. — Մակերեսոյթին չափն է 412,283 քառակուսի թիւրմէթր. — Բնակիչներուն թիւն է 50 միլիոն. — կրօնը՝ ընդհանրապէս Քրիստոնէութիւն:

Հոլոպաւնտին մեծ կիսապաւնտին վրա տարածված է այս աշխարհը հիւսիսէ հարաւ՝ երկայնաձիգ: Երկու մեծ մաս կը բաժնենք զայն, որ են Հիւսիսային Ամերիկա ու Հարաւային Ամերիկա: Այս ընդարձակ աշխարհը տաս-հարս իշխանութիւն կը պարունակէ մեծ ու պզտիկ, եւրոպացիներուն տէրութեանց հոն ունեցած բաժանվածնէրէն զատ: Բոլոր այս իշխանութեանց ղեկավարութիւններէը հանրապետական են. բայց Պռեզիլի կայսրութիւնը որ Հարաւային Ամերիկին մէջ տիրող դիւրաւոր տէրութիւնն է: Այս հանրապետութիւններուն մէջ՝ ին հռչակաւորը ու բոլոր Եւրոպայի աչքին իր վրա դարձնողը Միացեալ-Նահանգներու մեծ ու հզօր հանրապետութիւնն է, Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ:

Մ ւ ա յ ե ա լ - ն ա հ ա ն դ ե ր ։ — Մայրաքաղաք՝ Վաշինկթօն. Վարչութիւն՝ Ընկերակցական. Դիւանաւոր՝ Բիրա, Գահերէց Հանրապետութեան։ — Այս հանրապետութեան մէջ ամէն տարի մեծամեծ գործօղութիւններէ, ու յիշատակի արժանի դէպքեր անպակաս էն. սակայն երկրին մեծ հեռաւորութեանը պատճառով այն բաներէն շատը մեզի անծանօթ կը մնան։

Տարիս ընթացքին մէջ այս երկրին սուաց գլխաւոր լուրերուն մէկը՝ Տաճկիոյ Ռազմիկներ անուն ակնառոյ անձին մահն է։ Այս անձը Հանրապետութեան արտաքին գործերու առաջնէն էր, և յոյժ աշխատասիրօթեամբ մարդ։

Ուրիշ գլխաւոր լուր մ'ալ՝ Հանրապետութեան գահերէցին, Փիլմօրին, վախճանիլն է։ Սահմանադրութեան պատճառ՝ գահերէցական իշխանութեան չորս տարին լմընցած ըլլալով, Փիլմօրին տեղ՝ Բիրա գործակալը գահերէց ընտրվեցաւ ժողովուրդին բազմութեան հաւանութեամբը. և այս բարձր իշխանութիւնը ձեռք առնելու համար յոյժ վաստակոր կերպով տարվեցաւ մարտի չորսին Վաշինկթօն քաղքին մէջ։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Բարձրագոյն Դուռը՝ որ՝ զիր խնամեն երբեք պակաս ըրած չ՚է մեր ազգին վրայէն, մանաւանդ թէ ըղնոյն խնամեն օր ըստ օրէ աւելցնելու հետ է, հինէ տարի առաջ (1848 ին) յոյժ օգտաւէտ նոր շընորհաւոր մ՚ալ ըրած էր, Ազգային գերագոյն ժողովի մ՚առաջարկութիւնն ընդունելով ու հաստատելով՝ զանի Պօլիսի մէջ։

Ա յսպիսի օրինաւոր կերպով ու հզօր իշխանութեան մը հրամանով կազմված գերագոյն ժողովին օգտակար հետեւանքները շուտով յ՚երեւան էկան, ու ազգային նեղքին իրերու սեւեռութիւնը կանոնաւոր ընթացք մ՚ըսկսեց բռնանալ։

Գերագոյն ժողովին առջին բարեացաւատուր անդամներէն իրենց պաշտօնը դադրելէն կերպով կատարելով, իրենց մարդասէր ու ազգասէր օրինակը իրենց յաջորդելնէրուն թողլին, ու իրենք հրաժարեցան։ Կայսերական հրովարտակ մը հրամայէլով որ՝ ժողովին նոր անդամներ ընտրվին, ազգին մեծերը, բանկերուն եկեղեցականներ ու արհեստաւորներէն գլխաւորները ընդհանուր ժողովի կանչվէցան ի Պատրիարքարան՝ մայիս ամսին մէջ. ու

ժողովին անդամ ընտրեցին՝ մեծագոյն մասին հաճութեամբը՝ 21 պատուաւոր ու ազգասէր անձեր, որոց անուններէրը՝ առաքելական կարգով՝ սակաւք են.

ՊՊ. Ալեռնեքեան Յովհէփ աղա.
Աշեռնեան Պօղոս աղա.
Ապրօեան Սահակ աղա.
Արզումանեան Սեբաստ աղա.
Բարսեղեակեան Մարտիրոս աղա.
Եազըճեան Յօհաննէս աղա.
Եաղուպեան Եաղուպ աղա.
Եուսուֆեան Բարթողիմէոս աղա.
Էրամեան Գէորգ ամիրա.
Հայոպոծ Խաչատուր աղա.
Ոսկերիչ Էգինա աղա.
Ոսկերիչ Մելքոնեմ աղա.
Պալեան Կարապետ ամիրա.
Պարոխեպանեան Գէորգ աղա.
Պէշիկճաշլեան Յակոբ աղա.
Սարիմեան Մաքսուտ ամիրա.
Տամատ Յակոբ աղա.
Տատեան Յօհաննէս ամիրա.
Տատեան Պօղոս ամիրա.
Քաղաղ Քէրոբէ աղա.
Օտեան Պետրոս-Պօղոս աղա:

Գէրապոյն ժողովը՝ թէպէտ և բոլոր ազգին ներքին ընդհանուր առաջնորդութիւնը հոգաբարձու է, բայց ինչպէս անուն ալ կ'ի-

մայնէ, առկայն կրօնական բանէրու ձեռնէրէց չէ կրնայ ըլլալ։ Ա յս պատճառով ալ ատիկը Հոպեսար ժողով մ՚ալ հաստատած է Գօլխոյ մէջ հոպեսէր ու նեղհոգի եկեղեցական անձերէ բաղկացած, որի պաշտօնը եկեղեցականաց կրքմունքները ու բարեկարգութիւնը և ատկին կրօնական պիտոյքներուն հոգ տանիլ է։ Ա յս ժողովին անդամներէն որոնք միայն վոխուած էն այս տարի, ու հիմա ժողովը կազմող 14 անդամներուն անուններէրը՝ եկեղեցական ատիճանաւորութեան կարգով՝ սակնէք էն (1)։

Տ։ Թադէոս Եպիսկոպոս։ Գոհանոցէ Պապրիարքէ։

Տ։ Կարապետ վարդապետ, Գոհանոցէ Ս։ Երուսաղէմէ։

Տ։ Իգնատիոս վարդապետ, Փարոզէն Բէյոյէ։

Տ։ Յօհաննէս վարդապետ, Փարոզէն Հասսէօյէ։

Տ։ Յօհաննէս վարդապետ, Փարոզէն Կրոսզիոնճոսէ։

Տ։ Գաբրաատ, աբեղ Գահանոյ Օրմանէօյէ։

(1) Ո՞ր ատիճաններէրն հաւասար էն, հոն ապաբէն կարգը չը պահվի։

Տ. Գէորգ, աւագ քահանայ Մայր Եկե-
ղեցւոյն.
Տ. Գրիգոր, աւագ քահանայ Վարա-
ժնէօմբէօկի.
Տ. Յօհաննէս, աւագ քահանայ Ս. Խաչ
Եկեղեցւոյն Ըսկիւտարի.
Տ. Յօհաննէս, աւագ քահանայ Սոմա-
կիւոյ.
Տ. Ամանաս, քահանայ Մայր Եկեղեցւոյն.
Տ. Իրեմիա, քահանայ Հասէքէօյի.
Տ. Յարութիւն, քահանայ Կալամայի.
Տ. Յարութիւն, քահանայ Պալըքի:

Այս երկ ժողովները որչափ ազգին մէջ հաստատված և աւագ երէցութիւն էին. ու անոնց անպատճառն միայն քահանայութիւնն էրաւ այս տարի: Գանք որ գերագոյն ժողովին պարտքը՝ ինչպէս որ մեր հասկըցուցինք, ազգային նեղութիւն առաջարկեան անտարակոյս ընծայելի խնդիր տանիլ, ու ազգին ուսումնական ու նիւթական պիտոյքը տրնօրինել ըլլալով, յիշեալ ամենապատիւ ժողովը այս տարի աշխոյժ ազգային գաղտնարկութեան վրայ խրնդիրին վրա գործով, և տեսնելով թէ սրչափ ըլլալիքս բանէր կայ այս ընդարձակ խրնդիրին մէջ, գերագոյն իմաստութեամբ՝ հաստատեր իր անունին պարշէց որ մանաւանդ ժողով մը հաստատ

վի Պօլիսի մէջ Ռուսաստանի խորհուրդ առնուած, որի պաշտօնն էր՝ ազգային դատախազութեան հանրական ու կանոնաւոր ընթացք մը հաստատել, ու անոր գործադրութեանը հսկել: Ռուսաց գերագոյն ժողովը հոկտեմբերի 22 ի նիստին մէջ վճռեց յիշեալ Ռուսական խորհուրդին կազմուիլը, և հետեւեալ յայտարարութեամբ ծանուց 'ղանի ընդհանուր ազգին:

Յայտարարութիւն

Ազգային գերագոյն ժողովին՝

Յաջագոյ հաստատութեան

Ազգային Ռուսական խորհուրդին

28 Հոկտեմբեր 1853.

Ռուսական Հատարակութեան մէջ ինչ մեծ ու կարեւոր գանգատներ կայ ազգային դատախազութեան պէտք էղածին պէս առաջ չ'երթալուն վրայ: Անոր պատճառ՝ ազգային վարժարաններու մէջ կանոնաւոր ու միօրինակ ուսման ընթացք մը չ'ըլլալը, և ամէն մէկ ուսման յարմար օրինաւոր դասատուութիւնն ալ պակասութիւնն է: Երբ կը տեսնենք, մէկդիէն՝ դատախազութեան անհրաժեշտ հարկաւորու-

թիւնն ու ասոր համար Ազգին կոչմէն հ-
րաժ անխընայ ծախքերը, և մեկալ դիէն՝
ազգային դատախազութեան արդի վի-
ճակը, որ չը կրնայ ոչ ազգասէր սիրտե-
րը գոհ ընել և ոչ հրաժ ծախքերուն գա-
տասխանել, պարտ կը համարինք մեզի՝ ար-
ժանաւոր հոգաբարձութեամբ խնամատա-
նել ընդհանրական ազգային դատախա-
կութեան:

Այս ամենահարկաւոր ու փափուկ
պաշտօնը՝ այս բանիս խելամուտ էլօղ ան-
ձերու ձեռքովը մանաւոր ուշադրու-
թեամբ մը գործադրելու համար, Ազգա-
յին Վերատեսչութիւնը արժան դատեց
տասն-չորս ուսումնական հնուտ անձերէ
բաղկացած՝ յատկապէս ազգային Ռուսա-
նական խորհուրդ մը հաստատել, միայն
կրթելով, իր իշխանութեան և հսկողու-
թեանը տակ:

Ռուսնական խորհուրդին պաշտօնն
է ազգային դատախազութեան ընդհա-
նուր վերատեսչութիւնը, այսինք՝

Նախ՝ ազգային վարժարաններուն ու-
սման ընթացք մը տալ:

Երկրորդ՝ թէ հատարակութեան և թէ
վարժարաններուն պէտք եղած գիրքերը
տնօրինել:

Երրորդ՝ վարժարաններուն դատատու-

նէրն ընտրել և անոնց վրա հեղինակու-
թիւն ունել։

Այս բանիերուս դործադրութեան
կերպն ու կատարումը , քան
պատշաճին , ռառւմնական խորհուրդն ինք
պիտի որոշէ և պիտի տեսնինք գործադրո-
ղութիւնը հաւատարմութեամբը ։

Մինչ՝ Աղգային գերագոյն ժո-
ղովին անդամներէն՝ հասուն քննութեամբ և
կատարեալ համոզմամբ ստհմանեցինք այն
ռառւմնական խորհուրդը , և ի հաստա-
տութիւն նոցին՝ ներկայ յայտարարու-
թիւնը ձեռամբ կնքելով ստորագրե-
ցինք կնքեցինք ։

Ի Պատրիարքութեան Հայոց ի Պօլիս ։

(կնիք Ազգ . Գեր . ժողովին ։)

Աղգային ռառւմնական խորհուրդին
անդամներէն 14 պատուաւոր և ռառւմնա-
սէր անձերէ կը բաղկանան , որոնց անուն-
ները՝ ստորեւ կարդալ՝ տեսնուք են .

գ/ն Ամատեան (Յ .) , հողագործ .
„ Էլմասեան (Ա .) , լեղուգէտ .
„ Իւթիւճեան (Կ . Ս .) հանրագիր .
„ Հալեան (Յ .) , բանասէր .
„ Մաքսուտեան (Ս .) , լեղուգէտ .
„ Պալեան (Հ .) , ճարտարապետ .
„ Պարսխեզեան (Խ .) , փաստաբան .

պ՚ւ Ռուսինեան բժիշկ ։
„ Վահանեան (Յ. Ս.), պարբագէտ ։
„ Վիշինեան բժիշկ ։
„ Տաճեան (Ա. Ս.), ճարպատրաբէտ ։
„ Տաճեան (Յ. Գ.), բնագէտ ։
„ Տաճեան (Ս.), ճարպատրաբէտ ։
„ Օտեան (Գ. Ս.), գրագիտ ։

Ադգ մը երբ կ՚ունենայ գէտադգին ժողով մը՝ հետիոտ իր ներքին առաջադիմութեանը, երբ կ՚ունենայ հոգեւոր ժողով մը՝ խնամատար իր բարոյական ու կրօնական պիտոյքին, երբ կ՚ունենայ Ռուսական խորհուրդ մը՝ ըղձալով իր մասնաւոր կրթութեանը, ու առանց չ՚երթայ, այս բանիս տակին երկ ազէտալի հետեւանք կ՚երեւի ։ որն մեկը կամ մեկալը պիտի է որ բառնայ ըլլայ ։ կամ այն է որ՝ ազգ ըսուածը ապիկար ժողովուրդ մըն է, ու անպատուաղ կ՚ընէ իր վրա գործադրուած այնչատ խնամքները, և կամ ժողովեսիը՝ խաշտ խաշտ անուննէրուս տակ՝ ապիկար գումարութիւնէր են, 'զատը բարեկիրթ ու բարեվեցիկ ընէրս կարօղութիւն չ՚ունին ։

Թող երկ կողմին մեկին իր վրա ընդունե կատարուած անկարօղութիւնը, և շուտով կ՚իմացվի թէ երկ հետեւանքէն ոյն է բառնայ ։ Եա՛ որ եւս ժողովեսիէն մեկին ալ չ՚էմ, ու ազդէն էմ, և ազգիս

վրա մեծ հանգրուան մը ունիմ, ես չը կըրնամ ապրիլ վրա կասկածված թերութիւնն ընդունելէ. բայց տեսա որ ժողովրդեան վրայ ալ մեծ հանգրուան ու վստահութիւն ունիմ, և միայն իրենց մտածութիւնը՝ զանգը գաստիարակելու՝ արդէն հանգրուան արժանի կ'ընէ զանոնք:

Ուրեմն եթէ ապրն ընդունակ ժողովուրդ մըն է, և եթէ ժողովրդը կարօղ անձերէ բազկացած էն, ըսել է թէ մօտ ժամանակ յառաջդիմութեան մէջ մտած պիտի տեսնենք զանգնիս: Սակայն սա մը տածութիւնս կ'ուզեմ յայտնել. Ռուսական խորհուրդին պարտիքն ու պաշտօնը շատ ծանր կը տեսնեմ ես. ասկէ առաջ ապրն իրաւունք պիտի ունենայ հարցնելու թէ՝ ինչո՞ւ մեր ուսումնարը կարգաւորել ընթաց մը չ'ընեն ուսման, ինչո՞ւ մեր ուսումնարը վարժոյնէրու մէջ չը կրթվիլն. ո՞ւր էն նախնական ու երկրորդական կրթութիւն գաստառունէր ու կարգաւորել գաստառուներ. ինչո՞ւ ապրը քանի մը հոգագործական դպրոցներ ու քանի մը արհեստանոցներ չ'ունի:

Ռուսական խորհուրդը պէտք չ'է որ վերոյիշեալ այս պահանջութիւնէրու և դժուարութիւններու դիմաց. երկայնամիտ չնայնքը ամէն բանի կը յաղթէ. իր ազ-

դօգուտ գործատնութիւնէրուն ազգը խրախոյսին կը տառապի. և գէթ պէտք ըլլար հսկողութիւնը՝ որի նկարքը հաստատված ու պաշտպանված է, իրեն մեծ ապահովութիւն է: Ուսոյ մենք ալ ազգին կողմէն՝ երախտապարտ սրտով շնորհակալ կ'ըլլանք գէորգեան ժողովին, որ այսպիսի դէպեցիկ մտածութեամբ ու ազդու միջոցով, Ռուսաստանի խորհուրդին հաստատութեամբը, ուզած է տուած տանել՝ զազգային դաստիարակութիւնը:

Իսկ Ռուսաստանի խորհուրդին աշխէնքին ազգին կողմէն տա՞ք որ՝ իր ուշադրութիւնը մանաւանդ դնէ ազգ իւնէրու դաստիարակութեան վրա դարձնէ լով՝ երկ սեռը հաւասարապէս քայլէնէ դաստիարակութեան շաւիղին մէջ, անձինը սեռին իրեն հարկաւոր էզածն ուսուցէ լով: Կրնանք ըսէլ որ ազգ իւնէրու դաստիարակութիւնը բոլորովին երեսի վրա թողված է. որովհետև ազգնուս մէջ իւրեր. ազգ իւնէրու կարգաւորեալ վարժոց՝ Տիւղեան աղնուաշուք քնաւնիքին վարժոցը կայ գիշերօթիկ ի Բեռա, մէյ մ'ալ բաւական կարգաւորեալ վարժոց մը չ'ունինը. սակայն ինչ պիտի ըլլայ ազգի մը այնչափ ազգ իւնէրուն համար մէկ երկ վարժոց: Մինչեւ որ ազգ իւնէրու կըր-

թուխիւն ընդհանուր ընկլոյ՝ ընտանիք-
նէրու կիրճ կիրճ մայրէր չը տրըվին, ապ-
պէ մը կատարեալ կըրճուխիւն չ՚ըլ-
սայվի: Դպրոցներու մէջ վարպետներըը
մնուխնէրու միտքին աւելի դասախարակ
էն, խակ անոնց սիրտին դասախարակնէրը
մայրերը կ՚ըլլան տուներու մէջ: Մենք
այս բանը յիշէցնէլով ուսումնական խոր-
հուրդին, մեր խղճը յայտնած կ՚ըլլանք ա-
նոր, ու վախքածնէս աւելին կը յու-
սանք անոր խնամատարնէն:

ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ 1854 ԱՄԻՆ

(1853 Հոկտ. ըսկիզբէն՝ 1854 սեպտ. վերջը:)

ՓՈՒԱՆՍԱ. — Արեւելեան խնդիրին ծա-
գումէն ի վեր (1823 վերտ. 18), կայս-
րական վարչութիւնն իր աչքերը Արեւելի
վրա դարձուցած, չանաց նախ նոյն խըն-
դիրին խաղաղութեամբ վճարվիլուն. և
երբ այս բանն անկարելի էղաւ, մեծ զօր-
ձունակութեամբ պինդ ձեռք զարկաւ՝
արեւելին շահաւոր էղող կերպով մը վերջ
տալու համար խնդիրին:

Կայսրական գերիշխանութեան շահը՝ արեւելեան խնդիրին մէջ հաւնձայն ըլլալ Անգլիական գերիշխանութեան շահին, այս երկու Տէրութեանց մէջ արդէն մեծ սէր ու համակրութիւն մ՚ըսկսած էր խնդիրին ծագումէն ի վեր: Այս սէրը տեսած բարեկամութեան փոխհէցաւ, երբ երկու յիշուած Տէրութիւնները կապկիցան իրարու հետ՝ խնդիրին վերջերման մասնաւոր դաշնակցութեամբ մը, ու երբ երկուին ալ նուաճանդէպները միասին մնան ի Պօսֆոր, հակառակելի մէջ:

Կայսրը՝ Նաբօլէօն գ. իրեն տարեգրաւոր շնորհաւորութեան համար Թիւիլըրիի պալատը ժողվելօր պաշտօնականներու և դեսպաններու բազմութեանը մէջ մասնաւոր սիրով մը խօսեցաւ Օսմանեան դեսպան Վէլի-Քաշային հետ, անոր ըսաւ որ՝ Ֆռանսայի Տէրութիւնը ամէն չանք պիտի ընէ Օսմանեան Տէրութեան անկախութեանն ու ամբողջութեանը համար:

Կայսրին այս խօսքը լոկ մարդասիրութեան համար զգուցված բան չէր, վերյիշեալ բազմութեան առջեւ զգուցած խօսքին իմաստը իր ձեռքովը գիրի առնելով, յունվարի 27 ին ընդարձակ նամակ մը գրեց առ Ռուսաց Կայսրը, որու կ՚իմացնէր թէ՝ ըլ վիճած խնդիրը Ռուսիա ինք

յուզած ըլլալով, նոյն Տէրութիւնն է ընկերնպատառաջ խաղաղութեան վրայ մնալը, և խաղաղութիւնը կարելի ընել համար՝ հարկ է որ Ռուսիան իր պահանջմունքին եւս կենայ, դարձեալ՝ եթէ ոչ բակտական միջոցները չը բաւէն խնդիրին լուծմանը, Փռանսան աչք առած է բանը զէնքով վճարելու։

Մինչդեռ Եարօլէօն կայար նամակը դեռ կ'ըլլար այսպէս առ Նիքօլայ կայսր, իր արտաքին գործերու տեսուչը Պ'Տուէն տը Լ'Իւիս՝ կը պայքարէր, ապարդիւն պատասխանելով, Ռուսի խորհրդատուին եղած ծանօթագիրներուն դէմ. պատերազմի տեսուչը Մարէշալ Սկնեմ-Ա՛նիօ՝ Փռանսայի բանակը կ'ըլլար նոր նոր զօրաժողովներով, և ծովային զօրութեան տեսուչը Պ'Տիւքօ՝ թուլցնի ու պոչեթի նաւատրանները Փռանսայի տարածումը այնպէս ժրութեամբ կը շարունակը ու կը հաստատէր՝ որ նաւերը տեսած չ'է ոչ Փռանսան և ոչ ուրիշ տէրութեան մէջ, բացի Անգլիան։

Տարիս ընդհատմամբ մէջ առնելով Փռանսայի վարչութեան առած 400 միլիոն Փռանկի փոխը՝ դիմադրելու պատերազմական պատրաստութեանց պատճառած կարգէ դուրս ծախքերը։

Ա՛օտ հարիւր հազար ղուրի բանակ մը Թաւրէզի կողմերը պատրաստուեցաւ յ՚Օսմանիա ղբկուելու համար : Հարիւր հազարի բանակ մ՚ալ ի Պուրսայ , Քաւանասի հիւսիսային դին , կազմըվեցաւ , Պալ Թիկի կողմերը ղբկուելու համար՝ հարկին պահանջած առեն :

Կայսրական հրովարտակ մը կըհրատէր նաեւ զոր կայսրական պահեստին վերանորոգումը : Ա՛յս կայսրական պահեստը՝ ’ղոր Մուճն Դաւթէօն հաստատած էր , անոր Թիւնտուխ ղուրին ալեւ բան մըն էր , ու զանազան պատերազմներու մէջ շատ ե՛րեւ ձերբակալուցած էր : Մուճն Դաւթէօնի ընկուժին եօթը՝ վերցաւ անի , ’ղոր Դաւթէօն գ՚նալին հատաւոտէց . և ատ այժմ 25 հազար է կայսրական պահեստին մնացորդիներուն Թիւը . ամէնն ալ ընտիր , կռուելի մարդիկ , ու ամէն ալ հայ մէջ չկրնին :

Յիշեալ բանակներուն զատ՝ Քաւանասի դէմ ալ հարիւր հազարի մօտ զօրք ուղղ՚ած՝ ատրիա ընթացքին մէջ գ՚նալի տակ :

Ճամբայն զօրաժիւնն ալ յամառքայ՚նին ալեւ կտրդի դըսած ու գըսելու հետ էր : Սեւ ծովի ատրիտը ալեւ Օսմանեան չաբիկը հատած ու Սեւ ծով ալ մը ած էր . Մէքրիկատանի կամ Ռիվիանի

տարմիրը կէս մը Թուրքին նաւահանգիստն էր, կէս մ՚ալ Մինգրելականին մէջ կը պատռէր. իսկ Պալթիկի տարմիրն ու պահեստ տարմիրը կազմելուս հետ էին:

Այս հանդերձանքներուս ժամանակ սիրակցութիւնը ձեռքէ ձգուած չէր. սակայն Նաբօլէօն կայսրին առ Նիքօլայ կայսր գրած Թուղթին հետեւանքը՝ բոլոր Քրիմեականն պատասխան մ՚էղաւ. և Նիքօլայ կայսրը՝ զիր դեսպանը՝ պ՚ուխ լէֆ՝ Բարիզէն կանչելուն պէս, Ֆռանսան ալ՝ զիրենը՝ պ՚ուխ Քաամէլպաժաք՝ պետրսպուրկէն ետ կանչեց:

Խաղաղութեամբ բանը վճարելու համար՝ Աւստրիոյն մտած ձիգն էր որ կ՚արգիլէր զՖռանսան ու՝ զԱնգլիան պատերազմ հրատարակելու Ռուսիոյ դէմ. սակայն այս խաղաղութեան անկարելութիւնը տեսնելով, Թուրքին մօտ ժողոված արեւելեան բանակին զօրագլուխը ունենալեցաւ Սէմէ-Առնօ ըսպարտակեսը, ու Էրզրում հրամանատար՝ Քանռօպէռ զօրավարը. ու մարտի 9 ին կայսրական հրամանն մը կը պատուիրէր նոյն բանակին քարձելը վոխադրել Նաւէրսա վրայ, ուր այս բանիս համար պատրաստուած էին Թուրքին ու Մառսիլիոյ նաւահանգիստներուն մէջ, ու անոնց դէմ Արեւել ու

ռազմաց պարկեշտը։

Մինչդեռ բանակը Մառսիլիային ճամբայ կ'ելնէր, Բարիզի մէջ ալ պատերազմի հրատարակութիւն կ'ընէր Ռուսի Տէրութեան։ Մեծն Նաբօլէօնի ընկերութիւն 1814 էն ի վեր Ֆռանսայի պատերազմի հրատարակութիւն չէր, ուստի մեծ եռանդով ընդունեցաւ այս լուրը բոլոր Ֆռանսայի ազգին, և նոյն ազգին պատերազմական ժիտոյժը ժրութիւնն ու կորովը կրկնապատիկ էվէլցաւ այս հրատարակութենէն ետքը։

Երբ Ֆռանսայի երկ կողմ տարածուելը արեւելի ջուրերը կը պատռէին, ու հարիւր հազարի բանակը յ'Օսմանիա կը շտկըվէր, ուրիշ մէկ տարածուն ալ՝ Բարսելոնէ Տէշէն ծովակալին հրամանատարութեանը տակ՝ դէպ ի Պալթիկ առաջացած պարսէց, երթալ միանալու համար՝ նոյն ծովին մէջ Անգլիական տարածուելին, ու հոն Ռուսի ծովեզրեներն ու կղզիներէրը պատնէշելու համար։

Նոյն ծովին վրա յամաքային զօրք ալ զբաղըվելը պատշաճ տեսակով, Պուլօնիի բանակէն տասերկ հազար զօրք շտկըվէցաւ Ֆռանսայի դէպ հիւսիսային ծովեզրը, ու անկէ Անգլիական պատերազմի նաւէրուն ու Ֆռանսայի վոխադրոյ նաւէրուն վրա

բարձվելով, ձամբայ դրվելիցս յառաջ ամէն մէջ։ Պալեթիկի ցամաքային բանակին հրամանատարութիւնը պատահեր տ'Էլիճ զօրավարին յանձնվելիցս, որ օգոստոսի 8ին բոլոր զօրքով Ալմա կղզինիերուն դիմացը հասաւ։

Այսչափ մեծամեծ ընթացքներու ժամանակ՝ երբ Փառոսի հոգը կը բաւէր իրեն, հրնոսխոս (Հօրէս) ըսված հիւրընտրութիւնը, որ տարեդարձին իւեր սովոս անգին ցուցած էր ինք'զինքը, այն պահս մեծ կատրած մ'ըլլաւ և Փառոսս ամբաւ ևս չար ամիներուն մէջ, որ մեծ սուգի մէջ նրատեցաւ ըզ Փառոսացոց աշխարհը։ Արեւելեան բանակն ալ նոյն ախտով պըղծարկված ըլլալով, հետը տարաւ հիւրընտրութիւնը յԱրեւել, և Տիւք տ'Էլ քինկին ինչ՝ հռչակաւոր ինչ մտաւիշա լին օրդին և կալլիոլիս այս ախտին մեռնիլով, մեծ կըսկիծ պատճառէց իր հայրենիքին։

Իսկ զինուորական գործօղութիւնները առաջ երթալու վրա էին յայօղութեամբ. ասկայն արեւելեան բանակին գործօղութեանց պատմութիւնը Օսմանիս յօդուածին պահելով, հոս Պալեթիկի գործօղութիւնն ամփոփինք։

Ա խաբանեալ տարմիզը ամիսի և վերս

ձեռնէտու հետ էր՝ յիշեալ ծովին մէջ ’ի Ալանա կղզինէրը, ու անոնցմէ մէկ քանին ձեռք ալ բերած էր։ Պառակէ տ’ԻԼին հոն հասնելէն ետքը, տաս հազարին աւելի զօրք Թափվէցաւ ի ցամաք, և ծովէն ու ցամաքէն կռիւ ըլլալով բերդէրու և ռազմ պատնէշու դէմ, օգտատուն 16 ին բոլոր Ալանա կղզինէրն ու Պօմպարտունաի բերդը գաշնակիցնէրու ձեռքն անցան, և էրկ հազար ռազմ զօրականի գերի ընկան։ Պօմպարտունաի ամրութիւնները ախտալ նեռվէցան, սեպտեմբերի 2 ին. ու Փռանսայի ցամաքային զօրքը նորին ի Փռանսա դարձաւ։ Այս Պօմպարտունաի յաղթութիւնը բատարտոլոմէոս Թեան (Տոռէշալոնէան) պատճէն հասուց ըլ Պառակէ տ’ԻԼինն։

Անգլիա.—Անգլիաի վերխաղարութիւնը՝ Փռանսայի հետ միաւորտ ու միաբան ամանէրով աշխատութեաւ արեւելեան խնդրին խաղաղութեամբ վճարվիլուն. ու երբ էաես Ռուսի սերտութիւն չը գինվաղնիը իր պահանջատիրին, և ըլ Տանուպեան իշխանութիւննէրը դրաւելը, հարկ էղաւ որ ինք ալ աւելի զօրաւոր միջոցի ձեռք զարնի։ Բարձրագոյն Դուռին հետ պատճէն բանը կարգի դրած ըլլալով իր ի

Պօլիս նշանաւոր դէսպան Լօրտ Ռէսթլիֆ կառնելիւս ձեռքով , հրաման ղըրկեց Մինչեւ կարակամի մէջ Օսմանեան չուբկը պատրաստ իր տրամիլին՝ որ Տարտանէլեան նեղուցն անցնի ու մտնի ի Պօսֆոր :

Այս հրամանին վրա , Անգլիական տրամիլը՝ Ֆռանսայոց տրամիլին հետ , հոկտեմբեր ամսին մէջ Տարտանէլի նեղուցէն անցաւ , ու Պօսֆորի նեղուցին մէջ խաղիս նետուց :

Մ խաբանեալ տրամիլը ի Պօսֆոր մըտնելով , անըկընդհէլ ըլաւ Ռուսոն ըսպառնական դիրքը 'ղոր բռնացած էր ան ի Բոսֆոր պուղտանի մէջ :

Ռուսոն խորհըրդանոցին շատ դժարը եկաւ այս մուտքը , և այս բանիս մէջ Ֆռանսան աւելի Անգլիոյն դէմ ղոյ բռնացաւ , բայց իր գանկատանէրն անտէղ էզան , որովհետեւ ինք նախ աւրած էր դաշնադրութիւնները , դրաւելով պ'Ուբոհ պուղտանը :

Անգլիան ամէն տէրութիւններէ լաւադոյն դիտէր Ռուսիոյ միտքին ուր նայիլը արեւելեան խնդիրին մէջ . որովհետեւ տրամիլ առաջ , նախ քան ծագումը յիշեալ խնդրին , այս երկու տէրութիւնները մէջերնին էրկայն նամակակցութիւն բռնած էին այդ խնդրին վրա , ուրիշ ամէն

Տէրութիւնեն ծածուկ։ Ա յս նամա-
կակցութեանց մէջ Ռուսիան յայտնի ցու-
ցած էր իր միտքը, որ էր թայ բաժին ը-
նել Օսմանեան Տէրութիւնը։ Երբ խըն-
դիրը բացվեցաւ, Անգլիան միկին նախա-
ւես էղաւ թէ բանը ուր պիտի յանգիր,
ռուսի վրաթացուց իր մէկ նաւատորմիղը
Պօլիսի նեղուցը մտուց, և առանց ձեռ-
քե ձգելու տիրակցութեան թելէրը, ըս-
կըսէց մեծ պատրաստութիւն տեսնել ընդ
ծով և ընդ ցամաք, և իբր նաւապան-
ներուն մէջ նաւական զօրութեան տա-
կալն հանդիսանալին նման աշխարհիս վրա
տեսակ չ'էր։

Ա յս կարգէ դուրս պատրաստու-
թեանց ըստակ հատցնելու համար, Բան-
կամինեը վեց միլիօն լիրեայ մը, վեց
միլիօն ալ մը ձարեց փոխառ ու
քանի մը մարքերու թելեր կերտով մը
յառեղուտնոլը։

Մարտ ամսին քակիրնեին ցամաքա-
յին զօրքի գունդէր ահագին շուքնաւ-
ներով ըսկսէցին դէպ ի Մալթա շըտկը-
վիլ, անկէ ալ յ'Օսմանիա։ Իսկ մարտի
11 ին պալթիկ ծով ղըրկվելու ահաւոր
նաւատորմիղն երկաթ էաւ, ու դէպ ի
յիշեալ ծովը շտապեցուց, Նաբիկ ծովա-
կալին հրամանատարութեանը տակ։ Տը-

մոլը ձամբայ չ'ընկած , Թադեւոսին անոր այցելութիւնը եկաւ դառն նաւով : Բոլոր հաւէրը դրօշներով զարդարուեցան , ու նաւաստին՝ կայմերու վրա եղած ոարիաներու ձայնով ողջունեց զԹադեւոսին : Այս առաքեալը դիտէր Հռոմը ծովին վրա ժողվելած ու ապրիլի նաւաքինելուն ու մակոյկներուն համրութիւը չը կար :

Նաւաստիին չուէն քիչ օր ետքը պատերազմ ու հրամարակութիւն ընդդէմ Ռոմի Տէրութեան :

Անկիւտի բոլոր նաւահանգիստներն արդէլ դերութիւն , Թադեւոսին մնաց աս մի հրամարակութիւը , որ ամենեւին պատերազմական կամ չը ղերկին դաւրս :

Ուրիշ նաւախուռմը մ'ալ ի ձեռնակ ծով ղերկութիւն , քանի մը ֆռանսացի նաւերու հետ , նոյն ծովին մէջ ալ Ռոմի պատերազմը պատելու համար :

Այս ատեն հինոսխոսը եւրոպայի շատ կողմերը չարդ ընելով , յԱնկլիա ալ մտաւ , ու տեղ տեղ՝ մնաւանդ Լօնտօնի մէջ բաւական կոտորած ընաւ տալ ուեղտ մէջ :

Անկլիոյ Տէրութիւնը պատերազմի ժամանակին անգամ ձեռքէ չը թողնելով քաղաքակրթութիւն ու մարդասիրութիւն չունեը , առանձին հրամանով ղեր-

կէց Սէբ ծովի տարվիղնն հրամանատար Տէնտաս ծովակալնն, որ ձեռքէն եկած չափ արվիէ Ձէրքէզի կողմերը հետ բարեկամութիւն առնուլ։

Անկլիաց յ'Ամերիկ զբրկած ծովային ա. ցանքային բանակին դէմ առած գործերը Օսմանիոց յօդուածին մէջ պատմելու ենք։ Իսկ Պալթիկի մէջ միաբանեալ նաւատորմին ըրածը հանուռօտ մը պատմելու ենք Փռանսա յօդուածին մէջ։ Աստոն կըզննելուն առուածնէ էտքը, միաբանեալ տորմիզը սեպտեմբերի վերջերը էտ դարձաւ, նոյն ծովին մէջ կենալը դժուար ըլլալուն համար, ու նաբիւ ծովակալը պաշտօնէն էտ կանչվեցաւ։

Աւստրիա։ — Եւրոպի հետ մեծ Տէրութեանց մէջ, այսինք Փռանսայի, Անկլիայի, Աւստրիայի, Բռուսայի, որոնք կենտրոնի մը դառաւոր նրատէցան Ռուսի Տէրութեան և Օսմանեան Դուռին մէջ ծագած վէճը լուծելու համար, Աւստրիան էրած է նէն շատ կանոցօղը խնդիրին խոզտութեամբ վճարվելուն։ Եւ երբ Փռանսան ու Անկլիան ալ գժտէցան Ռուսի դէմ նրաւաւնքը Օսմանեան Դուռին կողմը առնելով, Աւստրիան նէնք՝ զինքը միջնորդ էդիր էրկ գժտած կողմերուն մէջ, ու ա-

մէն գովելի սիջոցները բանեցուց անոնց մէջ տեղը գտնելու համար :

Այս պատճառով է որ վերոյիշեալ հոյս տէրութեանց պատգամաւորները տա- րին մը ընդհացին մէջ պիտի շատ անգամ խորհուրդի նըստեցան ի Վիէնա , ու հոս հինգ ծանօթագիր խրմբագրեցին , զանա- զան տեղ , խրնդիրը խաղաղութեամբ վճարելու համար . բայց այս ծանօթա- գիրները մէկն անգամ ընդունելի չ'ըլլա- լով գըժտութիւն կազմերէն երկրին վրայ- տայն , պատերազմ եղաւ Աւստրիայի խորհըր- դատոյին այնչափ չանքը :

Աւստրիան Եւրոպայի կեդրոնը գըտ- նելով , ու երկ գժտութիւն մէջ տեղը , իրեն համար ըստաւնական ըսկսեց ըլլալ իր դրացիներուն դիտքը , որոնք միա- կերպ զօրաժողով կ'ըլլային , ու անոնց բա- նակները իր սահմաններուն կը մօտէին : Աւելի դաշնակիցներուն կողմը միաած , Բռուսիոյ հետ պահպանողական ու վահո- զական դաշնակցութեամբ մը կապվեցաւ , Օսմանեան Դուռին հետ ալ դաշնակցու- թիւն մ'ըրաւ մանկլուա՝ պէտք էղած ա- տեները յ'Ուրսահ Պուղտան , ի նպաստ Օս- մանեան Տէրութեան , և կարդէ դուրս պատրաստութիւնները ընելով պատերազ- մի , եօթ հարիւր հազարի մօտ զօրքի հա-

նէց իր բանակը։

Պատերազմական կարգէ դուրս պատերազմութիւնները թէպէտ պատերազմի պատրաստելօղ՝ զամէն ոչխարութիւնները զրահական նեղութեան մէջ կը ձգէին, ասկոյն ևս առաւել՝ զԱւստրիան, որովհետեւ այս Տէրութիւնը նախընթաց տալնիէրու մէջ լրած պատերազմներովը ընդդէմ Սաւոյենիոյ և ի Գաճառատան, արդէն չափազանց ծախքէրու տակ մնած էր։ Այս նոր ու աւելի ահաւոր պատերազմութիւնը պատերազմի՝ մեծագոյն ծախքեր կը պահանջէր. միանգամայն երկրին զրահական վիճակն ալ լաւցնելու էր, ժողովրդին վստահութիւն բերելու համար. որովհետեւ նախընթաց պատերազմներուն ժամանակը մեռած զրամին գինը յոյժ բարձրացած էր։ Այս պատճառով Ավստրիոյ Տէրութիւնը ազգային մեծ չափով յուզակ մ'էրաց հինգ հարիւր միլիոն ֆիորինի։ Այս ապրուսիէլի զումարին մեծ մասը բաժնուցուելեաւք ժողվեցաւ քիչ ամիսի մէջ, ու 80 միլիոն ֆիորինն ալ մեծամեծ սեզամեսրութիւնէրէն փոխառվելով, զումարը դրեթէ լրացաւ։ Այս զումարին մէկ կուտը Տէրութեան թուղթ դրամին մէկ մասը վերցնելու համար էր. ու կոյսերն լսկատած միջոցով

քաղաքացիներէ վոխն բաժին առնել։

Ա յս տարի կայսրին հարմարէցաւ յոյժ վառաւոր հանդէսով կառարմէցաւ Վիէնայի մէջ։ Զորս հինգ օր քշեցին հարսնեկան հանդէսներն և ուրախութիւնքը։ ու քանի մը լսադիւներուն խօսքին նայելով՝ հարիւր հազարի չափ հեռաքրքիր քիրնէր դուրսէրկն ժողվելէցան ի վիէնա ի սեռ հանդէսին։ Եւ տարի բոլոր Տէրութիւնն ալ խրնդակցութեան դէսպան նէր ղբրկեցին կայսրին։

Առարիի մէկ բանակը՝ որ հէս ըսպարսպեսին ու Քօռճնին զօրավարին հրամանատարութեանը տակ՝ ի Պուդօվին նի ժողվելու հետ էր, ըսկսէց առաջ քայլել։ ու սեպտեմբերի 16 ին նոյն բանակին յառաջապահ դունդէրը մոտ էին Եաշ քաղաքը։

Բ ՈՒՍՈՒՍ։ — Ա րեւելեան խրնդիրին ծագումին ի վէր, քիչ շատ Ռուսի ծոռութիւն ցուցնօղը՝ հարս մեծ Տէրութեանց մէջ Բուսուսան էղած էր։ Զի պիտի թէ ինչ նեղքին պատճառ կամ առանձական օգուտ պիտոյ է Բուսուսին այս աշխարհակալութեան մէջ։ Թէպէտ և ի վիէնա հարս մեծ Տէրութեանց պատգամաւորներէն արեւելեան խրնդիրը

ին վրա ըրած պանտպան խորհուրդնէրուն մէջ Բռուսի պատգամաւորն ալ միւս Տէրութեանց պատգամաւորնէրուն հետ ձայն կտրծիք յայտնած է. ու խաղաղութիւնը կարելի ընելու համար խրմբագրուած ծանօթագիրնէրն ու առաջարկուած պայմաններէրը հաճոյ երեւացած էին Բռուսի խորհըրդանոցին. սակայն յիշեալ խորհըրդանոցը ոչ երբէք յանձ էառ ըսպառնական կամ թշնամական կերպով մը յայտնել Բռուսի Տէրութեան:

Աւստրիա. — Սալսօնիսի թագաւորը՝ Ֆրէտէրիք-Օկիւստ՝ կառքով տեղ մ'երթալու առեն, կառքը կը շրջի. ու ձիւնին մէկը խրտնելով՝ կ'ըսկսի աքացել, ու սմբակը թագաւորին ծոծրակին դալով, կնոսկեղեան կը վռէ ի գետին զլխէն թագաւորը: Սկիզն մօտակայ պանդոկ մը կը տանին 'զանի, ու բժիշկ կը հասցնէն, սակայն ձար չ'ըլլայ, կէս ժամին կը մեռնի:

Տարիս ընթացին մէջ Գերմանիսի վերբերեալ ուրիշ կարեւոր լուր՝ Ֆռանկֆօրթի ժողովին բացվիլն է: Այս ժողովը բոլոր Գերմանիսի դաշնակից տէրութեանց ընդհանուր մէկ ժողովն ըլլալով, Աւստրիան ու Բռուսիան, Գերմանիսի

էրկ մեծ տէրութիւնէրը, այս ժողովին ներկայացուցին իրենց մէջ ըրած դաշնադրութիւնին, ու ժողովին առաջարկէցին որ նոյն դաշնադրութիւնը ինք ալ ընդունի, և բոլոր դաշնակից տէրութեանց ալ ընդունել տայ: Այս բանիս վրա ժողովին մէջ էրկպառակութիւն եղաւ, ու Պալվիեռան, Սարդինիան և Վիւրթէմպէրկը տէրութիւնները պատճէրկ քաղքին մէջ առանձին ժողով մ՚ընծեցին ընել: Աւստրիան ու Բաւարիան ծանրին ինքզինքնին այն եռ տէրութեանց բռնած ճամբան, ու մտածեցին ծանօթացնել մ՚իմացուցին պատճէրկի ժողովին որ իրենք գէրմանիոյ միութենէն վրդովութեանց հետ միանալով, վռնգելին դրացնին յառաջ գին տանին, առանց ակամայ կռիւէրու պատրկի ժողովին:

ՌՈՒՍԻԱ. — Ռուսի տէրութեան տալիս առաջ ըրած կարգէ դուրս պատերազմական պատրաստութիւնէրուն ու վրդովելուն իրէ բանի համար էղած ըլլալը՝ 1853 փետրվարի 18 ին յայտնի էղաւ աշխարհի: Ռուսի կայսրը՝ որ իր աշխարհական իշխանութենէն զատ, հոգեւոր իշխանութիւն մ՚ալ ունի. և իր էրկրին մէջ հոգեւոր գլուխ կը սեպվի պատ-

համ օրհնութիւն, ուղէց իւր այս գլխաւորութիւնը տարածել նաեւ այն յառնադատութեանէրս. համակրէին նէրս վրայ, որ Օսմանեան Տէրութեան մէջ կը գտնին: Իւրեն այս կոմքը՝ պահանջ ունէր ձեռք՝ Բարձրագոյն Դուռին առաջարկէց Մինիշտրօփ իշխանութիւն ձեռքը վրայ. բայց չընդունէցաւ Բարձրագոյն Դուռէն, ինչպէս որ պատմած էինք նախընթաց տողերուն մէջ:

Ռուսի գեկատարութիւնը իր պահանջումին գլխաւորական երեւոյթով ուժ մը տալու համար, 1853 յունիսի մէջ Տանուպեան իշխանութիւններէրը գրաւած էր, եւ երբ Դուռը իր իրաւունքէնէրը, եւ Ռուսի գեկատարութեան դաշնագրութիւններէրը ուրած ըլլալը՝ Տանուպեան իշխանութիւններուն գրաւումովը՝ առաջ եղէր, ու պատերազմ հրատարակէց, Ռուսի գեկատարութիւնը ալ հակառակէցաւ 20 հին հրատարակութ՝ ըրաւ պատերազմի Օսմանեան Տէրութեան դէմ, որով բոլոր Եւրոպա մեծ յուզման մէջ ընկաւ:

Ռուսի Տանուպեան բանակը՝ պատերազմական գործողութեանց ձեռք կը նէլէն եօքը կարծածէն շատ աւելի դիմադրութիւն կրեց Օսմանեան բանակին եւ կանգնեն ու Քալաֆաթի, Օլթենիցայի ու

Մահվնի առջեւ էրած ժեժէրան մի շատ մարդ կորուս, ու այն դիրքերը Օսմանցոց ձեռքն էլած։ Ռուսերը Տաճուպի վրա ունէցած ձախօղանքնէրնուն վրէժը Սիւոպի նաւահան յաղթութեամբը հանած կարծէցին. սակայն այս յաղթութիւնն ալ ուէլի վտանգաւոր էրաւ Ռուսերուն քան թէ օգտակար. որովհետեւ ասէլի դրդուէց Եւրոպայի ժողովրդներն ու Տէրութիւններէրը, և երբ Կիրթլա կայսրը պայմանով ուզէց ընդունել այն վէրջին ծանօթագիրը՝ ըստ հոս մեծ տէրութեանց դեսպաններէրը յօրինած էին, և՛ ըստ Օսմանեան Դուռը ընդունած էր, բոլորովին զայրացան Անգլիան ու Ֆռանսան Ռուսի խորհրդատուցին դէմ։

Ռուսաստան վախ չուզէց ցուցնել Եւրոպայի առջեւ ու դրէց առ պէտ պատճառ իր Կօնստանդնուպոլսի դեսպանին, ու առ պէտ Վիեննի իր Բարիզի դեսպանին, որ թողնէն էլնին նոյն մայրաքաղքնէրէն։ Դեսպաններէրը դադրեցնելով ամէն տիրակցական յարաբերութիւններէրը, նախ ի պէտիքա քաշվէցան, անկէ ալ քանի մը օրէն Ճամբայ ընկան դէպ ի Պետրոպուրկ։ Ռուսի տէրութիւնը յիշեալ դեսպաններէրը եւս կանչած ատենը, ի Պետրոպուրկ նստող Անգլիայի դեսպանին պէտ Հաւիլէրն Սէմուրնի

ալ ծանուց ար՝ իր անցագիրները պատ-
րաստ էն. դեսպանն ալ մեկնի ուղեւո-
րեցաւ դեպ ի Լօնտօն: Իսկ Ֆռանսայի
դեսպանին ամենեւին այսպիսի ցուցում վա-
րուժ չէղաւ ղեկավարութեան կողմին.
սակայն դեսպանը իր կողմին ծանուց ղե-
կավարութեան՝ որ իր Տէրութիւնը Անգ-
լիոյ հետ հաւանիլա ըլլալով, պէտք էր
որ ինք ալ ձգէր ըզ Վեստպուրկ: Ապան-
կով Ֆռանսայի դեսպանն ալ էաւ իր անց-
ագիրները. սակայն Կայսրը իր քովը կան-
չեց ըզ դեսպանը անոր չուէն առաջ, ու
իր ձեռքովը Աղէքսանդր Նեւսկի կոչված
պատուանշանը շնորհեց անոր:

Ռուսի տէրութեան պատերազմական
բեռը ահագին կերպով ծանրացաւ, երբ
Ֆռանսան ու Անգլիան ալ իրեն դէմ պա-
տերազմ հրատարակեցին. սակայն եւ այն-
պէս չ'ուզեց ընդունել խաղաղութեան
ջաս վերջին պայմանները. որ էին ա՝ Ռե-
նահ Պուղտանին էնիլը. բ՝ նոյն երկրին
վրա ամենեւին պաշտպանութեան իրա-
ւունք չ'ունենալը. գ՝ Դունայի նաւար-
կութիւնը ամէն ազգի վաճառականնե-
րուն բաց ընելը. դ՝ Օսմանեան տէրու-
թեան ամէն ձիւղ քրիստոնէութեան վրա
հինգ մեծ տէրութեանց միասին պաշտ-
պան ընելը: Ռուսի իր պատերազմական

պատրաստութիւնն էին հրեշտաց, նոր նոր ոտիպներով բաղմաթիւ զօրք դրօշներուտակ կանչէին. պատերազմին ծանրութեան դիմանալու համար Թուրքի դրամը շատցաւ, և երկ հարիւր միլիօնէն աւելի ֆրանք վոխ էառ, ու Տաճատալի [1] գետին ալ էրաը անցնող ու Տօպրօճան դաշտին վրչ ամրացող իր բանակին զօրապետուտիւնէյ հաշտուտիւն բառերիչ իշխուտը։

Սակայն Սիլիստրէի պաշարումն ձախողելը, ու դաշնակից տերութիւնեւրուն Սեւ ծովի ու Պալքանի վրչ Ռուսի ազդեցութիւնը ծեծելը, պատճառ եղան Ռուսի սիրելուն պատերազմի յաւակատիճը։ Տաճատալի բանակը ոչ միայն նորէն Տաճատալին ձախ կողմը անցաւ, այլ և Ռէլսի Պաղտասնին ալ Թուղնէլով՝ Բուրթ գետն ալ անցաւ ու. մնաւ ի Պեսարապիա. անկէ ալ շտակըրկեցաւ դէպ ի Կրիմ, դաշնակիցներուն սպասաւորելու դէմ դնելու համար։ Իսկ տերութիւնէրնին Սեւ ծովին Միջերկրական ամբոխ նաւահանգիստին վրչ փակվեցաւ, Պալքանին ալ Բօսֆորը Թուրքի անմատչելի նաւահանգիստ վրչ։ Միայն Հնդկաստան Ռուսի նաւատորմիղը ազատ բաց ծովերուն վրչ Անգլիոյ ծովերուն բռնացուծնելուն դիմացը երեւնալով, մեծ վախ պատճառէր այն տեղերը

թու բնակիչներուն, առկայն այս երեւոյթը հետեւանք մը չունեցաւ։

Պատերազմի հրամայական ի վեր Ռուսիոյ հետ էզած ծեծկրտուն պատմութիւնը, նոյնպէս և Ադմոյ մեծ պատերազմին ընդարձակութիւնը Օսմանեան յօդուածին մէջ ձառնելու էն։

Օսմանուս — Պատերազմի հրամայական խումբը հետեւեալներէ՝ բաղկացեալ էր։ Դաւթին կողմէն ալքունի բանակին զօրագլխաւորը Էօմէր-Բաշային զբկվեցաւ, ու եռաւն հազար զօրքի առջեւ կարգադրեցաւ։ Երբ բանակին մէջ երդման հանդէսը կատարվեցաւ, խրտքանձիւր դանդէրան դրօշները մէջ առ բերվեցան, ու բանակին Մուֆթիին ձեռքը Քուրան մը բռնած, նոյն դրօշներուն դիմացը կեցաւ։ Զօրագլխաւորը Էօմէր-Բաշան, ու իրեն հետ բոլոր աւագ պատանէրը, Մուֆթիին եւսեր կայնած, ալ ձեռքերնին վեր վերցնելով՝ ու աչքերնին Քուրանին վրա ձգելով՝ երդմնցան իրենց պահանին մինչեւ վերջին կաթիլը թափելու ի պաշտպանութիւն դինին ու հայրենիքին։ Երբ դնդապետները՝ դրօշներն իրենց գունդերուն դարձնելով, զօրքն ալ երդմնցուցին։

Էօմէր-Բաշան՝ որպէս զի պատշաճաղութիւնը աչքը գրաւէ, առաջնէին նամակով մը ծանուց՝ զայս պատերազմի հրատարակման լուրը Ռուսի բանակին զօրագլխապետ Կօրչաքօֆ իշխանին, և թուղթին մէջ տաս-հինգ օր ժամանակ կու տար իշխանին, Ռուսի պաշտօնը պարպելու, թէ չէ նոյնչափ օրին հոքը թշնամական գործերը պիտի ըսկըսին ի՛բաներ: Այս միջոցը տաս օր մ՚ալ երկընցնելէն հոքը, մեծ Տէրութեանց դեսպանները մէջնորդութեամբը, հոկտեմբերի 9 ին թշնամական շարժուձեւերէն ըսկսէցին Օսմանցոց դիմէն նախ: Հոկտեմբերի 16 ին Փերլիք Խամայիլ-Բաշան երկաւն-հինգ հազար զօրքով ու երկաւն թնդանօթով պարկեցաւ Ռուսի զօրքին հետ, Կալաֆաթ ըսուած տեղը, Տանուպի ձախ դին: Երկ կողմէն ալ երկար դիմակալութիւն ըլլալէն հոքը, վերջապէս Ռուսերը հետ քաշուեցան, յաղթութիւնը Օսմանցոց թողնելով:

Էօմէր-Բաշան՝ Խամայիլ-Բաշային երկաւն-հինգ հազարին զատ դեռ շատ զօրք անցուց ի Կալաֆաթ, որով Կալաֆաթին ու հոն կողմի բարձր տեղերը տիրացան: Հոքը Էօմէր-Բաշան անձամբին անցաւ յ՚այն կողմն՝ որ Թօմրօքանի դիմաց

Տանուտէր մէջ տեղը կը գտնէ, ու անկէ ետեւէն ծեծել հանելուցակոյ գեռեզմէն վրա գտնող բերդականման մաքրատունը, ուր ամրացած էին Ռուսերը: Գանի մը ժամէն՝ մաքրատունը պատրաստել՝ ետ քաշ վեցան Ռուսերը. և Էօմէր-Բաշան կըղզնէին հոն անցնելով, մաքրատունին ու Օլթէնիցա ըսուած շէնքին մէջէն, ու լաւ մը ամրոցուց նոյն տեղը:

Մէկ քանի օրէն Ռուսերը երկուքն հինգ հազար զօրքով Օլթէնիցայի վրա յարձակումի մ՚ըրին: Օսմանցիք թէպէտ և տասհինգ հազար մը հոգի էին, սակայն այնպիսի ժրութեամբ ու եռանդով դէմ դրին թըշնամիին, որ՝ չորս հինգ ժամ տասնիկ պատերազմէ ետքը՝ ետ կոխուածտալ ետ նահանջեցուցին:

Երբ Րումելիի մէջ այսքանին բանակը օր օրի վրա աւելի երես կը ձերմըկցնէր, Անատոլիէն ալ, պաշտպանի կոչմէն, քանի մը յայտ ըսուելու աւելցան:

Օսմանեան պետութիւնը այս ահեղ պատերազմին բակիրճէն ուզելով ցուցնել որ իր համար զըրաստան պարտք մըն է իր երկրին ու իրաւունքներուն պաշտպանութիւնը, ըղ ժողովուրդն աշխարհօրհէն զէնքի հրաւիրած տեղը, իր մեծաղօր կայսրին ալ ղաղէ մակդիրը նըւիրեց. որ կայս-

քանան Թոլըրտաւթեամբ՝ բոլոր մըզկիթ-
ներու մէջ կայսրին անունին հետ յիշուե-
ցաւ Խթպտա լուսաց տղօթքին մէջ սո-
պես։ Սուլթան Ապտուլ-Մէճիտ Ղազի
խան։

Եւրոպայի մէջ տէրութիւններէն՝ ո-
րոնք ամէն կերպով Ղանոյած էին այս պա-
տերազմին խափանմանը, երկ Թշնամաց-
եալ Տէրութեանց իրարու դէմ պատե-
րազմ հրատարակելը տեսնելէն ետքը, ա-
ռաջի վրդովմէցան. և Ֆռանսան ու Անգ-
լիան յայտնապէս Օսմանեան Տէրութեան
կողմը բռնելով, իրենց մերձաւոր տար-
ածքը՝ Տաւրոսի կողմը նաև, 2500 թնդ-
ացօթ առնելով, Տարսոնէլի և Ղաւամ
գօլի նեղուցներէն ներս մտաւ, ու հակ-
առակորդի վերջերը Պէյ-քօզի դիմաց խա-
րիսխ նետէց։

Երբ պատերազմին պատրաստութիւնը այս-
պէս կը ծանրանայինէ օր օրի վրա, Սեւ
ծովին երկաթ նաւատորմի ձեռք մը սեւ լու-
ծը աւելի զըզուէց ոչնչելը։ Ծովակալ
Օսման-Բաշայի ու էրկրորդ ծովակալ
Հասան-Բաշայի հրամանատարութեանը
տակ էզած Օսմանեան նաւախումբը՝ որ
էօմէր Վրիոնի, Հաճի-քօճէի ու էրկ շո-
գենաւ նաւերէն բաղկացած էր, Սինոպի
նաւահանգիստին մէջ խարիսխի վրա կե-

ցած էր։ Նոյեմբերին 18 էին, միգամած օդով մը, յանկարծ Ռուսի նաւախումբը մ'երեւցաւ նաւահանգիստին բերանը։ Այս նաւախումբը՝ որ բաղկացած էր 2 հրացայտէ, 4 երկցայտէ, 4 միացայտէ, ու 3 շոգենաւ նաւէրէ, որ ի լոկ երկաթեայ զօրաւոր քուն՝ Օսմանեան նաւախումբը, նաւահանգիստին բերանը բռնելով, անձնատուր ընելու դուշ քաշեց Օսմանեան։ Օսմանեան նաւատորմիղը մեծ ու պզտի՝ Թշնամիին շարժառիթը ժը առնելով, վախնալու տեղ առնել կսպասէին, ու միմիկ առիւծ կըտրած, հրետակոծելու ըսկսին բուռնկոտելին, ու քանի մը վարմիկ միահետ պատկելին Թշնամիին վրա, ու ետ շրթա ժամ անհետացին քաղաքապետութենէ Թշնամիին հետ մտերմութիւնէն էտքը, երբ նաւէրնէ մին քանի Թշնամիին ռաւմբէրնէն կը տուէին ու կրակ առած կը բռնկէին, մնացած նաւէրուն ալ իրենք իրենց ձեռքով կրակ տալով, հասկցուցին Թշնամիին որ քաղքէն վախնին անձնատուր կ'ըլլան չի թէ Թշնամիին։ Այս պատերազմին ընթացք առնելէ՝ Թագին միացած շարժեցաւ մեծ դժուարութեամբ Թշնամիին մէջէն անցնելով, ծեծին բակերուն բռնի ի Պօլիս երթալ։ ու քանի մ'օրէն՝ երկ հատար կրա-

ընձնելու մասին ու նաւախումբին կո-
չուած ալ իմացնելու :

Փաւոսացոց ու Անկլեսացոց միաբան-
եալ ոտքովը՝ 5 հետեակ, 15 հրկիզարկ,
15 միայարկ, գնկուռմբերովը 21 ին պէյ-քօ-
չին դիմացին խարիսխ վերցնելով, դէպ ի
Սեւ ծով ուղեւորելեան, ու Տրապիզօնի,
և Պաֆռումի կողմերը պտըտելով, և Սի-
նոպի նաւահանգիստին մէջ քանի մ'օր
կեցնելով, դարձաւ նորին ի Պօսֆօր : Պատ-
մութեանց մէջ անկիշատակ բան՝ առջին
անգամ Սեւ ծովը Դաւռերը Եւրոպաի
արեւմտեան ծովային Տէրութեանց ա-
չեւ կը բացվին, գործով իակ յայտնի կ'ըլ-
լայ թէ ծովերը ամէն ազգերու էին :

Իակ յաւելեալ ամիսի մէջ Րուսիոյ
կայսրական բանակին եկած յիշատակի ար-
ժանի լուր՝ հրկիզող անգամ Քալաֆաթի
մօտ եղած պատերազմին լուրն էր : Ռու-
սերը զօրք քայլելով Ձէթանէ ըսուած
տեղին մօտ, որ Քալաֆաթին քանի մը
ժամ հեռու է, ըսկըսեցին հոն՝ վիլեզք ա-
մրացնել : Իսմայիլ-Բաշան այս լուրը ա-
նելուն պէս, չ'ուզեց թըշնամիին ժամա-
նակ տալ իր մօտերը ամրնալու, ու զեկ-
տեմբերի 23 ին, առաւօտեան կանուխ,
եռատուն հազար զօրքով ու հրկիզող-ու-
հրացիներով երթալով Քալաֆաթին, ու յան-

կարծ թշնամիներ վրա ընկաւ։ Երբ Իսմայիլ-Բաշան լսեա Օսման-Բաշային ազակցութեամբը դիմացին կը գտնէր Ռուսերը, ֆէրիք Մուամմա-Բաշան ալ՝ մօտ տեղէրը բարձրաւանդակի մը վրա տուաջևց ամրցած ըլլալով, ըսկսեց քովէն ալ գտնել՝ զանոնք։ Ռուսերը Թէպէտ քաջութեամբ դէմ դրին երկայն ատեն Օսմանցոց կրակին, սակայն իրենց վերջապահը առնին օգնութեան չը հասնելով, դէշ ատրճղեցան, ու ըշտապով նահանջեցան։ Այս պատերազմին մէջ Թշնամիներ կորուստը, ընդ մեռեալ և ընդ վիրաւոր, վեց հօտ հաշտր հոգի մ՚էղաւ։ Իսկ Օսմանցոցը հաշտր երկ հարիւրի չափ, որոնց մէջ երկ ֆէրիք Բաշա, երկ ելեմա Բաշա, չորս գընդապետ, չորս տեղապահ, ու հինգ հաշտրապետ կար վիրաւորուած։ Ռուսերը՝ բաց ուրիշ բանէր, հաշտր հինգ հարիւր հրացան ձգեցին պատերազմին մէջ։ Այս վիճակին Մաշխին, Ռուսճուքի կողմէրն ալ քանի մը մանր մունր ձեռնէր էղան, միշտ յաղթող Օսմանցոց։

Օսմանեան բանակը օր օրի վրա ըստուարանալու հետ էր նոր նոր զօրաժողովներ։ Եդիքտաշի վոխանակեայ Ապտա-Բաշան ու Թունուզլի Պէյն ալ, ցուցնել ուզելով իրենց սիրտերը Չանքը, առջինը

երկուսն հինգ հազար, երկրորդն ալ տասը հազար զօրք հանդերձեցին. որոնք Պօղոսէն ղրկուած կայսերական շոգենաւեր Ըռուսումայր կոմսէն հետըկհան։

Այս միջոցին աւազակաբարոյ յարձակում մ՚եղաւ Յունաստանի կողմէն Օսմանեան տահմանին վրա, ու Եպիրոսի գաւառը տակն ու վրա եղաւ։ Գաւառը առաջի բռնկուցաւ Ամինէի վարչութեան իրեն դէմ ցուցած թշնամական շարժուձեւերուն, ու իր տահմանին վրա տգետամբոխութիւն գրգռելուն համար։ Այս բաներուն պատճառը ազգաս կիր պակ հարցմէցաւ Պ՚ն Մխիթարեան՝ ի պօղոս Յունաստանի դեսպանին, և Ամինէի խորհրդատուին ալ բացատրութիւն ուղէցաւ։ Հէլէն խորհրդատուին խաւսօղական պատասխանին երբ կըսցան խոսել ըլ Դաւաը, որ իր Ամինէ նեղսոզ դեսպան ՝ն էշխի պէյը եա կան չէց, ու Պ՚ն Մխիթարեան ալ անցած իրեկը ձեռքն էտաւ, ու իր Տէրութեանը մէջ գրսոզ հելէնացիներուն դէմ ալ խըստութիւն ձեռք առնելով, իրաւունքով, իմացուց անոնց որ՝ պրշէտ ժամանակի մէջ Օսմանեան հողէրը թողնէն ու իրենց երկիրը դառնան։

Իսկ Եպիրոսի խռովարարներէն վանե-

լաւ համար, որպէսզի Յանխնան կատարելը քանի մը հարցաւ զօրք հաւաքած էր անոնց վրա. Պօլիսէն ալ այլ և այլ առնել կայսրական շարժառանէքով կանոնաւոր զօրքի վէց հօմ դառնալէն արձակուէցան ի վօլօ և ի Բրուսիա, և որպէս զի բանը շատ ալ ուշացած կերեւէր անձը բացատրական իշխանութեամբ նոյն կոմսին զբրկուէցաւ, որ և հասնելուն պէս ի Նարսա, սկսաւ կերպարանափոխ ընել բանից ալ պատասխանութեան ձեւը: Մինչդեռ էին Ֆաւաս-Էֆէնտի և նարսայի կոմսին գործակալները ընդ հերքեցոյն գաղտնախօսելն ու խաւսակցելը, Ազատ-Բաշան, Պէսիմ-Բաշան ու Չէյնէլ-Բաշան ալ Յանխնայի մօտէրը, կարտուճա գիւղին մէջ, Տիմոթէա առնելու քովէրը ու Մէձօվայի մէջ գտնուելու, զանոնք, ու երեքէ գրեթէ չէր գտնուէցան առանց:

Իսկ Ռուսէրը Տանուպի ձախ ափեւրին վրա մինչեւ փետրվարի վերջը հազիւ մէջ ու պզտիկ կռիւներէն օգուտ մը չէր քաղուէր եղեր, մարտի մէջ Լուսէրա գօրավարութեան առաջնորդութեամբը, եռասուն-հինգ հազար հոգի Տանուպն անցան Հըրշօվայի մօտէրը, ու Տօլրօճայի դաշտին մէջ առ

Ռուսի Տանուսին անցնելուն հետ, Անկլիսի ու Ֆռանսայի յուսալքուած դէմքն ալ բոլորեցին ի կալլիոլիս հասնիլ։ և գանձի անկլիսական թղթադրեր նաւը մտած 27 ին գիշեր հասաւ, ու Ֆռանսայի և Անկլիսի ընդդէմ Ռուսի Տէրութեան ըրած պատերազմին հրատարակուեցաւ նէրուն լուրն էրեր։ Գաշնակից Տէրութեանց բանակին թիւը նոր նոր հասած զունդերով շատնալով ի կալլիոլի, և անկէ ալ ի գիշեր զբրկուելնուն համար, Վարշուվիսին Սէլիմիէ ու Գուլէլիի զինուորագրելը անկլեացոց, ու Ռամիլ չինթելիի ու Տաւուտ-Բաշայի զինուորագրուիլն ալ Ֆռանսացոց էտուր։

Իսկ Բռէյնս Նաւօլէօն ու Տիւք որ Վէմպրիչ իշխանութենէրուն համար, ո՛ր նիք մօտ օրէրը կ՚ըսպասուէին, Նէշատէլի պատի պատրաստ, ու Զուրանի պատրաստին Ֆէրիէ կոչուած մասը պատրաստուէցան։

Մինչդեռ Ռուսէրը նոր նոր գունդեր անցնելով Տանուպին՝ Տօլրօձան մէջ կամընտալին, միաբանեալ տորմիլն ալ ապրիլի 8 ին Օտեսայի դիմաց երկաթ նետեց. ու երկրորդ օրը առջին՝ ու երկրորդ կարգի ծովակալնէրը խորհուրդի ժողովէցան Օտեսան պարնէլու համար, վիլ որ Բառն կոչուած Ֆռանսացի եռայարկ նաւին

մէջ : Նոյն օրը պատգամուար մը ղրկէ-
ցին նոյնկոյս Օսման քաղաքապետին,
որպէս զի նաւահանգիստին մէջ գըտնուած
դաշնակից տէրութեանց վաճառականաց նա-
ւերը ետ տրըվին. և Ռուսի նաւերն ալ՝
թէ պատերազմիկ ու թէ վաճառիկ՝ անձ-
նատուր ըլլան : Ա յս թուղթին պատաս-
խանը չ'ելաւ քաղաքապետէն, ուստի տա-
րին 10 ին առաւօտին կանուխ, եօթ անգ-
լիացի ու եռ Փռանսոյի նաւէր մօտեցան
Օսմանին, ու բակսէյին դընացին քա-
ղաքը : Տասերկ ժամ մինչ խրխնջուն քշէց
կրակը, ու ծանրերին վրա գըտնած բոլոր
շինքերն այրեցան կործանեցան ու նա-
ւահանգիստին մէջի առևտրացող ու Փռան-
սոյց վաճառականաց նաւէրն ազատեցան :
Մնաբանեալ առտիկը եռաւուն-հինգ հատ
կտրուս, ընդ մեռեալ ու ընդ վիրաւոր.
Փռանսոյի Վօսան շոգենաւը քանի մը
կարմրած դընասակ ընդունելով կրակ է-
առ, 'զոր շուռտալ մարեցին :

Մ ինչեւ ատրիկի վերջերը Եաւօլեօն
իշխանը, Գեմպրիճի դուքսը, Սինէ-Ա-
նոս բռնապետը, Լօրտ Ռաիլեան, Գան-
ռօպէ մեծ զօրավարը, ու շատ աւագ բռ-
պաներ, թէ անգլիացի և թէ Փռանսո-
ցի, հասան ի Պօլիս : Եաւօլեօն իշխանը
Ներշամատատան, ու Գեմպրիճի դուքսը

Փերիէի պալատը կ՚ընկնէին էտքը, բոլոր պաշտօնակալներուն և դեսպաններուն այցելութիւնները ընդունելու, և իրենք ալ կայսրին յարգը գնացին, որուն փոխարէն պցելութեան գնաց կայսրն ալ անոնց։

Իսկ տղուն մէջ Յունաստանի սահմանները հասած լուրերը՝ ապստամբելու օրէ օր աւրըվելը կը ծանուցնէին։ Հերօն Փռանկական շոգենաւը Ա յի-Նիքօլաի ծովեզերքին մօտ ապստամբներու էրկու նաւ ընկղմէց, որոնցմէ չ՚ուզէցին անձ նաւուր ըլլալ։ Ատենք ես նաւ էին, ու ես հարկաւ հոգի, որոնք Ա յի-Նիքօլաի յամրոցը էլնելով ամէն անցքամուխները պիտի գործէին։ Բայց ասկէ աւելի մեծ ու պարշտելական յայտնութիւն սա էր որ՝ Փռաստ-Ինֆեսին իր հրամանատարութեանը տակ գրուած կայսրական բանակով զարկվէցաւ՝ Նարտա գաւառին Ռէնա աւանին քով՝ Ճաղէա գօրավարին ամրութեանցը հետ։ Հարիւր թէ մէկ ժամ տեւէց ցնծը, Ճաղէան փախաւ, ու Թըշնամին ցիրուցան ես քաշվէցաւ, ու էրկ հարիւր գի, վէցսուն գերի, խիստ շատ պատերազմական նիւթէր և ուղտ գրօշ ձգէց մարտի դաշտին վրա։

Ա յս գերութենէն մէջ էր Գալատուղ տարեկ անուն հայազգեստը, որ Յու-

նաւասանի նշանաւոր ընտանիքներէն մէկին պատկան էր, և առնել Բարիզի հռչակաւոր բանակաւն դպրոցը աշխատասիրած, ու հիմա ալ այս խոստովանութեանց ձեռնադրութեան մէկին էզած էր: Ա յս անձին Ֆաւաս-Էֆէնտիէն գաղտ մարդասիրութիւնը սակայն կը պատմէ մեզի բարեկամ մը, որ ուղեկից էր մեծատուին ու ամերաշուք Էֆէնտիին: Կանանոցատարածի գերդի ընկնելնէն առեր, Ֆաւաս-Էֆէնտին անոր այցելութիւնը սեռանէլով, մէկէն մարտի դաշտին մէջ անոր սիրտը հանգարտեցնել էտաւ՝ կեանքին ապահովութեան վրա, ու իր հարստատեսնէրէն մէկին յանձնելով՝ զանի՝ ապրուստէց որ մարդասիրատիս խնամքին: Մեծ օրը գիտցը բերել տալով հիշեալ հարստատեսը, քանի մը հարցմանքներէ էտքը, ապրուստէց անոր որ նամակ մը գրէ իր ընտանեացը, որպէս զի անոնք ալ ապահով ըլլան իր վիճակին վրա: Կանի մ՚օրէն նորէն առջեր բերել տալով ըզ հարստատեսը, սա խոստովանութիւնն էզաւ մէջերնին: Էհարց անոր Ֆաւաս-Էֆէնտին. — Ո՞նչ խոստանալով այս խոստովանան ձեռք տարիք: — Պատասխանեց հարստատեսը. Մեզի այնպէս հասկցուցին որ մեր կրօնակիցներ կը կրէ ապրելոյն բարեպատս վարչութեան

մը տակ, և Թէ պէտք է որ անոնց օգ-
նութեան հասնիլը։ Ի պատասխան այս
խօսքին Փռատո-Ֆէնտին հինի հարցը
դարձ հանել յարաբերութեան էութիւ ու
բուն։ — Այս բառերը ձամբի ծախք ըրէ,
ու դարձիր քու հայրենիքդ. ու հոն պատ-
մէ քեզի առնուն հասկցողներուն՝ բարբա-
րոս ըսված Վարշուվեան քեզի ցուցած
բարեսիրտութիւն վարուելը։ Երիտասարդ
հարցրութիւնը բղձկիլով, ու Փռատո-Ֆէ-
նտինին ոտքը ընկնելով, չը դիտէր ինչ
կերպով յայտնել իր շնորհապարտ զգա-
ցումները՝ այն վեհ բարերարին որ կը
պատրաստ իր կեանքն ու իր ազատութի-
ւնը. և բուռ թոմալիկով։ — Ես ինչ վա-
խտին կրնամ ընել այսպիսի նորօրինակ
մարդասիրութեան մը, բայց եթէ եր-
դումը ընելէ մէյ մ'ալ ձեռքս վէրք չառնե-
լու Օսմանեան Տէրութեան դէմ. — Մենք
ըրած մարդասիրութիւնին էրդումով չը
վաճառենք, բուռ Ֆէնտին, և Թէ որ
երախտագիտութիւնը ձեզի կը նեղէ,
այն բանին որ ես քեզի ձամբի ծախքի
համար կու տամ պահ կրնաս երթալ
դու քու բնակութիւդ գտնել, դուն վէրքի
ուրբ ըլլին, ու նորէն պատերազմի երթ
մեղի դէմ։ Ա՛յս խօսքերուն ահիկերան
ու ակընկալ մնաց հեղնէն հարստահեսը։

Այս խոսակցութենեն երբը Փուսա-Ֆէնոմէն ձանձրոյ եղեր՝ զանի, իր երկիրը տպահոլոպէս հասնելու ելանակով։

Այս հանուռօտ պատմութիւնը բաւական է ցուցնելու, թէ ինչ վիհանձն ու. մարդասէր հոգիի տէր անձ է տղին. ասիայէ ու մեծնռատ Փուսա-Ֆէնոմէն, որ իր բազմանակոյ ու դժարին պաշտօնին մէջ առանց կամքիլ մ՚արիւն թափելու, բայց զօտեբաղմոյ եղած արիւնհեղութիւնները, մեկ մեծ խաղաղութիւն մը շուտով խաղաղցուց, և մեր Օգոստոսէ Ինքնակալին իր ժողովրդին վրա ունեցած անխոտոր աչքն ու հայրական գութն ինքն ալ տղերուպէս զգալով ու արժանապէս ներկայացնելով՝ զանի իր շրջած գաւառներուն մէջ, թէ մահմետական և թէ քրիստոնէ հպատակներուն սիրելի ըլլալն զաւ՝ թշնամիին և օտարներու ալ զուարճանալի եղաւ։

Ասիոյ մէջ հիսուն հազար գաշնակից զօր Օսմանեան հողերը հասած ըլլալով, թշնամական մեծ գործողութիւն մ՚ըսկսիլը ընելու ժամնակն եկած էր։ Ռուսի մոյսի 6 ին պատերազմի Տէսուչը, ծովային Տէսուչը, Սինէմ-Առնօ պատերազմը, Լօրտ Ռակլանը մասնաւոր շոգենաւներով մեկնեցան դնացին ի վա-

նա, ուր ժողովուած էին արդէն դաշնակից տոհմիներուն ծովակալները, և իւրաքանչիւրը Ասիա զօրաբլուխներուն ծովակալները կառնայէն ի Ղուենոս երթալով, հոն խորհուրդի նստէցան, ընդհանուր ընդ ցամաք ըլլալիքը քննեցին եղանակին օրշէլուն համար, ու մինչեւ այդ ատեն ծովուն մէջ կենալ որոշեցին, այս անձէրնին խրթնաձիւնութիւն իր տեղը դարձաւ, և այս խորհուրդին վրայ՝ դաշնակից զօրքը ըստացած կարծուածին ի կառնա կղզին ելլել սկսաւ։

Ասիա միջոցին Ռուսերը Տարտարի դաշտը ձգելով, Թուխաչ եղեն հասնելու, ու Սիլիստրիի դիմացը գալով՝ պատշարէցին զանի բառնալիչ իշխանին հրամանատարութեանը տակ։ Պոյխոյ 12 հին մինչեւ նոյն ամիսին վերջը շատ անգամ յարձակումներ եղան Ռուսի կողմէն, և Արտ, Եըլանըը ու Մէհիաիէ ամրոցները տակ խիստ կատաղի դիմադրութիւն եղան։ Ռուսերը ամէն անգամին ալ կորուստով ետ քաշելով, սկսեցին նոր ու մեծ յարձակման մը պատրաստուիլ։ Օսմանցիք ալ Ղուենոյէն ամէն տեսակ օգնութիւն ընդունելով, յարատեւ էին դիմակալութեան։ Յունիսի 10 ին պիշտախտանն ընկան Ռուսերը Սիլիստրիի վը-

լա, ու զարհուրելի գնաւոյժութիւն մըն է բոլոցդ քաղքին դէմ. ասկոյն Օսմանցիք ոչ ինչ նըվաստ քաջութեամբ պատասխանելով՝ ի թերթս հանէցին յոյսը Ռուսերուն, որոնք տաս-հինգ հազար մարդ, էրկուքնէ չափ թնդանօթ ու քանի մ'առջին կարգի բոպանէր կտրուածքով Տանուպը նոքին էտ անցան: Այս առնօրեայ մարտութեան մէջ Օսմանցոց համար չատալ դէպ՝ Մուսա-Բաշային մահն էղաւ, որ ռուսմէ մը զարկվէցաւ:

Սիլիստրէի պատերազմին էտքը Քամա կղզիին վրա ալ տասիկ ծեծ մ'էղաւ: Օսմանցիք զօրք անցուցին ի նոյն կղզին, Ռուսերը չ'ուզելով որ Օսմանցիք տիրանան այն կղզիին մէջ, բակրատցին զարնել գ'Օսմանցիներըը. որոնք Ռուսաձուքի հրաձգենեքրոլը պաշտպանված՝ էտքն ալ օգնութիւն ընդունելով, վանէցին զՌուսերը, տաս ժամ անոնց դէմ մարտելէն էտքը: Այս ծեծին մէջ Օսմանցիք հազար հոգի կորուսին, իսկ Թշնամիին կորուստը հինգ հազար մ'էղաւ:

Անոնցմէն ետքն ալ ամէն օր յաղթող չ'էին: Շիւմլա-Յուի քովէրը երկուքն հազար ռուս՝ Անդրիանոպոլի զօրավարին հրամանատարութեանը տակ, զարկվէցան Օսմանցոց հետ, ու յաղթութիւն մը տա-

ին Օսմանեան բանակին վրա, որ հաշտ հոգիէն աւելի մնալ կորաւ։ Իօղիւրկիէ Թի ձամբան ալ հինգ վեց ժամ հեռի Օսմանցիք ընկան Ռուսի զօրքին վրա, ու առաջապահ կըռվէցան երկ կողմ. սա կայն Ռուսերը ամրացած ու շատոր ըլլալով՝ վանէցին զ'Օսմանցիները։ Դարձեալ յունվարի 17 ին տաս հազար Ռուս մօտ տասհինգ հազար Օսմանցոց հետ զարկվեցան։ Մէկ երկ ժամէ ետքը Ռուսերը հինգ հազար վիրաւորեալի օգնութիւն ընդունելով, վանէցին զ'Օսմանցիները ու հասան ի Պայէզիտ։ Բայց բաղդ այս ձեռնէն ալ ձեր Զիւրիւք-Տէրէի պատերազմը, որ յունվարի 24 ին մղվեցաւ։ Երկ կողմէն ալ հազարներ հազարներ պատկաս չէր զօրքը. հինգ վեց ժամ տրիւն ըռուշտ պատերազմէ ետքը Օսմանցիք ետ քաշվեցան. պատերազմի դաշտին վրա հինգ հազար դիակ ձգեցին, հազար մ'ալ վիրաւոր ունեցան. Հասան-Բաշան մեռաւ, Մուսթաֆա-Բաշան ալ Թեւէն վիրաւորվեցաւ։ Ռուսերուն կորուստը Օսմանցիներէն պակաս չէր, որոնք երկ զօրաւոր ունեցան վիրաւորված։ Այս ձախողութենէտուն վրա Անատօլուի բանակին զօրագլխապետ Սէլիմ-Բաշան ու անոր յաջորդը Մուսթաֆա-Բաշան ձերբվեցան

իրենց պաշտօնէն, ու ի Պոլիս կանչվիցան, ու Էթոտոցի Իսմայիլ-Բաշան զօրագլխապետ կարգվեցաւ։

Իսկ Բումելիի յունական տահմանին եկած լուրերը բոլորովին յաջող էին։ Ֆուատ-Էֆէնտին խռովարարները բոլորովին վանեց Օսմանեան տահմանեն իր վերջին մեծ յաղթութիւնը որ ի Գալատացի, ուր առաջ արդէն դունդերը աւրված էին, ու ապստամբութեան բոյն խորտակելով, վերադարձաւ դառնալուն բանակը կարգի եդեր, ու դարձաւ ի Պոլիս օգոստոսի վերջերը։

Բումելիի խռովարարը, Ռումելուն Տեղապետը եղ անցնելը, դաշնակիցներուն հետզհետէ բռնակալութիւնը լսելով ի Վառնա, պատերազմին ձեռք բերելին վախճան։ Առաջ որ պատերազմը Ռումելուն համար վատօրէնական, Օսմանցոց համար պաշտպանօրէնական էր, բնակից դաշնակիցներուն համար վատօրէնական ու Ռումելուն համար պաշտպանօրէնական ըլլալ։

Դաշնակիցներուն արշաւանքը չը պատմած, քանի մ՚ուրիշ դիտելիքներ կայ՝ ղանոնք նախ հաս անդրադնինք։

Մեր Օգոստոսիան կայսրին երեց դուստրը շքեղաշուք Փաշմա-Սուլթանը՝ երկ տարիէ ի վեր նշանուած էր

Ալ Ղալիպ-Բաշային, բարձրադասին Ի-
շխան-Բաշային որդուն: Կայսրը այս երկ
նըշանածներուն ամուսնական արտօղու-
Թիւնը տեղական 5 ին կատարել տալին
երթը, աւագ դիւանակալներուն և մեծա-
մեծներուն առջեւ, յորմէ ալ հաս-
տատեցան հանդէսը կատարել երեւր: Ամ
սի 26 ին 55 զարդարուն մեծ նաւակներ
ով Սուլթանին օժիտը դնաց Ջրագանի
պալատն ի Պալթալիմանի պալատը, ու
կայսրազան հարսը իր հօրը պալատին ե-
լաւ Ասիական-կողմ քաղաքն, ու հիւսն
ուրիշ փառաւոր կառքերով: Բոլոր ա-
ռաջնորդութիւն, ու կրօնական, քաղաքական ու
զինուորական պաշտօնեիներըն՝ իրենց ձեռքը
դեսպանները յառաջընթաց էղան Թախ-
տին, մինչեւ որ հասուցին հարսն իր տե-
ղին ապարանքը:

Կայսրական Ընտանեսութիւնը պա-
տուհասին էրեսին ծպտած կարգի դուս
ծախքերը դիտատրելու համար, այս առ-
ջին անգամ է որ փոխ ըսուակ ուզեց առ-
նել Եւրոպայի տեղատուներեն: Ա յս
գործն ի գլուխ տանելու համար՝ յ'Եւրո-
պա զբոսնելէն առաջ Ղամիք-Բաշան որ Փը-
ռանսայի ու Անգլիայի երեւելի տեղատու-
ներուն հետ խօսելով բանը յարմար-
ցուց, ու մօտ ժամանակ միլիոն Ֆռանք

վախէ մաբհակը դմբուվէցաւ։ Ա յս մո֊ խէն պայմանները տաճկէր էին. հարիւրի տեղ ութսուն պիտի տրուէր. շահը հա֊ խուին վեց պիտի ըլլար. ամբողջ վոխին գումարը տասհնակ տարին մէջ վոխառու֊ նէլուն պիտի հատուցվէր, ամէն վեց ա֊ միսը մէյ մը մէկ եռամսեայ հատուցմէ֊ լով։

Հընտահասը՝ որ ապէն Եւրոպայի շատ կողմերը մեծ կառավարներ ընէլու հետ էր, նախ ի Կալիպօլիս, վերջն ալ ի Վա֊ ռնա ձգտակիլով, դաշնակից զօրքին բանա֊ կան մեծ կորուստ էտուր. Իմիտնէ ալ պէտք չը ճնայ այս հարուածէն. խոկ ի Պօ֊ լիս քանի մ՚օր հապհ Թէ Երեւայ Թէ֊ Թեւ կէտրով մը։ Տէրվիշ քա֊ պաքնէրը Թէպէտ և հընտահասէ վախ չը քաշէցին, սակայն յ՚Անկիւրիա, յ՚Ա մա֊ սիա, ի Պրուսա և ի Վառնա պատահած մեծամեծ հրպեհնէրը շատ վհատնէր տը֊ վին նոյն քաղաքնէրուն։ Խոկ Պիւձիկլի առանին ու մօտ գիւղերուն մէջ այնպի֊ սի զարհուրելի չարչ ու տարակ ինջա, որ հեղհղնէր վերցուց ու այգինէր առնէր տարաւ, ու քանի մը մարդ ալ խրտղեց։

Եդիտեսի վոխառքը՝ բարձրատասանու֊ Աղտաս-Բաշան յուլիսի 2 ին յանկարծա֊ ման ըլլալով, տեղը Սախս-Բաշան անցաւ

մեծանուն Մխիթա-Ալի -Բաշային տրին։ Բարձրագոյն Դուռին հրամիրակ գնաց անոր որ ի Պօլիս գայ։ Սախա-Բաշան օգտակառավարին հասաւ ի Պօլիս, և Օգոստոսին կայսրին ու Բարձրագոյն Դուռին չ'այց եղաւ. ինքն ալ մեծ պատիւ գտնէր կին եղբը կայսրին ու առատանիին կողմին, փառաւոր հանդիսով փոխադրեալ Թեան պատիւ ընդունէց կայսրին կողմին, և այս հանդիսին պատրօնաւորութիւնն եղաւ ի Բարձրագոյն Դուռը։ Ասոր վրայ ալ շատ չ'ուշանալով մայրաքաղքին մէջ նոր ընտիր փոխադրութիւն գործաւ չ'Եդիսաաս, ու մեծ հառանդով ընկերէց մին գնել երկրին բարեկառուցութեանը։

Մեծագոյն կայսրը ուզելով որ Թանզիմաթին պատուհասած օրէնքները անվրէպ ի գործ դրվին, ու Տէրութեան տեսչութիւնն անապատ ըլլայ, ու քաղաքական օրէնքն առջեւ խրտուիլ չ'ըլլայ ոչ ազգի և ոչ կրօնի, օգոստոսի 26 ին Վարչութեան կողմին ժողովի կոչվիցան ի Բարձրագոյն Դուռը՝ առաջ գիտակցնելը, պաշտօնակալներէն, քաղաքական ու վիճաբանական պաշտօնեաներէն, ազգերու պատրիարքներէն, խրատ առնելու ազգքանի մը մեծ անձեր։ Այսոքիկ պատուական ժողովի մը առջեւ, պատրին գոր-

ծէրս առաւէ, բարձրագոյնս Կիշխո-
հաշան, կայսրին ղրկած խաւին ը հե-տա-
չէ՛նը կարգաց. որ ի՛մպէրպէր Թահղէ-
տալին նոյեդուելիւնը, և ամէն կէրսալ
անոր գործադրուելիւնը: Կայսրին այս
մարդուան վախնալն առաջ եկած հա-
մար, հօմ տարակուսած ու կիրճ անձէ-
րէ բաղկացած յանձնաժողով մը ղրկե-
ցաւ. որ ըզ Թահղէտալին աչքէ անցնէլս
ի՛ըլլալն:

Գանք պատերազմական գործողու-
թիւններուս: Սինչեւ օգոստոսի կսկիծը-
նէրը Ռուսէրը՝ որ անդին Տանուպն էս
անցած էին, Տանուպեան Իշխանութիւն-
նէրն ալ պարպէցին բոլորովին, ու Բու-լ
գեստին միւս կողմը քաշվէցան: Ռուսի
բանակին զօրագլխապետ Կօրշաքօֆ Իշ-
խանը նամակ մը դրէց՝ Ռուսահ Պուղտանը
ձգէլս առնէր՝ Հօմէր-Բաշային, որի մար-
դասիրութեանը կը յանձնէր ռուս հի-
ւանդներն ու վիրաւորներն, որոնք միա-
ցած էին այն երկրին հիւանդանոցներուն
մէջ: Հօմէր-Բաշան առանձին պատաս-
խանով մը ապահով ըրաւ զինքն՝ ըսե-
լով որ փախաքաշէն առէլի մարդասի-
րութիւն կը ցուցնէ այն բնկածներուն: Իսկ
ինք Հօմէր-Բաշան օգոստոսի 10 ին միաւ
ի Պուքրէշ հիւանդ վիրաւոր հազար զօր-

քով, ու հարխուրին աւելի հրամիներ։

Այս ամիսին մէջ ի վառնա ժողովը ժողովուրդեան բանակին զօրքերուն թիւն ալ ուզուն հազարը դրուած էր. ու քանակին ամէն կողմն ու կարասին պատրաստ ըլլալով, Բլիմի վրա ըլլալիս պիտանին ժամանակը հասած էր։ Սինէմ-Առնօ բարեպատրաստը վառնային ի պօլիս եւ հոս ոյս բանին համար, ու կոյսրին, պաշտօնակալներուս եւ մեծ սէրասքեռանց դեսպանութեան հետ վերջին տեսութիւն մ՚ընելէն էտքը, նորին դարձաւ ի վառնա։ Վառնայի ու Պալչըքի նաւահանգիստին մէջ հինգ հարիւր փոխադրօղ նաւեր, հարիւր ալ շոգենաւներ պատրաստուած էին արշաւանքին համար։ Օգոստոսի 25 ին վերցուն հարարի մօտ զօրք բարձելցան յիշեալ նաւերուն վրա, ու օգոստոսի 26 ին առաւօտ պարզեց այն նաւերը չբ տեսած նաւահանգիստը դէպ ի Բլիմ։ Անկլիական տորմիղը ձախ կողմէ, Օսմանեան տորմիղը աջ կողմէ, իսկ Փռանկիական մէջ մէջ տեղն կ՚երթար։ Անկլեցոց տորմիղը դէպ արեւմուտ խոստրիլով, ու Ռուսի ծովեզրնէրուն մօտ քերթելով, ան ներեւոյթ էղաւ Փռանկ ու օսմանեան առաջնէրուն, որոնք օգոստոսի 30 ին Բլիմի Թարխան-պուռնու ըսուած հըր-

ուղղութեան դիմացը երկաթ նետէին։ Եթէ դիշերը Անկլխաձեռն տօրմիոն ալ հասած միաբանէ, ու երկրորդ օրը երեք առաջքները միասնալով Քալամիմաի ծոցին մէջ, սեպտեմբերի մէկին առնելը մինչեն Կեօլէվիի դիմացը հասան։ Դաշնակիցներուն կղզիին դիմաստեղ մը ղրկելէն ետև Կեօլէվիի քաղաքապետին, զի յանձնէ քաղաքը։ Իսկոյն քաղաքապետը ել ընդ քաղաքը ու ել՝ զինքը դաշնակիցներուն յանձնէց անց դժարութիւն, ու մինչեն ետև Տէրութեանց դրօշները բակերուն ծածանիլ քաղաքին վրա։ Դաշնակից տորմիոնին՝ ետև ապէ մէյմէկ դուռը զօրք հանելէցան ի Կեօլէվէ, ու քալելին դիմացն ալ քանի մը հատ ձրդվելով, նետահարելը նոր նոսին առաջ խոտոց, ու երբ հասան Թուղլաի լճին դիմացը, որ Կեօլէվէին տասհինկ մղոն, ու Սէպտեմբերին երկուսն մղոն հեռի է, երկաթ նետէց։ Մէկ օրի մէջ հետուն հազար զօրք հանելէցաւ Չեկիլ-քալե, որ Թուղլաի լճին մէկ կողմը կ'ընկնի, ու հետեւեալ երեք օրերուն մէջ ալ ուղ հազար ձի, քանի մը հարիւր Թնդանօթ, ամբաւ ռազմամիջոց ու նպատակ կըղրկեցաւ նետէրէն ի ցամաք։ Երբ քանի մ'օրի մէջ բանակը պետութեան ցամաքի վրա, չորս կողմ՝ քանի մը

ժամ հեռմնելը՝ դաւանարանելը ընկերակից, ու էգաց դիտօղաբժիշկներ ու ձեռք բերված տեղեկաբժիշկներ հատ կըցուկեցաւ՝ որ Ռաւախ Տէրտերեան այն կողմերը ունեցած ուժը ուծանուն ինաւն հաստատ մը կը հանէր։

Խակի-քալէին միջէ ի Սեպաստօբօլ տաս ժամ մը կը քշէ։ Ա յս տաս ժամ մէջ չորին մէջ ևս պըղտի գետէր կան. որ էն էրմա, Թաշա ու Պէլարէք։ Խակի-քալէին միջէ էրմա գետին հարթ է. խակ անկէ անդին միջէ ի Սեպաստօբօլ լեռ ու ձոր։ Ռաւախը՝ դաշնակիցներուն ճակէ-քալէ էլնելը տեսնելով, բակաչցին էրման միւս եղբին ու բարձրանալնին վրա ժողվելու, ու քաղաքն հարար գօրքով ու հարուր թնդանօթով ամրացան հոն։

Դաշնակիցները՝ չ'ուզելով ժամանակ տալ Ռուսերուն բոլորովին ամրանալու յ'այն կողմերը, չ'բաղաքացին դեռ վառնակ գալիք էրկուն հարար գօրքին, ու բանակին կեսը և վերջապահ գօրքը յ'էկակի-քալէ թողնելով, սեպտեմբերի 9 ին ճամբայ ընկան քաղաքն հարար գօրքով դէպ էրմա, ու նոյն գիշերը երկ բանակ գետին եղբերուն վրա դիմացի դիմաց անցան։ Երկրորդ օրը Ա նկլիացիք նախ, էտքն ալ Փռանսացոց հետ Օսմանցիք ան-

ցին՝ պէտքան։ Դաշնակից բանակին զօրավարութիւնը Սինէմ-Առնս ըսպասարկուն էր. բանակին ալ թեւը՝ Փռանսացի ու օտանեցի զօրքերով բազկացած՝ պօսքէ զօրավարին հրամանատարութեանը տակ էր. մէկ ուրիշը՝ բոլոր Փռանսացի զօրք կեցած, Քանռօպէռ զօրավարին ու Նաբօլէօն իշխանին յանձնված էր. իսկ ձախ թեւը՝ Անգլեսացիներով բազկացած, Լօրտ Ուակընսին հրամանատարութեանը տակ էր։ Իսկ Ռուսի բանակին զօրավարութիւնը՝ Սինէշ շէրօֆ իշխանն էր. նոյն բանակին ալ թեւերին հրամանատարութիւնը Ղօշնօֆ զօրավարին, ու ձախ թեւին հրամանատարութիւնը Լաստօֆ զօրավարին յանձնված էր։

Անգլեսացիք նախ զարկվեցան Ռուսերուն ալ թեւին հետ, որոնք կրակէ անձրեւ մը կը թափէին անոնց վրա դիմացէն։ Բայց Անգլեսացիք երբ լրենց անվըրդով հաստատամտութեամբը առաջ կը քայլէին, յանկարծ Ռուսերուն ուրիշ խումբ մը, որ փոսի մը մէջ պահված էր, երկուքն հրացինով դուրս ելաւ, ու բակրատց քովընտի ալ զարնել՝ զանոնք։ Անգլեսացիք երկ տակալի կրակի մէջ բռնվված, քայլ մը եւս չը նահանջեցան. մինչեւ որ Քանռօպէռ զօրավարին հրամայած Փռանսա-

ցոց մինչեւ Թեւը զարմանալի քաջութեամբ
Ռուսի մինչեւ ու ձախ Թեւէրուն հետ մաք-
արձակելով, օգնութեան հասաւ Անկեսա-
ցոց: Այս մինչեցին Թուրանացոց Զուսալ
գունդերը ու Անկեսացոց Ընթացողի զօր-
քը յարձակիչեցան այն բարձրաւանդակին
րուն վրա՝ ուր ամրացած էին Ռուսերը:
Դաշնակիցներուն ձախ ու մինչեւ Թեւերը,
և Ռուսերուն մինչեւ ու այլ Թեւերը նրա-
րուս խառնակեցան, և սուինի ու դաշոյնի
գարհուրելի կռուոյս մէն ի բակերէն. որ
երկ ժամէն աւելի տեւեցին երբը, Ռու-
սի գունդերը ետ քաշվեցան ընդոստալ,
ու մարտի դաշտը դաշնակիցներուն Թո-
ղին: Ռուսերէն տասն հազար ու դաշնա-
կիցներէն չորս հազար մարդ՝ ընդ մեռեալ
և ընդ վիրաւոր, ծածկած էին դետնին
երեսը: Ռուսերուն Թողած վիրաւորներէն
էին, երկ զօրավար՝ որ էին Ղօշինօֆ ու
Ձէլքանօֆ, հինգ գընդապետ, քառասուն
եսպոյ, ու երկ հազար հինգ հարիւր զին-
ուոր: Անկեսացիք երեք գընդապետ և ին-
սուն եսպոյ ունեցան մեռած ու վիրաւոր.
Ֆրանկներէն Թօնա զօրավարը ձախ զին-
ուէն ծանրիկ վիրաւորվեցաւ. ուրիշ հի-
սուն-հինգ ալ եսպոյներ մեռան ու վիրա-
ւորվեցան: Դաշնակիցներէն վիրաւորված
զինուորները երկ հազարն մը չեմ կարեն:

Թշնամին վախչելու առնել ուժ տար Ենդանոթ, երկ հազար հրացան և ութիշ անբաւ կահ կթող։ Սինչեւ ինօք իշխանին կառքը՝ մինչ շատ բտակով ու կարեւոր գրավածներով, դաշնակիցներուն ձեռքն անցաւ։

Էլման վառաւոտ յաղթուելնուն լուրն ի Պօլիս հասնիլուն պէս, բոլոր Պօսիօրի մարտակոյնէրին հրամիններ արձակվեցան, ու պատերազմական նաւերը դրօշնիրով զարդարվեցան։ Քանի մ՚օրին վերաւորնէրը հասնիլով, բեռան, Ըակհատորի ու Քուլելիի հիւանդանոցները կբացվեցան։ Իսկ Ռուսի վերաւորներուն մին մասն ի Պօլիս բերվեցան, մեծագոյն մասն ալ շոգենաւնիրով յ՚Օտեսա ղբրկվեցան։

Ա յս մեծ պատերազմին լուրը դաշնակիցներուն բանակը քանի մ՚օր հոգնութիւն էառ, ու լուրը Ճամբայ ընկաւ դէպ ի Սիլիստրօ, Թաչա ու Պէլիկ Ջուրերն անցաւ, ու Սիլիստրօյին դիմացը, քաղքին ժամ մը հեռի կիյաւ։ Իսկ Ռուսերը Էլման պատերազմին մէջ աւրվելնուն պէս, հասկնալով ի Սիլիստրօ ժողվելիքնան, ու ամրացան հոն. և որպէս զի չ՚ըլլայ թէ դաշնակից տարմին ծալին Սիլիստրօյին մուտքը բռնադատէ, վեց հօտ մեծամեծ նաւեր ընկղմէ

մեջեն նեղուչեն բերանը : Դաշնակիցներէրը Սիպաստօբոլեն հարաւային արեւելեան կողմը ամէնէն սիրտ գտնելով, զօրքին մէկ մեծ մասը ի Պալաքլաւա ինդուցին : Պաշարման երկ հարիւր թնդանօթներն ալ ծովէն հոն հանեցան, և վառոտէն լուսաւած ձիաւոր ու հետեւակ երկուն հասար զօրքն ալ հանելով նոյն օրերը, սեպտեմբերի վերջերը ծովէն ու ցամաքէն պաշարեցին Սիպաստօբոլ քաղաքը :

Ընդանիս · — Մայրաքաղաք Մաորիտ · վարչութիւն Սահմանադրական · Իշխան՝ Իզաբէլ Բ , թագուհի : — Շատ առնէ ի վեր Ընդանիա պաշտօնական խորհրդ դանուցին ու Ազգային ժողովին մէջ դժ- տութիւն մ՚ընկած էր : Թագուհին այս դժտութեան առջեւն առնելու համար , երկ անգամ՝ պաշտօնակալներէրը փոխեց , երկ անգամ ալ ժողովը արձակեց , ու նոր ժողով կոչեց · սակայն ատոնով ալ դժ- տութիւնը չը վերցաւ : Ա յս դժտու- թեան պատճառներն էին՝ ազգին կողմէն սահմանադրական Դէմոկրատութեան մը փափաք , ու խորհրդարանին կողմէն՝ դա- տութեան ոչին նըւաճելու. Չանք : Թա- գուհին՝ իր պաշտօնակալներուն մեղադ , վերջ մը տալու համար այս շփոթութեան

յունվարի 16 են իր ներկայութեանը պաշտօնականութեամբ ժողով մ՚ընել Կոստր, և նոյն ժողովին մէջ հինգ զօրավարներուն ընտրելին ու զանազան տեղեր բաշխելին ոչ նշանակուած: Ա. յս զօրավարներն էին Տուէրօ լուսարարապետը, ու Խալիշա, օ՚ Տօնել, Քօնշա և Արմէրօ զօրավարները: Առանց մեջնին մեայն օ՚ Տօնելը փախաւ, իսկ մեկալը ներս քաշուեցան:

Քանի մ՚առաջներն ասոնք անհամաձայնութիւնը Տէրութեան դէմ մեքենայուած նայ ու մեծ դաւադրութիւն մը յայտնեց. և ասոր համար հոգի ձեռք անցնելով, խռովութեան մը վտանգը հեռացուց: Սակայն դաւադրութեան ու յեղափոխական շարժառիթները վերջը չը գտնուի, Ըսպանիոյ շատ դաւառներն պաշտպանի վիճակի մէջ դրուեցան Վարշաւեան կողմին. ու Տէրութեան զօրքը ապստամբներուն հետ գործի վեցաւ, յորմէց՝ զանոնք: Հայց յաղթուած կողմին վերադարձը Ալբալատ ու Հինոսրեան կողմերը քաշուելով, Տուէք և օ՚ Տօնել զօրավարներուն հրամանատարութեանը տակ կը զօրանային օր ըստ օրէ: Առանց վրա Լարտ զօրավարը զբկուեցաւ Մատրիտէն ու եկաւ հասաւ զօրքով: Յուլիսի ընկերները երկու կողմ խրտաւ հետ գործեցան. ու ինչ օրէն մինչ իրիկուն քշեց

ձեռը, ու յաղթութիւնն անոնց ձեռք։ Լսած դարձաւ ի Մատիա, և օ՛ Տօնէլ իր դրամած տեղը ձեռք։ Քիչ առնէն պատերազմի տեսաւը անձամբն գնաց ա֊պրատակնէրուն վրա. սակայն անոնք օ՛ Տօնէլ ու Տուլէք զօրավարնէրուն ա֊ռաջնորդութեանը տակ, միշտ քաջա֊թեամբ դէմ դրին ազգուհական զօրքին. ու ամէն տեղ ժողովուրդն ոտք հանէրով, այնչափ ըրին որ՝ յեղափոխութիւնն ամէն տեղ տարածվեցաւ, ու մինչ ի Մատրիտ հասաւ, ուր Վարչութեան կոչին էզօր զօրքն ալ միացաւ յեղափոխականնէրուն հետ, ու պաշտօնակալնէրը վռնտուն։ Բո֊լոր ժողովուրդը ահնինոդրութեան հաս֊տատութիւնը, Մարի Քրիստինէին մըշ֊տնջենաւոր ազդուն Ըռեգանիաէն, ու ա֊պատական պաշտօնակալնէրու ժողով մը կ՛ուղէր։ Թադեհին նոր պաշտօնակալնէ֊րու ժողով մ՛էդիր. որ հաճոյ չ՛ունենաւ ժողովուրդին։ Այն ատեն Թադեհին հր֊րամէց ու հետադրութեամբ Էսպարթէրօ զօրավարը կանչվեցաւ. որպէս զի անի նոր պաշտօնակալնէրու ժողով մը կազմէ իր ներկայութեամբը։ Այս ժողովը կազմ֊վեցաւ, ու Էսպարթէրօ զօրավարը ա֊տոքին գործերու ատեն չ՛ուզվիր նախագահ ընտրվեցաւ. սակայն քանի մը

պայմանով յանձն էառ պաշտօնը. և ու
ռայալական պայմաններէրը տակնուվրայ էին.
Լաս-Քօրմէս ըսված ժոլովին գումարու-
մը, ազգային զօրքին նորէն կազմըվիլը,
պետութեան մէջ իշխանութիւնը ձեռք բերնելն
անցուցած անձէրուն հեռացվիլը պետ-
ութէն, և 1837 ի սահմանադրութեան վե-
րըսին հաստատվիլը: Թագուհին ըն-
դունէց այս պայմաններէրը, և իր բաս-
նագրութեամբը մեծապատիւ յայտարարու-
թիւն մը հանէց, որի մէջ կատարեալ ա-
զատութիւն խոստացած է ազգին:

Ժոլովուրդը մեծ վստահութիւն ա-
նէլով նոր բնտրված պաշտօնակալներուն
վրա, հանդարտեցաւ, զէնքերը Ազգայ-
նութեան յանձնէց, ու Թագուհին պա-
լատին դիմացէն հանդիսապէս անցնելով,
ողջունվեցաւ Թագուհէն, ու յեղափո-
խութեան առեն Մատրիտի մէջ շինված
յուշակարմէրն ալ շրջակիցն: Իսկ Մարի
Քրիստինէ՝ Թագուհին մայրը՝ հարկադրը-
վեցաւ Ընդանիսէն ելնելու:

Տարիս ընթացին մէջ Ընդանիսի
Ազգայնութիւնը բաւական սասիկ վեր
մ'ունեցաւ Միացեալ-Նահանգներու հան-
դուրժողութեանը հետ, ի հարկին կըզ-
գին հանդիպած դէպի մը համար: Ա-
յս կըզգին Ընդանիսի Տէրութեան ձեռքն

ի. ամբիծեան նաւ. մը հոն հասաւ, ու քիչ մը դէմ շարժեցաւ մարդասիրական ողջոյնները նաւէ նաւ տրուելէն ետքը։ Կղզիին բարձունքի պաշտօնատունը նաւ տրուելէն ետքը։ Հանրապետութիւնը ողջոյն կ'ուղարկէ այս բանիս հասուցուած պահանջէն ու էտու։

ԽՕՍՈՒՆ. — Միչիկան կղզիին քաղաքին մէջ խրտուիլներ մ'էր։ Միչիկեան վարչութիւնն այս բանիս համար ի Բալէարս զբօսնելու գնաց։ Քաղքացիները դէմ կելլան ու ջերմ ընդունելութիւն կ'ընեն։ Քաղքացիները դէմ կելլան այս բանիս. զրահներուն հրետանոցի ժամանակ էր, և դունդերուն մեծութիւն կրնար ցոյց տալ հիւանդութեան զայրոյթները։ Սակայն Տէրութիւնը ընդդէմ քաղքացոց կամքին յանկարծ զօրքն ի քաղաք մղեցնելով, խռովութեան առիթն ի Նօթօմի տալով։ Ու հարկաւ հոգին չկրնար մնալ առանց ժողովուրդին ու զօրքին կռուիլն, ու Տէրութիւնը հարկ կրցաւ բանը խաղաղցնել։

Բառամի Դաւթը՝ Փերուսիեանոց Քառլօ՝ Բառամ քաղքին Սանթա-Լուչիա բարձր վոզոյին մէջ ժօրժ գալու առնելը, բառահակին մէկը գանակով այնպէս պիշ

Եղարկ՝ զանկ, որ ձար չ՚եղաւ, քիչ առաջ նէն մեռաւ։ Ա յս իշխանը եռ մանչ ու մի ազջիկ զաւակ էթող, բայց ժառանգը դը դեռահասակ ըլլալով, մայրը Թագուհութիւնամ դրիչցաւ։ Իսկ բոպանիօղը Պօքքի անուշով անպատմելի մէկն էր, որ ըլլաւքը զարնէլէն էտքը վախաւ, ու քանի մ՚ամիսէ էտքը միայն ձեռք ընկաւ։ Դաւքսին բոպանութիւնը քիչ էտքը, Հաւսա քաղքին մէջ ուրիշ երեւելի անձ մ՚ալ զարկիլեցաւ։ Ա յս և ուրիշ բանէրէ կը տեսնվէր որ յաւգման մը մէջ է այս դը քաւԹիւնը։ ու չէտաւ յաւկան 22 հին տպատամբու Թիւն մը փրԹաւ Հաւսա քաղքին մէջ։ տակաւին հոն գտնված աւստրիացի զօրքը ՏէրաւԹեան զօրքին հետ միանալով, շուտով առին ապատամբաւԹեան դիմացը։

Իգալիսի ուրիշ ՏէրաւԹեանց մէջ յիշատակի արժանի մեծ դէպ մը պատահած չ՚է։ միայն նոյն երկրին շատ կողմերը հրնոտելտը մեծ չարդէր ըրած է այս տարի։

Յունաստան։ — Ա յս երկրին գլխաւորաւԹիւնը բոլորվին իր շահին հակառակ Համբայ մը բռնեց արեւելեան խնդիրին մէջ։ Օսմանեան ՏէրաւԹեան և Ռուսի մէջ բացված պատերազմը յարմար

առիթ տեսնէր իր գառը մսատուելուն ցը կատարմանը, իր ընդարձակվիլու տեղ չէր յայտնէր, խառնուելիւննէր Յուդէայի Օսմանեան տահմանին վրա:

Նախ և առաջ Կարախոջայի գիւղատեղին անձը Օսմանեան տահմանը անցաւ, ու Նարսա գառաւը մնաւ, և առաւ ու մնաւ խոտուելնէրով Չանաց ապրատամբելնէլ նոյն գառաւը Կարձրտպոյն Դուռին դէմ: Քիչ առնէն յ'օգնութիւն հասան Կարախոջայիին Թհեօսօր Կրիմա, Զալէա, Թիոսամէոս, Կարամանա ուշաձի Բէքրօ զօրավարնէրն ալ. ու կըսէին շատ անգութելուն գործէր ընելով երկրին ժողովուրդը բշնի ապրատամբելնէլ:

Երբ Նարսայի ապրատամբութեան լուրը Ամէնէք հասաւ, նոյն քաղքին մէջ Օսմանեան գեսպան Նէշիմ Պէյը, որ դուռին դիմացը ամէնացնէք անվայել կերպով կանչվըտած էին, բաղաք վերցուց Յունական Վիկտորութեան յիշելով ապրատամբութեան հասնալ, ու իր անձին դէմ էլած նախատինքին ալ հատուցում ուզէց: Վիկտորութիւնը Նարսայի խռովութեան բանը վրայէն նետէց, առանց Տէրութեան դիտութեանը մտնատրնէ-լու երած բանն է լսելով, ու դեսպանին

ալ հասուցած մը չ'լլար: Այն առեն պետրոսը անցագիրները ուղարկած, ինչպէս որ հրաման ընդունած էր Բարձրագոյն Դուռէն, մարտի 10 ին ձամբայ եղաւ: Անկլիոյ ու Ֆռանսայի դեսպանները ալ ուղղակի Օմծն Թագաւորին հարցնել կարծած խառնուածքը, և նոյն պատասխանն առին Թագաւորէն, ինչ պատասխան որ առած էր Կիշիմ պէյը Վիէնայէն: Սակայն երբ մարտ ամսին մէջ Յունաստանի կանոնաւորագրքն ալ Օսմանեան սահմանը անցնելով մտան Քարտիքթաքիին, ու զարկուելու կոյտրայան բանակին հետ, բոլորովին յոյսերնին եղաւ յունական Վերադարձութեան մասին, ու տեղը տեղ չը մնաց անոր: Յունական բարբարոս վերադրութիւնը անգթութեան սեռակ չը մնայ որ ի գործ չը դնէ սեղայի տանջիներուն դէմ. Լարնաս գաւառին Էօմերլէր ու Ասանլար բոլոր տանջարանակ գիւղերն այրեց մրրկեց, ու բնակիչներէն սուրէ անցուց, առանց խնայելու ծերին ոչ ևս մանուկին:

Իսկ Ամէնքն մէջ Թագաւորը, նըւիրապետութիւնը ժողովը, ծերակոյտն ու բոլոր պաշտօնակալներն ըմբռնելու էին Օսմանեան Տէրութեան դէմ կը դրդռէին ի-

բնոյ խօսքերուն ու պրշտմնէրուն։ Դը-
բաժի հաւքունէր կ'ըլլար, կամաւոր պիտ
ուսնէրու ցուցակնէր կը բացվէր, հրապա-
րակներու մէջ դիշէր ցորեկ համբաւ պիտ
ուսնէրը կը մատրվէին, ու սէրուճիւնն
ալ յայտնապէս հրապէին, հրացան, վա-
ռօտ, և ուրիշ պատերազմական պէտք
եղած նիւթերը կը բաշխէր սուոց։ Ա յս
բաներուս ամէնէն առէլ Թեւ Թիկուն
եղողը՝ պրուսքիոն էր։

Անգլիոյ ու Ֆռանսայի դեսպաններէրը՝
յանախան Ղէկաւարութիւն իր չափին
մէջ պահելու համար, քանի մը պայման
նէրով բաղկացած ծանօթագիր մը տուին
նոյն Ղէկաւարութեան, ու անոր ընդու-
վիլը կը պահանջէին անկէ։ Ծանօթագի-
րին դէսուսը պայմաններէրն էին՝ Հռոմ
Տէրութեան չեզոք կեցուածք Ռուսի և Օս-
մանեան Դաշնին մէջ եղած պատերազմին
առնէն. միևչեւ այն առնէն հեղինակող
բռնած խոտորոյոյ ձամբան պախարակե-
լի հրատարակվիլը նոյն իսկ Ղէկաւարու-
թեան կտրվէին. Օսմանեան սահմաննէրը
ընդլայնելու համար եղող զօրաժողովին դա-
դիլը, ապրատամբութիւն դրդռելու վտ-
ճանաւորութիւն չ'Օսմանեան սահման-
նէրը գնացօրինէրուն արգիլիլը Տէրութեան

կոչվին. անոնք որ հելլենական հպատակ ըլլալով Օսմանիա անցած էին ու ապրուստնին մէջ կը գտնէին, պարշտել սոխին մէջ անոնց ի Յունաստան կոչվիլը. վերջապէս ապրիլի 9 ին չորս մեծ Տէրութեանց Օսմանեան Տէրութեան ամբողջութիւնը հաստատ բռնապետած դաշնադիրը յանձնին Վեհափառութեանն ալ ընդունիլը, և իր ժողովրդին ալ՝ զանի հպատակիլը։

Օհօն թագաւորն ու իր պաշտօնակալները չուզեցին ընդունիլ և բռնապետել այս ծանօթագիրը, ու պին հայիքօս արտաքին գործերու առաջը բանը ժամանակով, հետը մը կը բնարերէր ծանօթագրին չբռնապետվիլնուն։ Բռաւոխան դեսպանը մէջ մտնելով, թագաւորին դէնը ու հասկըցուց անոր ինչ՝ պշտան ծանր հետեւանք կրնար ունենալ Անգլիոյ ու Ֆռանսայի դեսպաններէրուն խրնդիրը մերժելը։ Թագաւորը նեղը մտնելով, մայիսի 25 ին ի ժողով կոչեց իր պաշտօնակալները ու երբ կը վիճէր ծանօթագրին ընդունելի թէ անընդունելի ըլլալը, մէյ մ'ալ Ա. քրօշօլին դեսպանուհին դէմը ելաւ, որ Ֆռանսացոց հաւատարմը մը կ'երեւար։ Այս տեսը բանին ձեռը բռնելին վտանգ, ու ժողովը՝ քանի մը բա-

բացառութիւնեւրով՝ բաղարջէն պա-
հանջված ծանօթագիրը, ու պաշտօնա-
կալներէն տուին իրենց հրաժարականը,
՝ղար թագաւոր ընդունէց։ Սակայն բա-
ցառութիւնեւրով բաղարջված այն
ծանօթագիրը մերժվեցաւ Անկլիոյ ու
Փռանսայի դեսպաններէրէն, ու նոյն միջո-
ցին նաւախումբով հասած Փռանսայի
զօրքը ցամաք ելնելով բոլորէց տարած-
վել ի Բիրէ, ի Խալէի, ի Լաւի, ի Բամ-
բաս ու ի Մխոլտնկի, ևայլ։ Թագաւորին
Ճարը հասնելով, ինք միսակ բաղարջէն
պահանջված ծանօթագիրը։ Ասոր վրա
Փռանսայի ու Անկլիոյ դեսպաններէրը թա-
գաւորին քովն երթալով, նոր պաշտօնա-
կալներու ընտրութեանը վրա խօսէցան։

Երբ այսպէս յունիսի Վարչութեան
աշխատիվարութեան ձեռը բերնի կը վախ-
վեր յ'Ամէնք, Զալէա, Կրիվա ու Բա-
բա-Քօսմա զօրավարներն ալ կոյսերական
բանակին խորտակված՝ Նարտա ու Լարի-
սա գաւառներուն մէջ, կը գտնային ի
Յունաստան։ Իսկ Զամի Քարամանօն՝ որ
Սկլանիկի գաւառին մէջ էր, Փռանսայի
Սօլօն անուն շքեղաւին հրամանատարին՝
Ռումէլն պարօնին՝ անձնատուր եղաւ։

Յունիսի Վարչութեան կամայ ա-
կամայ հեռանալը Ռումիի աշխատվարու-

թեանէն, ծանր թըւեցաւ նոյն կայտռա-
թեան. և Նիքօլայ կայսրը ետ կանչեց
յ'Ամիենք նըստոյ իր դեսպանը, ըսելով
իր նամակին մէջ, 'ըր գրած էր առ յոյն
Դիւանադրութիւնը, թէ "Անհանդուրժելի
ունեցօղ Տէրութեան քով միայն դեսպան
կը ղրկեմ:"

Յունաստանի Տէրութեան շնորհնե-
րը մեծ մրմնջոյքի պատճառ էղած էին
Պաղխէռաի Տէրութեան. որովհետև Պա-
վիէռաի թադաւորը Օթօն թադաւորին
մեծ եղբայրն է. ուստի Պաղխէռաի Վար-
չութեան կողմէն առանձին դեսպանու-
թեամբ ի Յունաստան ղրկըվեցաւ Պ'ռ
Մալմէր ականատես անձը. որ թէ իր Տէ-
րութիւնը և թէ Գերմանական ուրիշ
Տէրութեանց կողմէն պիտի խօսէր Օթօն
թադաւորին հետ:

Կը յուսացվի որ չատ մեծ Տէրու-
թեանց խրատովն ու ըղձանոքովը, նոր
պաշտօնակալներու ընտրութեամբը և Օս-
մանեան քաղքին յոյն խռովարարներուն
վրա տարած յաղթութեամբը, այս Տէ-
րութիւնը խելքին ի գլուխը ժողվէ, և իր
նեղբին վարչութեանը կարգ կանոն մը
դնէ. թէպէտ և դեռ մինչ անդամներէն
վերջերը նորընտիր պաշտօնակալներուն ու
թադաւորին մէջ տարաձայնութիւնը ան-

բէլու հետ էր, և Բարձրագոյն Դուռին Լուսոյն պահանջմունքուն հաւատացած մը չէր եղած։

ԱՍԻԱ

Պարսկաստան. — Մայրաքաղաք՝ Թեհրան. Վարչութիւն՝ բացարձակ կիսուրեան. Իշխան՝ Նասրէտտին Շահ։ — Այս աշխարհը Օսմանեան և Ռուսիոյ սահմանակից գտնուած ըլլալով, և այս երկու տէրութեանց հետ ալ սիրալիրութիւն շատ վերբերութիւններ ունենալով միշտ, չէր կրնար անտարբեր կեցած մնալ արեւելեան մեծ խընդիրին մէջ, որի մէկ ծայրն ալ իրեն կը նայէր։ Պարսկաստան Դուռը առաջուընչ կիսով ընդունելով խընդիրը, Ռուսի խորհրդատուցին խրատներուն ականջ կախեց, ու ի Թեհրան նշանակ Օսմանեան դեսպանին՝ Ահմէտ-Վէֆիք Էֆէնտիին՝ ցուրտ վարուելու յայտնեց։ Բայց երբ Կաղնիէֆ Իշխանն ի Թեհրան հասաւ՝ իբր ատենաբոյ կարգի դեսպան Ռուսի տէրութեան կոչուեցաւ, և ուղիղ այնպիսի նիզակակցութիւն մը հաստատել պարսկական Դուռին հետ՝ որի հետեւանքը Ռուսիոյ նպաստաւոր և Պարսկաստանի գլխատուցաւ էր,

Նաթիեատին Շահ ու իր խորհրդականները աչերնին բացին։ Եւ Օսմանեան դեսպանին Ահմետ-Վէֆիք Էֆենտիին ու Անգլիոյ դեսպան Մըսթըր Թօմըրնին սիրտը առնելով, շատ անգամ խորհրդակցեան անոնց հետ յիշեալ խընդիրին վրա։ Բանիքօֆ ուզածին չը կրնալով հասնիլ, էմեղ ըլ Թէհրանն ու քաշվեցաւ յ'Էրեւան. և Շահը՝ Ռուսաստանէն ղըրկըլած բոպանէրը՝ որոնք եկած էին պարսիկ զօրքին հրամանատարութիւն ընէլու, ետ ձամբէց։ Ա յս բանէրուս վրա պարսկաստան դառնին և Ռուսի խորհրդատոցին մէջ ցրտութիւն ընկաւ. ու բանն այն տտիճան հասաւ որ՝ Նաթիեատին Շահ իր բանակին մեծ հրամանատար Մէհմէտ Խանը, եռասուն քառասուն հազար զօրքով տահմանապետութեանը ղըրկեց, ու իր ի պետրսուրկ նըստող դեսպանին ալ դրեց որ անցագիրնէրն ուզէ Ռուս Վարչութենէն. դեսպանն ալ Շահին հրամանին համաձայն՝ ձգեց ըլ պետրսուրկ։

Զհ. — Մայրաքաղաք՝ Բէքին. Վարչութիւն՝ բոցարձակ միապետական. Խան՝ Ի-Շ ինել, կոյսը։ — Ա յս երկրին տօկալն արիւնահեղ ապրուստամբութիւնը օր օրի վրա ուժ գըտնելու ու Զի-

նի ամէն կողմէ տարածելու հետ է։ Բազմանալ ու տարածուիլ կանխած քաղաքը ապրուստամիջոցներուն ձեռքն ընկած է ուրիշ ծովեզերեայ գաւառներէ։ Ասոնց ներմուծութեան կողմէն մեծ ապրանքափոխանակութեան կեդրոն եղած է քրիստոնէութեան այս քաղքին մէջ բնակիլը։ ուստի քաղաքը ապրուստամիջոցներուն ձեռքն ընկած առնուն մէջը շատ քրիստոնեայ կայնի, սակայն ապրուստամիջոց անունց բնաւ իշխան մը չը հաստատելէն զատ, քան կայսերական պետական ներկայացուցիչն առնելը մարզպանութիւն ցուցած էն անոնց։ Քրիստոնէութեան ալ իրենց կողմէն մարզպանութիւն ցուցնելով ապրուստամիջոցին հալածված մնալուն, ՚ղանոնք յիրենց նաւերն ընդունած ու փախուցած էն։

ԱՓՐԻԿԷ

ԵԳԻՊՏՈՍ • — Այս երկրին փոխանքան Աղիպտոս-Բաշան յունիսի 2 ին յանկարծական ըլլալով, մեծ հանդիսով մարմինը Քահիրէի մէջ Թաղվեցաւ։ Բարձրաստիճան Սախտ-Բաշան՝ հուշակաւոր Մէհմէտ-Ալի-Բաշային որդին՝ մեռնիլ

վոխանակ տեղն անցաւ, կայսրական հաձումեամբ։ Բարձրագոյնս Սահմանադրութեան Յ՚Եւրոպա կըրճված, ու քաղքացի կըրճումեան մեծ եռանդ ունէլով, իշխանութեան հանդիսուն պէս ամէն գովելի միջոցներն ըսկսաւ ի գործ դնել ի բարեզարդումեիւն և ի ծաղկումն Եգիպտոսի. որով բոլոր Եգիպտոսի բնակիչներուն սիրտն ու համակրութեիւնն իրեն գրաւէց։

ԱՄԵՐԻԿԱ

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ. — Այս երկրին Ղեկավարութեիւնը շատուց ի վեր միտքը դրած էր ապատ ուղտ ըսուանալ ճարտօնի Տէրութենէն քանի մը նաւահանգիստներու համար՝ որ ճարտօնի ծովեզերքները դիւրանան վրա կը գրաւին։ Այս բանիս համար Հանրապետութեիւնը բիչա՛ ծովակալին հրամանատարութեամբ տակ նաւախումբ մը ղրկեց ճարտօնի Չուրչքը։ Նաւախումբին երեւնալը նոյն Չուրչքին մէջ շատ այլայլեց ըզ ճարտօնի Ղեկավարութեիւնը՝ որ Թըշնամութեան պատճառ ալ չ՚ուղեր տալ, խօսակցութեան մտաւ ծովակալ Բիչա-ին հետ։ Ծովակալը իր

Տէրութեան կամքն իմացուց, ու դաշնադրութիւն մ' ըրաւ Ճաբօնի Տէրութեան հետ: Զօրութեամբ այս դաշնադրութեան՝ ոո մարտի վերջերը կընթանայ, Ճաբօնի Սամօսի ու Չինաստան նաւահանգիստները բաց պիտի ըլլան ամերիկացի նաւերու, ու դարձեալ՝ իրաւունք պիտի ունենային ամերիկացիք այն նաւահանգիստներէն տաս տասերկու մղոն ներս երթալու. ծովակալն իր պաշտօնը յաջողութեամբ կատարեցին երբ, նաւախումբին մին մասը Ճաբօնի ջուրերը ձգեց, ու ինք միւսով մասովն ետ դարձաւ.

Իտալիոյ մէջ պըղտի իշխանութիւն մը կայ՝ Իշխանութիւն Մօնաքօի անունով, և նաւահանգիստ մըն է Ատրիական ծովին մէջ Սաւոյենիոյ պաշտպանութեանը տակ. Միացեալ-Նահանգներու Հանրապետութիւնը գնէց երկրին իշխանէն այս նաւահանգիստը: Սաւոյենիոյ Տէրութեան շատ ծանրին եկաւ այս բանը. ու Ֆրանսայի և Անգլիոյ Տէրութիւններէն ալ բնաւ չը հաճէցան երբեք. ու թէ այս և թէ ուրիշ պատճառներով՝ յիշեալ երկու մեծ Տէրութեանց ու Հանրապետութեան մէջ վէճ ու գրգռութիւն պատահաւ չէրաւ տարիս ընթացքին մէջ:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Անցեալ տարին պատմութեանը մէջ Ռուսիոյ խորհուրդի մը կազմուիլը հատորակութեան ծանուցած առիթնիս, նախատես էզած էինք նոյն խորհուրդին կանոն կանոց ըլլալու օգուտներուն՝ ազգին ռուսիական ու ձարտարպետական վիճակին մէջ: Ռուսիական խորհուրդը մարդասիրական վեմ մուծութեանէ ազէրը նախ ազգին չքաւոր դասին մանուելիներուն վրա տարաւ. և ուղեցաւ անոնց սորուտան միջոց մը նախապատրաստել, ձեռք էառ Սուրբ Փրկիչի նախանականին կրթութեանը ազգային ունակ մանուկներ ընդունելու, ու հաղարպետական վարժոց մ'ընելու 'զանին: Մանուկները այն վարժոցին մէջ նախնական կրթութեան պարունակած ամէն բաներէն ուսած առնելնին՝ հաղարպետութեան ալ թէ տեսականը և թէ գործնականը բաւական ընդարձակ կերպով պիտի ուսնին: Այս ուսման ջրշած օգտակար ըլլալիքը մանուկներուն՝ ամէն մարդ կրնայ ըմբռնել: Ըլ կայ արհեստ մը որ քան զի հաղարպետութենն օգտակար ու գեղեցիկ ըլլայ. առջին ու բնական արհեստ մարդին, ու բոլոր մարդկութեան կերակրիչ, ուրիշ ամէն ար-

հեռանէին անոր արդանդէն ի լոյս ելած էն, ու անոր երեսէն ի՛տպրին։ Ըստ չ՛անցնի, հոգեպարծութեան ամենակա-
րեւոր գիտութիւնը միւսոնաւոր բաղուկ
նէրու ըղբաղում ու հաղարաւոր ընտա-
նիքներու ապրուստ պիտի տայ Օսման-
եան ծովածաւալ կայսրութեան մէջ, ու
յիրաւի ասկի պիտի դառնայ հոլը՝ ղանի
բըռնօրինէրուն ձեռքին մէջ։

Ռառւմիական խորհուրդը մեծ իւա-
ւունք ունի երբ ի՛ուզէ այս երեսէն ձա-
րել ազգային կարօտնէրուն հացը։ Եւ այն
որ աւելի մեծ պատիւ ի՛ընէ այն խոր-
հուրդին, վերոյիշեալ վարժոցը հոգեպո-
ծական ընելու համար պէտք էղած ծախ-
քերը՝ աւ այժմ ինք խորհուրդը քաշած
ու քաշելու հետ է, և որպէս զի այսչափ
չանք, ծախք, յոյս, պարապը չ՛երթայ, խոր-
հուրդն իր անդամներէն նոյն գործին յա-
ջողակ անձ մը պատած է նոյն վարժոցին
վրա երթալ Տնօրէն վարժոցին ու Դաստա-
տու հոգեպարծութեան։ Այս անձն է
պ՛ն Յ. Ամասեան ուշիմ երիտասարդը,
որ ի Փռանսա կը ներկայանի ու Վեռսայլի
հոգեպարծական գործունէութեան մէջ դա-
տախտակված ու վկայագիրներէն ալ ընդու-
նած է նոյն գործունէրէն։

Այսպիսի գեղեցիկ գործի մը համար

մեր երախտագիտութիւնը յայտնած առնենք Ռուսիոնական Խորհուրդին, որ խղճնիս ալ կ'ուզէինք յայտնել անոր որ՝ Խորհուրդը ազգիկիներուն մասն ալ իր մեծասիրտութեանցը նիւթ ընելով, երանի թէ անոնց համար ալ այնպիսի հիմնարկութիւն մ'ընէր, ուր չքաւոր ընտանեաց ազգիկ տղաներն ալ կարենային ուսանիլ կարմ, հիւսմ, ու բանավաճքի վերբերեալ բանէր, օր մը այն երեսէն տպրուստ դրամներու համար։ Վերջապէս՝ հերու ալ յայտնած կ'ունք սա խղճերնիս, և այս տարի ալ շատ չը սեպենք զանի կըսկսինք։ Մեր փափաքածը դաստիարակութեան շաւղին մէջ երկ սեռին համաչափ ընթանալը սեռանել է, հատատ հաստատված ըլլալով մենք թէ՝ քանի որ կիներէը չը կըսկթին, այրերուս կատարեալ կըսկսութիւնը վերջ չ'ունի ասկէ ետքը նիւթ կ'ունենք պատրել է։ Ան տպրակոյս չը վերջնի, դի կիներ մարդին կէսն ըլլալով, աննեսելի է ըսել՝ երբ մարմնին կէսը գոտատ, թէ չորս անձն առաջ է։

30 սեպտեմբեր 1854։

Մ. Գ.

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԱՅԼԵՒԱՅԼ

Ժամնակագրութիւն երեւելի դիպերու. եւ գիւտերու։

4004 Տարի Քրիստոսէ առաջ աշխարհիս ըստեղծուելը։
3300 Տարի Ք. Ա. Լըրհեղեղը։
2107 Ք. Ա. Հայոց Տէրութեան սկըզբնաւորութիւնը Հայկ նահապետէն։
1200 Ք. Ա. կոզմոգոնիան գըտնած էր Զինի մէջ։
749 Ք. Ա. Հայոց թագաւորութեան սկըզբնաւորութիւնը Պարոյրէն։
273 Ք. Ա. Օլիմպեականէ Թարգմանութիւնը։
149 Ք. Ա. Հայոց թագաւորութեան Շէ նորոգութիւնը Վաղարշակէն։

Աբգար Հայոց թագաւորին ի Քրիստոս հաւատալը՝ Քրիստոսէ ետքը . . . 33
Հայոց ազգին լուսաւորութիւնը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին ձեռքով Ք. Ե. 303
Ս. Էջմիածնի շինութիւնը 307

Նիկիոյ առաջ ժողովը 325
Կոստանդնուպոլսոյ հիմնադիրը . . 326
Կոստանդնուպոլսոյ Ս. ժողովը . . 396
Առջին գանգատները հինգերորդ դա-
րու՝ Նաւթալիի մօտ 400
Եփեսոսի առաջ ժողովը 431
Հայ գրչութեան կտրտատրութիւնը Ս.
Մեսրոպ վարդապետէն ձեռքով . 434
Հայոց Տօնարին հիմնադիրը . . . 501
Փայտի վրա քանդակը գրեթէ հին
Ձինի մէջ 593
Արտոնեալը գոյն հոգևաւոր աղօթիքը 650
Եկեղեցւոյ մէջ երգեհոնի գործածա-
ւորութիւնը 670
Կաթոլիկոս յունական կրակը կը
գրտնէ 670
Հառաչն-էլ-Ռաշիտ խալիֆը Շառ-
լեմանէին կը ղրկէ ձայնօղ ժամա-
ցոյց մը 786
Արտօ Թրուանշանները յԵւրոպա կը
մտնեն 800
Արտոնեալը Տարբանեութեան կը
պատրաստեն ու կը հինէն օգին ու
ալեօղը 810
Հայոց Թագաւորութեան Ցէ նորո-
գութիւնը Աշտ Բագրատունիէն 885
Գիւտ տպագրութեան ի Ձին . . 933
Ճերմը Ձինէն կու գայ և ի Սիկի-

Լիա կը մրսնի 1130
Կառավարիչ Թագավորութեան դիւտը 1170
Հայոց Թագաւորութեան Կ՚ենթ-
դասիւնը Լիւծ Ռուբինեանին 1198
Արտաք բանակառնդութիւն մը վա-
ռօղին յիշատակութիւնը կ՚ընէ 1250
Կաղմացոյց Եւրոպոյ մէջ 1260
Ոմն Պարթև վառօղին յիշատակու-
թիւնը կ՚ընէ 1270
Օսմանեան Տէրութեան բակերնեա-
հարութիւնը 1300
Հայոց Պատմիսերութեան բակերը-
նաւարութիւնը Յ՚Եղուսաղէմ Սար-
գիս Էպիսկոպոսէ 1311
Թընդանօթի գործածութիւնը Ֆը-
ռանսոյ մէջ 1338
Հայոց Թագաւորութեան բարձունն
որ ի Կիլիկիա , Լիւծ Զ Թագա-
ւորին օրերը (1) 1373
Փայտի վրա քանդակ Եւրոպոյ մէջ 1430

(1) Լիւոն Զ Լուսինեան՝ Հայոց վեր-
ջին Թագաւորը կիլիկիոյ Լեռնէն էփ-
էր, իր հինն ու ազգինը յ՚երուսաղէմ ձգելով,
ինչը յ՚Եւրոպա անցաւ , ուր իր ապրճանին
վայելած պատիւներ ու իր պարբերոլինեանը
պահանջած մարդասիրութիւններ էգիպ Ե-
րոպոյ Լագաւորներէն . վերջապէս ի Բարիզ

Կոմէմոլէոկ հնարէց տպագրութիւնէ
մամուլը յ'Ե-րուսա 1450
Օամանցիք առին Ըստամպօլ . . . 1454
Հայոց Պատրիարքութեան ընկերա-
նալորութիւնն ի Պօլիս Յովակիմ
եպիսկոպոսին Պուռսայէ 1461
Կրիստոֆ Կօլոմպ էգիտ՝ղ Ամերիկ 1492
Հին հնարէց գրպարէի ժամացոյցը
(Նուռնէմպէրկի յու-) 1500
Տպագրութեան ընկերանալորութի-
հայոց մէջ 1567
Կաղնէ հնարէց ըզ ջերմաչափը . . 1597
Մեծիս հօլանտացին հնարէց ըզ հե-
ռադիտակը 1600
Հիւսվէ էգիտ ապիւնին շրջիլը . . 1628
Թօռիչէլլի հնարէց ըզ ծանրաչափը 1643
Օմեօ ալ կիւնէ հնարէց ըզ շնչե-
լոյ մեքենան 1654
Ելէքտրական մեքենայ . նոյնը . . . 1670
Ռօմէռ չափէց լոյսին արագութիւնը 1675
Բարէն հնարէց ըզ շոգեկառ մեքենան 1690

Ամս. 1393 Նոյեմբերի 22 ին վէցասան պո-
բէիան. ուր ղերմէ գէս՝ այօր հէ պէովէ
Բարիզի շրջակայքերը Սէն-Տընի բովտ ա-
ռանին էյէղէօյին մէջ, Փռանսայի Լուգաւոր-
նէրուան ու անասնի պօրտկերուան գերէզմանո-
նէրուան ղարթը։

Կալէրու գիւտը 1750
Մօնկոլֆիէ ու Անօնէ հնարէց ՚զօդա-
պարիկը 1783
Լրագիր հնարէց կազմել լուսաւորութիւը 1799
Վխմոդրութեան հնարում 1800
Շոպեվար մեքենայով երկաթուղի . 1810
Տակէռ ու Վիէրս հնարէցին ըղ լա-
ւանկարը 1839
Օամանեան Տէրութեան օրէնադրու-
թեան հաստատումն ի կիւլհանէ 1839
Արշալոյս Աւստրալիանը հայէրէն առ-
բանիկ լրագիր կը սկսցաւ յ՚Օամանիա 1840
Հայոց Ազգային Գերագոյն ԺողովԻն
հաստատութիւնը 1848
Ազգային Հոգեւոր ժողովին հաս-
տատութիւնը 1848
Ազգային Ուսումնական Խորհրդին
հաստատութիւնը 1853

Օրրանի երգ

Ելման ձըկոտի՝ որ ի ծով այդին,
Կը վազէ դիտել՝ ըզնը արշալոյսին,
Ա՛ռ կարդալ յ՚երկին յոյս ակն ի՛ անցաղ,
Սոյըզ քեզի, մանկիկ, կ՚երազէ պերճ բախտ։
Ելնէն դու հրեշտակ, հոս ի՛նչ պիտ՚ըլլաս.
Անդորրատէր մարդ, թէ կըռվի կու գաս.
Քահանայ բեմին, թէ պարի առաջս.
Քերթօղ քաջախօս, հռետօր, զօրապետ։

Ա՛յլ յ՚իմ գիրկըս նըմնջէ այժմիկ,
Կատուտաշվի հրեշտակ գողտրիկ։ } ելն։

Ծընած է կըռվի, աշխըն ալ կ՚ըսէն.
Անոր դաստիներէն ինձի փառք վաստ.
Մարտիկ տակ, իսկոյն կ՚ըլլայ զօրապետ.
Կը թռնի կ՚երթայ, դառնա՛ տպարտապետ։
Կը տեսնէք՝ զանի մարտի ճակտին մէջ,
Ի՛նչպէս կ՚արշավէ հուր գինքերուս մէջ.
Ինչ կու տայ տուն, անոր դէմ կեցող
Ձեր ոք, փոշ զարկէք, ոտքէս կ՚յաղթօղ։

Ա՛յլ յ՚իմ գիրկըս նըմնջէ այժմիկ,
Վէհ զօրավարդ իմ գեղեցիկ։ } ելն։

Ա՛յլ մի դու սրդիակս, ես կը տագնապիմ,
Ձը մըտնիս ի խաղ արիւնոտ զէնքերին.
Ի վայր սըրբատաղ Թոզ սահի քու կեանք,
Վտանգներէն զերծ, Տիրոջ աչեն տակ:
Ընդունէ այն վառ կանթեղներն բեմի,
Կամ անուշահոտ շուշանները աղօթի,
Եւ կամ կրնդունին ’զոր կը նըվիրէ
Յ’երդ քաղցրանըվագ Անանիան Սիոնէ:

Ա՛յլ յ’իմ գիրկըս նըրնջէ այժմիկ,
Սուրբ ղեւտացիդ իմ անմեղիկ: } ՀԱՅՆԷ՛.

Ներէ, Տէր, եթէ գուշակս անխոհեմ
Յանցայ խնամատուն օրէնսէրուդ դէմ.
Եւ թէ որ յանցայ, իս միայն պատուժ՛,
Զի թերեհաւատ ինէ զատ ոչ է:
Օրըստին մը քալ ծօր սըրտի տեղիացանք
Հարկ է միշտ ըլլայ օրհնութենէ մաղթանք.
Գնա, Տէր, գալիկս հոգը յանձէիմ ես,
Ինչ լաւ գիտես, նոյնիսկ կը սիրես:

Եւ դու հրեշտակդ իմ ազաչիկ,
Հանգիր յ’իմ գիրկըս անդորրիկ: } ՀԱՅՆԷ՛:

Տերեւ-թափ

Ձմեռնած էր աշունն երկրիս երեսը
Թախուկ թերթերով այն մեր անտառին.
Ալ խորըտաւար ուշ էր պուրակը,
Լըռած էր անոյշ ձայնը սոխակին:
Ձաղկի հառակով մահի դուռ հատած,
Տըխուր պատանէին՝ դանդաղ քայլով մը՝
Վիրջին անգամ մ'ալ կը շըրջէր հոգնած
Ցանկալի անտառն իր մանկութեանը:
"Ըստ դու բարով... անտառդ իմ սիրուն,
Կ'ընկճիմ ես, տուգըդ դուժիան իմ բախտին.
Կը տեսնեմ մահիս ես դուշակութիւն
Ցամքն այն տերեւ որ դեռին կ'ընկնին:"
Ո՛հ Էպիտօրին ողբում պատգամը,
Ըսիր դու ինձի. "Տերեւն անտառին
Կը դեղնի նորէն աշնդ առջեւը,
Սակայն քու համար ալ կ'ըլլայ վերջին,
Կ'առնէ քու չորս դիդ մըշտատեւ նոճին.
Տըժգոյն աշունէն աւելի տըժգոյն,
Կը հակիս, պըլլա դու դեպ ի հերիմ:
Պիտի թարշամի քու այն մանկութիւն
Դալարին առաջ մարդապետունին
Ու բարեւնակէ լեռերու կողին:"
Կը մեռնիմ... Ներեմ հովէր հարաւի
Ցուրտ շընչումն իրենց իս շօշափելին.

Գնէցիկ դարուն աչէ կը վախնէ
Որպէս լսուէր մը չը քաշէ ու սին ։
Ընկէր դու , ընկէր , վաղանցուկ Թէրթիկ ,
Սա սրխուր Ճամբան քօղարկէ աչք ։
Ան վայրն ուր վազիս կը մրսնիմ լռիկ ,
Ծածկէ իմ մօրըս յուսահատ ցաւէ ։
Բայց իմ սիրտիս էրբոր հեթարձակ ,
Ան լուռ ամպի ծառաուռնկին տակ ,
Արեւի ժուռմն գայ իս արտօսրել ,
Թէմիս շըշխնոմիդ նայիլ վերցնել
Ըսուէրս որ գոնէ տակաւ մ՚ըսխսխանք ։
Ըսաւ ու գնաց ... և սիլ չը դարձաւ .
Վերջին տերեւն որ անտառէն ընկաւ ,
Կընթեց զսլ վերջին օրն անոր կենին .
Կաղնիին նեղքեւ տասպանը բացին ...
Սակայն սիրտիս էրբէք հոն չ՚ելաւ ,
Մենակայ վիմին չ՚էզաւ այցելու .
Ու խաչնարածը մօտ հովիտներու
Միայն վերադարձ առին ձայնովը
Տխուր գամբանին խոր լռութիւնը ։

ՄՈՒՎՕՍ

Օսմանեան Տիրութեան Ընդհատարանները։

Պօլիսի Թղթատուներէն ամէն երէք կիրակի Էրգրում Թղթատար կ'ելլայ դէպ ի Տրամիզոն. և ասոնք Կիրակի օրը կը դառնան ի Պօլիս։

Խարբերդէն ալ ամէն չորեք Թղթատար կ'ելլայ դէպ ի Տրամիզոն Ներսէրը. և ասոնք երէք օրը կը դառնան յ'Էտիրնէ։

Պօլիսէն ամէն չորեքշաբթի հինգ Թղթատար կ'ելլայ դէպ Անատօլի. և ասոնք ամէնն ալ չորս օր նստէն ի Պօլիս կը հասնին։

Եւրոպական Ընդհատարանները։

Ատրիանի Թղթատարը ամէն չորս օր պէկրատաի ճամբով կ'երթայ ի Վիէնա, և երկու օր կը դառնայ ի Պօլիս։ Նոյն Թղթատարը կը բերէ ի Պօլիս նաեւ Բարիզի ու Լօնտօնի ցամաքով ղրկուած Թուղթերը, բայց այս քաղքներուն Թուղթերը աւելի շոգենաւով կը ղրկուին։

Ռուսի Թղթատարը տաս-հինգ օրն անգամ մը երկու օր Քալաթի ճամբով կ'երթայ ի Ռուսաստան, և երկու օր կը դառնայ ի Պօլիս։

Պօշիսի շոգենաւընկերութեան ընթացքը։

Վառնա երթօղ Օսմանցի շոգենաւը ամէն չորս օրերը կ՚երթայ, եւ Տրապիզոնի շոգենաւն ալ ամէն շաբաթ օրերը։

Գալաս, ամէն չորս, եւ 15 օրն անգամ մ՚ալ շաբաթ օրերը։

Օսէտա, լաւութեան ամէն 6, 16, 26 ին։

Տրապիզօն, միմիայն ամէն 5, կամ եթէ չոր օր չ՚ունի։

Իզմիտիա, Գառամանալ, Տարտըճա, ամէն շաբաթ օրերը։

Մուտանիա, Գէմլէճիկ, Պուրսա, չորս օրերը Օսմանցիները, շաբաթ օրերն ալ եւրոպացիները։

Գալիպօլիս, Իզմիր, չորս ու չորս օրերը եւրոպացիները, չորս օրերն ալ օսմանցիները։

Վիպորա, Պէյրութ, Յափա, 15 օրն անգամ մը չորս օրերը։

Ալէքսանդրիա, 15 օրն անգամ մը չորս օրերը, Վիպորայ շոգենաւին հետ միասին հինգշաբթին։

Սէլանիկ ամէն շաբաթ օրերը։

Թրիէստ, ամէն չորս օրերը։

Փառանսայի շոգենաւը ամէն չորս, չորս, կ՚երթայ, ամէն չորս, չորս, կու գայ։

Ինկլիզիա, լաւութեան ամէնն 19 ին, ամէն անգամ մը։

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹԵՐՈՒ

էջ

Ի՞նչ է Տարեցոյցը 3
Ի՞նչ է Օրացոյցը 3
Ի՞նչ է Տարեգիրը 3
Ի՞նչ է Թըւականը 5
Գրիգորեան Թըւական 6
Տարեշրջան 8
Աստղաբաշխական տարի 8
Քաղաքական տարի 8
Յաւելեան օրեր 9
Գրիգորեան օրեր 10
Ամիսներուն հին անուանիներուն նշանակութիւնը 12
Բնական տարի 13
Բնական կամ աշխարհական ամիսներ . 14
Աշխարհական ամիսներուն նշանակութիւնը 18
Այլեւայլ Թըւականներէ ու պարբերութիւններէ 31
Համառօտ օրացոյց 1855 տարիին . 28
Աշխարհանք 29
Ի՞նչ է պատմութիւնը 54
Տարեգրութիւն 1853 տարին . . . 37
Եւրոպա 57
Ասիա 82
Ափրիկէ 84

	էջ
Ովհաննիա	85
Ամերիկա	86
Ազգային	88
Ազգային գիւղացոյն ժողով	88
Ազգային Հոգեւոր ժողով	90
Ազգային Ռասմիական խարհուրդ	92
Տարեգրութիւն 1854 ամին	98
Եղրակ	98
Ախտ	160
Ավրիկէ	162
Ամերիկա	163
Ազգային	165
Ազգային հոգեպարծանական դպրոց	165
Ախեալ	168
Ձմեռնակատարութիւն երեւելի գիտե-	
րուս եւ գիւտերուս	168
Օդոմետր, եղ	173
Տերեւոմատ	175
Օտոմոբեան Տիրութեան Թղթատա-	
տումնէրը	177

Վ. Ս. Խ. Հ. Հայկական ССР-ի Պետական Публичная библ.
7/31 1922
им. Ив. Мясникяна

Ա. յս Տարեցոյցը ամէն տարի նո-
ր հեմթերի վերջէրը պիտի եչնի • զոյ
տուն տարի աւելի ամբողջացնելու պիտի
չատոնք այս գործիքի հոգատարու-
կան ու ոգեշնչիչ
յօրուածնէրով •

2001

0022511 013

5375

NL0022511